A MAGYAR ÁLLATMESÉK GENEZISE, ETNIKUS SAJÁTOSSÁGAI ÉS KELET-EURÓPAI KAPCSOLATAI

/bölcsészdoktori értekezés/

IRTA: SZILASSI LAJOSNÉ
/FOGARASI MARGIT/

SZEGED
1977.

Summa cum laude

D 1434

SZTE Klebelsberg Könyvtár
SZEGED
13.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS 1

I. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

I/1. Az állatmitoszok és állatmesék kapcsolata 6

I/2. A görögök szerepe a mitoszok racionalizálásában 19

I/3. Az állatmesék helye, szerepe a magyar és orosz népköltészetben 33

II. A MAGYAR ÉS OROSZ ÁLLATMESÉK ÖSSZEVETÉSE

II/1. A népmesekatalógusok összehasonlitása 39

II/2. Az állatmesék általános jellemzése Szereplők 48

III. ÁBRÁZOLÁSMÓD, SZERKEZET

III/1. Allegórikus szatira 84

III/2. Az állatmesék szerkezete és müvészi formája, stilusa, didaktikai hatása 92

BEFEJEZÉS 167

JEGYZETEK 17o

FELHASZNÁLT IRODALOM 173

MELLÉKLETEK 179

Bevezetés

Minden ember kapcsolatba kerül élete során a népmesékkel. Gyerekek, felnőttek egyaránt hallgatják, mesélik, népmesegyüjtemények jelennek meg egymás után. Az emberiség nem vált meg ettől a régi müfajtól, a mesés szereplők elevenen élnek a természeti népeknél éppugy, mint a tudomány és civilizáció legfejlettebb fokán élő társadalmakban.

Az állatmesék különleges helyet foglalnak el a népmesekincsben. Manapság főként mint gyermekeknek szóló mesék léteznek, viszonylag kisszámuak, népszerüségük egyre fogy. A népmesegyüjteményekben alig található állatmese. A kutatók sem érdeklődnek irántuk, mert nincs megfelelő számu anyag és a meglévő is nagyon sokféle. Ezt a problémát veti fel Kovács Ágnes a Magyar állatmesék tipusmutatója c. munkája előszavában.[1]

Ha az állatmesékről szóló szakirodalmat vizsgáljuk, láthatjuk, hogy mélyreható elemzését még nem végezték el. A gyüjtemények bevezetőjében, vagy az általános kérdésekkel foglalkozó munkák egyes fejezetein belül találhatunk néhány megjegyzést az állatmesékre vonatkozóan. Pedig ez az "egyszerü, gyerekszobába szorult" állatmese igen figyelemreméltó, hiszen ősi hiedelmeket őrzött meg, hatással volt nemzeti irodalmunkra, tanitotta, nevelte a népet

hosszu évszázadokon át, birálta az igazságtalanságot.

Dr. Ferenczi Imre, a JATE Néprajz Intézetének tanszékvezető docense hivta fel figyelmemet e kérdés vizsgálatára. Szovjetunióbeli tanulmányutjaim során az orosz meseanyaggal is megismerkedtem, igy adódott a lehetőség, hogy összehasonlitó elemzést végezzek. Ez azért is érdekes, mert közismert népünk és a szláv népek kapcsolata a történelem során. A magyar népmesék egyaránt magukon hordják Kelet és Nyugat hatását, mig az orosz folklór távol áll a nyugat-erurópai népmesekincstől.

Az állatmesék közeli rokonságot mutatnak az irodalmi állatmesékkel /fabulákkal/. Az oktató célu állatmesét a protestáns kor honositotta meg a magyar irodalomban, Aesopus fabuláinak első magyar forditását - humanista forrás után - Pesti Mizsér Gábor adta közre 1536-ban. A mesék forditása az első magyar nyelvü, nyomtatásban megjelent szépirodalmi termék. A fabulák haszna az anyanyelvi oktatás és erkölcsi nevelés területén egyaránt megmutatkozott.

Az állatmesék müfajában a szóbeli néphagyományok és az irodalom kölcsönös kapcsolatban állnak. Gyakran találunk népmeséink között Aesopus meséket, ugyanakkor Aesopus meséiben régi népi motivumok ör-

ződtek meg. Néha nagyon nehéz megkülönböztetni a népi szöveget az irodalmitól, mert a mesemondókra hatással voltak az irodalmi szövegek.

Az irodalmi állatmesék hatásának vizsgálata nem célunk, bár ez is érdekes probléma. Elengedhetetlenül szükséges azonban egy rövid történeti áttekintés, melynek során az állatmitoszokig nyulunk vissza, s bemutatjuk az állatmitoszok és állatmesék kapcsolatát.

Nem könnyü arra a kérdésre válaszolni, hogy mi is tulajdonképpen az állatmese. Elfogadhatjuk Kovács Ágnes meghatározását:

"Állatmesének mondunk minden olyan mesét, melyben az állatok az emberrel egyenrangu módon gondolkodnak, beszélnek és cselekszenek, anélkül, hogy ezáltal akár a mese ember-szereplőiben, akár elmondójában vagy hallgatóiban a csoda érzetét keltenék: azt a benyomást, hogy ők most hosszabb-rövidebb időre valamely természetfeletti jelenség tanui. Ez a szemléletmód élesen elhatárolja az állatmesét a tündérmesének azoktól a tipusaitól, melyekben szintén állatok a mesének az emberrel egyenrangu, sőt esetleg annál magasabbrendü szereplői, jelenlétüket, magatartásukat és cselekedeteiket azonban a mese emberszereplői, elmondója és hallgatói természetfeletti

jelenségnek tekintik. Az állatmesének azonkivül, hogy az emberrel egyenrangu állatszereplői vannak, még azt a vonását szoktuk jellegzetesnek tartani, hogy benne az állatok által előadott, mondhatnók lejátszott jelenet bizonyos életbölcsesség, erkölcsi igazság, gyakran társadalmi fonákság szemléltetésére szolgál."[2]

Az állatmesék elemzésére már a tipusmutatók is lehetőséget adnak. Általános, számszerü következtetéseket vonhatunk le Aarne-Thompson, Berze Nagy János és Kovács Ágnes, valamint N.P.Andrejev népmesekatalógusainak összehasonlitása alapján. Az állatmesék konkrét elemzésére is nagy szükség van. A mesék szakirodalma ugyanis egyrészt elméleti munkákból, másrészt szöveggyüjteményekből áll. Honti János igy látta ezt a problémát: "Nem egyszer érezte már ennek a könyvnek az irója, hogy a meséről szóló könyv helyett egyszerüen csak mesék minél gazdagabb gyüjteményét kellene az olvasó kezébe adni és hagyni, hogy maguk a szövegek mondjanak el mindent."[3] Helyes az a megállapitása, hogy az elméleti munkák szerepét nem szabad tulbecsülni, de a tudományos analizist, a következtetések levonását nem lehet az olvasókra bizni. Ezzel még a mesekutatók is adósok. V.J.Propp szép példáját adta A mese morfológiája c. munkájában, ho-

gyan lehet az elméletet - jó módszerrel - a mesék tudományos leirásában alkalmazni.

E munka a magyar népmesegyüjteményekből összegyüjtött állatmesék alapján tartalmaz szövegelemzést, az összehasonlitás során főleg Afanaszjev gyüjteményére támaszkodva.

Tudjuk, hogy nem lesz könnyü kitölteni azt az ürt, amely az állatmesék körül van. Reméljük, hogy sikerül összegyüjteni még több állatmesét, és tudományos leirásukra is sor kerül. E munka szerény hozzájárulás a magyar és orosz állatmesék vizsgálatához, tágabb értelemben a két nép népköltészetének, azok kapcsolatának elemzéséhez.

Megjegyzem a következőket:

1. Az orosz szövegek forditását magam végeztem. Általában arra törekedtem, hogy a forditás inkább szöveghü, pontos legyen, mint irodalmi igényü.
2. Nehézséget okozott a gépelésnél a magyar és az orosz idézetek egymásutánisága.
3. Jobbnak találtam az idézett mesék gyüjteményét azonnal feltüntetni, mint jegyzetben utalni rá, bár igy a stilus gördülékenységét kissé zavarja.
4. A kötetek pontos cimét a gyakori előfordulás miatt nem ismételtem meg ujra és ujra, hanem jellemző rövidítéseket alkalmaztam.

. / .

I./1. Állatmitoszok és állatmesék kapcsolata

Az állatmesék /v.ö. mitoszok/ az emberi társadalom fejlődésének egészen korai stádiumában keletkeztek, s az évszázadok folyamán sok változáson mentek keresztül. Nem csoda hát, hogy csupán hipotéziseink vannak az állatmitoszok és állatmesék kapcsolatáról, teljesen világos magyarázatot eddig még senkinek sem sikerült adni. Nagyon sok a vitatott kérdés ezen a területen. A mitológia és a mitosz fejlődése nagyon bonyolult.

A mesék, amelyek az emberiség körében különböző formákban élnek, számtalan mitológiai elemet őriztek meg. Ezeknek az elemeknek azért nehéz a tudományos vizsgálata, mert keletkezésük idején irásos feljegyzések nem születtek róluk, a legujabb időkig szájhagyomány utján terjedtek, eközben változtak, nagy részük feledésbe merült. Mégis érdemes vizsgálnunk ezt a problémát, hiszen "az emberiség jelenét és jövőjét elszakithatatlan szálak füzik multjához, hagyományaihoz, még tévedéseihez is. A "ködös Őskor" minden körülmények között rendkivül érdekes korszak minden eljövendő nemzedék számára, mert az emberiség történetének az őskora az alapja minden későbbi fejlődésnek."[4]

. / .

A mitológia az ősközösségi társadalommal van kapcsolatban, visszatükrözi a vad ember erőtlenségét a természettel vivott harcban, és vágyát, hogy legyőzhesse azt.

Kezdetben nem ismerték az állatok természetét, s a tőlük való függés, félelem szülte az emberben az állatfigurák félelmetes, erős és okos voltát, amelyek árthatnak neki.

Az ember és természet egységének tudata jellemző a korai szakaszra /totemizmus/. Hite szerint a totem az a növény vagy állat, amelyből a törzs vagy nemzet származott. Ez nem kifejezetten isten, hanem barátja, oltalmazója a törzsnek.

Az állateposz alapjául a totemizmus szolgált. Az emberek totemisztikus hiedelmével kapcsolatos eszmék az állatmesékben tükröződtek. Totemisztikus elképzelések minden nemzetségnél voltak. /pl. a magyaroknál a sas /turul/, a szlávoknál a medve stb./ A szláv hiedelem szerint titokzatos erő van a medve mancsában. Sok helyen talizmánként őrizték fogait, stb. Ennek néhány keleti szláv mesében megmaradt a nyoma. A hársfalábon járó medve c. orosz népmesében pl. a medve megbosszulja a paraszton, hogy levágta a lábát: megeszi őt és feleségét. Hasonlóképpen értelmezhetők azok a történetek, amelyekben

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

ember és medve házasságáról, vagy átváltozásukról van szó. Ezek a házasságok általában rosszul végződnek, mert pl. a született gyermek nagyon erős és megöli az apját, a medvét.

A farkas - többek között - a szerbek totem-állata volt. Sok ünnep, hiedelem maradt fenn vele kapcsolatban is. Pl. a pásztorok "komáztak" a farkassal, hogy ne vigye el a juhot. Sok helyen farkasbőrbe öltöztek bizonyos ünnepeken és szalmával kitömött farkasbőrt hordoztak.

A totemállatot nem volt szabad megölni és ételként fogyasztani. Ebből következett bizonyos állatok kultusza, s a tiszteletükre rendezett mágikus szertartás.

A másik nagyon régi képzet az animizmus, amely szerint minden természeti jelenségnek lelke van. Az ember nem értette meg a természeti jelenségeket, s ugy képzelte, hogy lelkük van: élnek, gondolkoznak. Ebből következtek bizonyos mágikus elképzelések: a szónak és cselekedetnek varázsereje lehet, ennek segitségével az ember hatni képes a természeti erőkre.

Valamikor mágikus erőt tulajdonitottak a meséknek is. Ugy hitték, hogy a szellemek szeretik a meséket. Azt gondolták, hogy az erdő "uraira" hatni tudnak velük, s ezzel pl. szerencsés vadászatot érhetnek el.

A természeti fokon élő ember fokozatosan kezdte észrevenni az állatokban rejlő hasonló tulajdonságokat. Számtalanszor tapasztalta, hogy néhány állat fizikai ereje, éleslátása, hallása stb. különb az övénél. Mindez tiszteletet váltott ki az emberből. Istenitette és megszemélyesitette az ilyen állatokat. Ugy képzelte, hogy hasonlóan szenvednek, gondolkodnak, ugyanolyan az individuális életük, mint az emberé. Az emberi tulajdonságok átvitele állatokra, növényekre - vagyis az antropomorfizmus - jellegzetessége ennek a kornak. Mindezek ugy tükröződnek a mesékben, hogy az állatok tudnak beszélni, érezni, gondolkodni, képesek ugy cselekedni, mint az emberek.

Az állatmesékben azok a régi nézetek ismerhetők föl, amelyek szerint az állat egyenlő az emberrel, vagyis az , hogy még nem differenciálódott eléggé a "természet" és "társadalom" fogalma. Az ember még nem választotta el magát az állatvilágtól.

Berze Nagy János még egy szempontra hivja fel figyelmünket: "Az ősközösségi ember észlelései alapján csak egyes, megélhetéséhez közvetlenül fontos részletösszefüggéseket ismert, a világ egészére vonatkozó összefüggő és konkrét ismeretei nem voltak, nem is lehettek. Ez a primitiv ember még rendkivüli mérték-

ben ki volt szolgáltatva a természeti erőknek. Minden, folyamatában észlelt jelentős természeti jelenségben az emberi élet jelenségeit vélte felismerni."[5]

V.P.Anyikin a mitikus nézetek szociális természetét a következőképpen magyarázza. "Az állatok ésszerü tetteibe vetett hit nem a megfigyelés eredménye volt. Mitikus nézeteik, amelyek az állatnak emberi gondolatokat és ésszerü tetteket tulajdonitottak, az ember nehéz és életfontosságu harcában keletkeztek, hogy urrá legyenek a természet erőin."[6]

Az állatmitosz keletkezésében nagy szerepe volt a régi népek vadászó életmódjának. A mitológia az ősközösségi társadalom fejlődésének elég késői szakaszában jött létre, mivel a gondolkodás nagyon magas fokát feltételezi. Ekkor már az ember eredetére, a világ keletkezésére, a természeti erők tevékenységére vonatkozó nézetek rendszert alkottak. Az állatmesék kezdeti formájáról V.P. Anyikin igy vélekedik: "Az állatmeséket megelőzték az állatokról szóló elbeszélések, amelyek nem rendelkeztek átvitt értelemmel, az állatfigurákat állatoknak ábrázolták. Ezek közvetlen kapcsolatban voltak az állatokról szóló hiedelmekkel, életszerüek voltak, arra tanitották az embereket, hogyan kell az állatokkal bánni, helyesen viszonyulni hozzájuk. Az állatok alakjain

. / .

állatokat értettek és semmi mást."[7] Ez nagyon fontos megállapitás, hiszen itt lényegbevágó különbségről van szó a mai állatmesékkel szemben. Ma már nyilvánvaló az állatmesék allegorikus értelmezése. Ha végigkisérjük az elbeszélések állatmesékké fejlődését, észrevehetjük, hogy az ember szellemi fejlődése fontos szerepet játszott e folyamatban.

A farkas a nép hiedelemvilágában tiszteletreméltó állat. Veszélyes, ellenséges, félelmet keltő. A mesékben viszont ostoba, buta, könnyü becsapni. Hasonló a helyzet a medve esetében is. Tehát lényegét tekintve más a mese és más a hiedelem.

Anyisimov a "Kult medvegyja evenkov i probléma evolucii totemisztyicseszkih veroványij" cimü cikkében igy ir erről a kettősségről: "oka az ősi totemisztikus kultusz szétesésében, a totem-mitosz szétbullásában van."[8]

Érdekes megfigyelni azt a folyamatot, hogyan lesz a titokzatos erővel rendelkező állatból félig, vagy egészen komikus hős. A következőkkel magyarázhatjuk.

Már az előbbiekben láttuk, hogy a mitosz jellegü elbeszéléseknek szoros gyakorlati, életfontosságu rendeltetése volt. /Tanitották az embereket, hogyan kell az állatokhoz viszonyulni./ A vadászó életmódot folytató emberek egyre több tapasztalatot gyüj-

töttek. Idővel megismerték az állatok tulajdonságait, ezen ismereteik segitségével egyre inkább az állatok fölé kerekedtek. Hovatovább elvetették az állatok istenitését, nem rettenetesnek, hanem sokszor nevetségesnek találták azokat. Az emberek nézetei nemcsak az állatokkal kapcsolatban változtak meg, hanem - mivel a társadalom anyagi feltételeinek fejlődése az emberek közötti viszonyokat is megváltoztatta - az emberekkel, a társadalommal kapcsolatban is. Anyikin véleménye szerint a totemizmus részben kapcsolatban van az anyajogu nemzetség korszakával. Ugy látja, hogy "kizárt dolog az anyajogu nemzetségnek a totemállathoz való negativ viszonya. Az apajogu társadalom viszont feltételezi azt, hogy a totemállat mitosza, kultusza elveszti korábbi jelentőségét. E totemmitosz szétesése tehát nem más, mint az anyajogu társadalom megdöntésének művészi formában való kifejeződése."[9]

A mitoszok tehát elvesztettek korábbi vallásos szinezetüket, emberközelbe kerültek, fokozatosan "leszálltak a földre".

A mese a mitoszból ered, abból fejlődött ki fokról-fokra. A mitológiai világszemlélet - ideológiai szempontból - az ősközösségi társadalom felbomlása idején avult el. A totemizmus nyomai nemcsak az ál-

latmesékben maradtak meg, hanem a tündérmesékben is, a főhősnek segitő állatfigurákban. Ezek a mitológiai elemek különböző mértékben találhatók meg a különböző népköltészeti alkotásokban. Az orosz népmesékben nagyon kevés van, a délszlávoknál több. Az ukrán és belorusz alkotásokban szintén számottevő. A finnugor népek is elég sokat megőriztek belőle. Ott, ahol több régi történet megörződött, több az ilyen mitológiai elem. Az ujabb tipusu /később keletkezett/ népköltészetben kevesebb. Bizonyitható, hogy az egyes mesék különböző variánsai is magukon hordják néha különböző korból való származás jegyeit. Pl. Afanaszjev 57.sz. meséjének kétféle befejezése ismert:

1. A medve megeszi azokat, akik levágták a lábát.
2. Nem eszi meg őket, mert tuljárnak az eszén, megölik.

Feltehető, hogy azok a mesék, amelyekben az ember gyengébb az állatnál, régebbi keletkezésüek, s későbbiek azok, amelyekben az ember győz erejével, vagy eszével.

A szláv népek többsége síkságon élt, földmüveléssel foglalkozott. Az állatokról szóló hiedelemvilág náluk nem lehetett gazdag. Ezt bizonyitja az a tény is, hogy a szláv mitológiában több szó esik a föld,

viz, erdő, stb. szelleméről. A szláv mitológia a napkultusszal és a természet megszemélyesitésével a földmüvelő életmódot tükrözi.

Az állatmitosz a vadászó élet maradványa volt. Érthető, hogy azok a népek, amelyek még nemrég kizárólag vadászattal foglalkoztak, nagyon sok állatmesét tudnak. Az orosz népköltészetben viszont a népmesekincsnek csak mintegy 1o %-át alkotják az állatmesék.

Szóltunk arról, hogy az életmód- és a társadalomváltozás hatással volt a mitológia fejlődésére. De népek és népek között különbség figyelhető meg. Az orosz nép az ősközösségből a feudális társadalomba lépett át, eltérően pl. a görögöktől. A magyar társadalom is kihagyta a rabszolgatartó lépcsőfokot. Nem alakult ki a görögökéhez hasonló mitológia, s csak töredékeiben található meg a hiedelemrendszer emléke. A mesék akkor indultak virágzásnak, amikor a mitológiai elképzelések gyökeres változáson mentek át. Meglazult a hidelmekkel való kapcsolatuk, s már az uj társadalmi rendet, az osztályszemléletet tükrözték.

A mitoszok vallási jellegü történetek a természetfeletti lényekről vagy istenekről. A mesében elhalványult a vallási kapcsolat, sokkal inkább a

szociális viszonyokra ügyel. A mitosz tehát akkor válik mesévé, mikor az uj eszmei tartalmat kap, mert célja az emberi tulajdonságok feltárása.

Attól a pillanattól kezdve beszélhatünk állatmesékről, mikor az elbeszélések kezdték elveszteni kapcsolatukat az állatokról szóló mitikus fogalmakkal. Tért hóditott az állat allegorikus ábrázolása.

Braun Soma igy foglalta össze Wundt fejlődési koncepcióját.[1o]

I. Mitológiai mese

II. Biológiai állatmese /tiszta állatmese/	2. biológiai mese /leszármazási mese/ /monda/
III. Tréfás állatmese	3. tréfás mese
IV. Erkölcsi állatmese	4. erkölcsi mese
	Tündérmese

Braun szerint:.."a mitosz egy bizonyos kulturfokon mint mese jelenik meg, mely a müvelt népeknél a gyerekszobába szorul. A folyamat a primitiv fegyverek sorsához hasonlitható, melyeket a kulturember cél-

jainak jobban megfelelőkkel helyettesit, és amelyek a gyerekszobában mint játékok állnak tovább anélkül, hogy eredetileg az ő számukra készültek volna. Pszichológiailag nézve a mese az utolsó forma, melyben a mitikus termékek - a képzőművészeti alkotásokon kivül - a kulturember tudatának még elviselhetők."[11]

A mese fantasztikuma absztraktabb, mint az eposzé. Itt látszólag nincs meghatározva a lehetőség. Ezt az alábbi összehasonlitó táblázat érzékelteti:[12]

Müfaj	téma	idő	hely	kapcsolat	főszereplők
mitosz	tény	régmult	más, vagy korai világ	vallásos	nem emberek
legenda	tény	közelmult	mai világ	vallásos vagy világi	emberek
mese	kitalálás	bármely időpont	bármely hely	világi, nem vallásos	emberek vagy nem emberek

Hogy miért lett a mese még fantasztikusabb, mint az eposz? K.Sz.Davletov igy magyarázza:[13]

A magántulajdonosi viszonyok hosszabb ideig maradtak az ember számára érthetetlen erők kezében, mint a természet erői. Az emberek a közösségben már

biztonságban érezték magukat, s most ismét nem értették ami körülöttük történt. A belső erők, a nép lelkében levő nyugtalanság levezetője volt a mese fantasztikuma. A váratlan szerencsétlenség terhe alatt sem hajolt meg bensőjében a nép, nem békélt meg. És minél több, nehezebb megpróbáltatás lett osztályrésze, annál erősebben jelent meg tiltakozása eszmei sikon, a fantasztikumban. Megerősödött tehát a mesék eszmei, a hősök pozitiv-negativ oldala. Innen fejlődött élessé a kontraszt a mesékben. Minél szörnyübb az ellenfél, annál nagyszerübb a felette aratott győzelem. Ez adja a mese eszmei tartalmát.

Az osztálytársadalomban a régi fantasztikum szociális osztálytartalmak kifejezőjévé vált /szimpátia, antipátia/. Az állatok kezdték azon erkölcsök reális hordozóit megszemélyesiteni, amelyek idegenek voltak a nép számára, amelyeket az emberek elitéltek. A mitosz átváltozott müvészetté.

Az állatmesékben az állatok sosem válnak teljesen allegorikusokká, mint a mümesékben, nem válik elvont moralizálássá. Az állatok beszélnek ugyan, gondolkodnak, stb., mint az ember, mégis vadállatok maradnak, közelebb állnak reális tulajdonságaikhoz. Az állatmesékben szemmel látható a legkorábbi animisztikus elképzeléseknek a hatása: a mitosz

közvetlen transzformációja mesévé. Ez is azt bizonyitja, hogy az állatmese a legarchaikusabb meseforma.

"Az emberek kezdetben az emberi jellemek különbözőségét az állatok példáján figyelték meg. Számukra a csoport egyik tagját a másiktól nehezebb volt megkülönböztetni, mint egyik állatot a másiktól. Némely reális különbség az állatok jellemében és viselkedésében alapot adott az állatok tulajdonságainak megalkotására, amely ilyen vagy olyan emberi jellemvonást személyesit meg. Pl. róka: ravaszság, farkas: ostobaság és gonoszság, szamár: butaság, stb. Az állatalakok adták a formát az általános emberi tulajdonságokhoz."[14]

Igy jutottunk el a primitiv, a totemizmust elfogadó ember nézetein alapuló elbeszélésektől az igazi állatmesékig, amelyek az emberi jellemeket és jellemtipusokat állatok alakjában szemléltetik.

I.2. A görögök szerepe a mitoszok racionalizálásában

A természet gyermekeként, egyszerűségben élő őskori népek életében az állatok meghatározó szerepet töltöttek be. Az emberek ruházatát, élelmét nagyrészt az állatok szolgáltatták, de mindennapos veszélyt is jelentettek számukra. /Elgondolkodtató, hogy sok csillag, csillagkép elnevezése, s a hieroglif irás állatfigurákat idéz, a természeti népeknél a törzsfőnökök neve is gyakran állatalak /Nagy Medve pl./ Könnyen elképzelhető, hogy mindennapos beszédtéma volt közöttük az állatok viselkedése, a róluk szóló történetek. Az állatok az emberek képzeletére igen nagy hatást gyakoroltak. Az előző fejezetben bemutatott mitikus képzetek mellett - mint a ma élő természeti népek naiv elbeszélései mutatják - az állatmesék kialakulásához ezek a hétköznapi példabeszédek, közmondások, hasonlatok is nagymértékben hozzájárultak. A jelképes beszédmódra - mely általánossá vált - Macher Ede a következő példákat idézi:[15] Pl. a Koránban: "Azok, akik Istenen kívül keresnek pártfogót, hasonlítanak a pókhoz, amely gyenge hálójával akar várat építeni; pedig van-e valami gyengébb a pókhálónál?" Lokman pedig így tanítja fiát: "Vigyázz fiam, nehogy a hangya okosabb

legyen mint te; mert az kora hajnalban már talpon van, mikor te még csendesen álmodozol; vigyázz, nehogy a kutya nagylelkübb legyen mint te, mert az mindig hálás a vett jóért, te pedig gyakran hálátlan vagy azok iránt, akik veled jót gyakoroltak." Ugyanott hasonlatokat is idéz:[16] Pl.: Az uj holdhoz intézett egyik himnuszban igy szól a költő: "Te égiffény, a mely földre sugárzó lángnak tünsz fel, te leopárd vagy, a mely futással éri utól zsákmányát! Te oroszlán vagy, a mely szerte-széjjel jár!"

A nép körében keletkezett s elterjedt hasonlatok, példázatok, kis elbeszélések nagyon hasznosaknak bizonyultak, s idővel akadtak olyan egyéniségek, akik feldolgozták, a mindennapi életre tudatosan alkalmazták ezeket. A hiedelmek racionalizálódása mellett ez is hozzájárult az állatmesék kialakulásához.

A görögök szerepe jelentős az állatokról szóló történetek racionális megfogalmazásában. Ez akkoriban szükségszerü volt, mert a társadalmi viszonyok változása erősen éreztette az egyénre is hatását. A fejlett rabszolgatartó társadalomban élénk osztályharcok dultak, melyek igen eleven politikai tevékenységet eredményeztek. A földbirtokos arisztokrácia - hatalmának fenntartására - egyre kimélet-

lenebb erőszakot alkalmazott a néppel szemben. A korábban kialakult szokásokat nem tartották be, gyakoriak voltak a visszaélések. Az egyén sorsa bizonytalanná vált, egyik napról a másikra elveszíthette egzisztenciáját. A rossz emberi tulajdonságok: érvényesülési vágy, erőszakosság, kalandorság, politikai fondorlat, ravaszkodó álszenteskedés, nagyravágyás stb. mindennapos téma volt. "Szinte csak alkotó művészre vártak, aki az egyéni sorsok általánositásával, a senkit megsérteni nem akaró meseszimbólumokban társadalmi igazságokat, jellembeli fogyatékosságokat, emberi gyengeségeket örökitsen meg."[17]

A görög filozófusokat sem érdekelte már az istenek világa, az emberek dolgaival foglalkoztak, s materialista magyarázatot adtak a világ problémáira. Igy a homéroszi eposzok felfogása is elavult, uj igényt támasztottak az irodalmi alkotásokkal szemben. A didaktikus irodalom ekkor élte virágkorát /hét bölcs, materialisták aranymondásai stb./. A szónokok gyakran illesztettek beszédükbe tanulságos történeteket, bölcs mondásokat, csattanókat. Ezekre a nép meggyőzése szempontjából volt szükség, igy közérthetőbb, vonzóbb volt az előadás.

A görögöknél sokféle mese terjedt el, különösen

Kisázsiában, ahol több népcsoport élt együtt, s ez ösztönzőleg hatott. A legismertebbek és legelterjedtebbek az ezópuszi mesék voltak.

Ezópus /Aiszóposz/ i.e. a 6. században élt, felszabaditott rabszolga volt, tehát jól ismerhette a nép körében elterjedt meséket, történeteket. A szájhagyományban öröklődő és fejlődő mesekészletet azonban nemcsak átvette és alkalmazta, hanem alakitotta és ujakkal is gazdagitotta.

"....Ezek az elnyomottak világát megszólaltató mesék segitik őt szabadsághoz és hirnévhez. Ezért kapcsolódott hozzá neve ehhez a műfajhoz, amely /Aisópos alakjával együtt/ elválaszthatatlan a görögség poliskulturájától, és amely később, megváltozott viszonyok között is, az alsóbb rétegek, az elnyomottak hangjának megszólaltatója maradt."[18]

Ezópus - tehetsége folytán - a politikai élet jelentékeny és tekintélyes szereplője lett Samoson. Jó előadókészséggel rendelkezett, a demokrácia hive volt. Nem foglalta irásba meséit, élőszóban mondotta el azokat, majd szájról-szájra terjedtek. Nála társadalmi tevékenységgel kapcsolódott össze a mesének ez a fajtája. Témájuk ennélfogva politikai-társadalmi problémák /két különböző helyzetü és természetü lény nehezen léphet egymással tartós

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

kapcsolatba, megállapodások sérthetetlensége, stb./ vagy ha magánügyről van szó, akkor az is olyan, ami társadalmi kihatásu. Az ezópusi mese nevelni akar, ez a pontos célja. A megállapitott igazság mindig konkrét, a gyakorlati életből vett megfigyelésen, tapasztalaton alapszik. Olyan társadalmi rétegek gondolatvilágát tükrözi ez a meseanyag, amelyek sulyos helyzetben vannak ugyan, de tele vannak gyakorlatiassággal, józansággal, és pesszimizmusuk ellenére erős benniik az igazságosság iránti igény, vágyuk a szabadabb, jobb élet iránt.

A polis hanyatlása idején, a peloponnesosi háboru után a nép érdektelenné vált a közügyek iránt, az ezópusi mese szórakoztató jellege kerül előtérbe /célja: gunyolódás, csattanó formában/. A világról sötét képet fest, veszedelemmel telinek ábrázolja /jótett helyébe jót ne várj/. Gyakori megállapitás: segits magadon, az isten is megsegit - tehát nem számithatnak a "felsőbb hatalmak" segitségére. A vallási hiedelmek /jóslás, varázslás, istenek/ kigunyolása is előfordul.

Sarkady János az esópusi mesék történetét a következő főbb szakaszokra bontja: [19]

1./ A megelőző fok/ A kezdeti fokon mese, mitosz és monda alig választható el egymástól: olyan dif-

ferenciálatlan állapota ez a nép kulturájának, amelyre a primitiveknél találhatunk párhuzamokat.

2. /A társadalmi ellentétek szerepe/ Az emberek megváltozott világszemléletének megfelelően a mesék megtelnek /társadalmi/ tendenciával, az állatok társadalmilag meghatározott emberi tulajdonságok, társadalmi helyzetek és problémák lesznek.

3. /Vidékek és társadalmi rétegek a közgörög fejlődésen belül/ Pl. a parasztság nagy szerepe /a tücsök és a hangya meséjében/ - hajózással, városias elemekkel teli történetek az ión lakosságra utalnak.

4. /A vallásos morál/ Erőteljes vallásos szemlélet és erkölcsi követelések domborodnak ki a mesében.

5. /Az alkalmazás és a forma/ Már a fejlődés kezdetén megindul a mese felhasználása hivatkozásként, bizonyitásra, szónoklatokban. A mesének ez a funkciója jelentős mértékben hozzájárult az "aisóposi" müforma kialakulásához.

6. /A tisztán emberi morál/ Valószinüleg későbbi időre esik a mesék moráljának csak emberivé, vallásos szentesitésre nem támaszkodóvá válása, a reális világszemlélet teljes győzelme a mesében. Az istenek nem szerepelnek tovább segitő és rendet biz-

tositó hatalmakként.

7. /A vicc és irónia elhatalmasodása/ Sikamlós, novellisztikus témák jelennek meg. Tartalmilag és formailag a "viccszerüség" kerül előtérbe. Ekkorra kerülnek bele a mesék a nevelés anyagába.

Az esópusi mese tehát tulajdonképpen egy folklorisztikus müfaj /még a folklór sikján történő/ elkülönülése és irodalmi müfajjá válása. Az első ezópusi mesegyüjteményt i.e. a 4. sz. végén Diogenész Phalérosz adta ki. Ezután sokan meritettek ebből a forrásból, a latin irodalom is átvette /Phaedrus/. A Pancsatantra indiai mesegyüjteményben /i.e. 2.sztól 4.sz.-ig keletkezett/ 3o ezópuszi párhuzam mutatható ki. Nyugaton a perzsák közvetitésével terjedt el. A középkorban is ismerték meséit, Bizáncon /Szirián és Perzsián át/ keresztül jutott el mindenhová. A X.században több mesegyüjtemény jelenik meg, s ezek a XII-XIV. században egyre szaporodnak. A reneszánsz korban tudományosan is foglalkoznak a mesével /Phaedrus kéziratainak felfedezése, kiadása 1596-ban/.

A prédikátorok müveiben is találhatunk elszórva meséket, egyre tekintélyesebb müfajjá válik. "Luther az élet megismerésére a biblia után a meséket tartotta legjobb eszköznek, sőmaga is készitett meséket."[2o]

A reformáció az egyházi beszédek illusztrációjaként használja fel. A tanulságok a keresztény erkölcs igényeihez alakultak. Erasmus az ezópusi meséket iskolai célokra ajánlotta. Ezért szaporodtak az Ezópus kiadványok minden országban. Hatása kimutatható az irodalmi alkotásokon. Tehát: "Az aiszóposzi mesét évszázados fához hasonlithatjuk: gyökerei mélyen behatolnak a görög antikvitás termékeny talajába, hajtásai magukba szivják a kisázsiai, egyiptomi, mezopotámiai népek kulturáját, törzse egyesiti a klasszikus görög formát és a népi bölcsesség tartalmát, koronája pedig a latin, a keresztény és a bizánci müveltség roppant ágaival elér minden európai néphez, és ihletet adó forrásul szolgál a középkori és a modern meseirodalom legszebb alkotásaihoz."[21]

Magyarországon az ezópuszi mesék forditása volt az első, nyomtatásban megjelent irodalmi termék. Pesti Mizsér Gábor - mint müve előszavában maga vallja - a mese hasznát, értékét abban találja, hogy a parasztok, a tapasztalatlanok szivesebben hallgatják a költött dolgokat és szórakozva szivesebben fogadják az azokban kifejezett igazságokat. A parasztok igényeire való hivatkozás bizonyitja, hogy Pesti Mizsér Gábor kifejezetten a nép számára irta müvét, melynek helyenként nemcsak erkölcsjavitó, ha-

nem társadalombiráló jellege is van.[22]

Az ezópuszi mesék forditása minden esetben együttjárt azok - valamilyen szempontu - átdolgozásával. Pesti tudatosan az olvasók gyönyörködtetésére szánta, noha nem hallgatta el a fabulák hasznát sem. A tanulságot többnyire 3 soros versekben foglalta össze, ezzel toldotta meg a meséket. Az őt követő Heltai Gáspár /1566-ban adta ki gyüjteményét/ a történeteket kibővitette, szinezte, s értelmezéseinek terjedelme szinte tulnő a mesén. "Heltai számára az idegenből vett fabula csak nyersanyag, amelyet önállóan formál meg, forrásától teljesen szabad fogalmazásban."[23] Elbeszélései egyre szuggesztivebbek, egyre több bennük a reális elem, szerepet kap az állatok környezetének bemutatása is. Sok konkrét utalást találhatunk az akkori magyar társadalomra vonatkozóan. Pl.: Fráter György jellemtelensége, a prédikátorok sanyaru sorsa stb. Vagy pl. az 51. mese tanulságát igy fogalmazza meg: "Vaj ha ezt meggondolnák a nagy urak: - bizony jobb állapotban vólna az ő dolgok. Budában nem volna török basa. De a nyereg hátunkon maradott és a zabola szájunkban."

Heltai Száz fabulája vallásos szellemben iródott, a polgári olvasóközönségnek szánta, s a tanulságokat

is annak megfelelően fogalmazta meg. Óvja őket a nemesektől, a hatalmasoktól, de a szegény nép lázongásától is.

Pesti és Heltai után nem akadt jeles meseiró. A gyüjtemények többnyire név nélkül jelentek meg.

Nyugat-Európában La Fontaine tett szert általános népszerüségre. 1668-ban jelent meg meséinek első hat könyve. Éles társadalomkritikáját a mese ártatlan köntösében adja elő. XIV. Lajos uralkodása idején a szigoru cenzura miatt jól jött az állatmese allegorikusan leleplező müfaja. Meséi nemcsak tanitanak, hanem gyönyörködtetnek is. A személyek jellemzése, költői leirások, az elbeszélés módja uj elemek az eddigiekhez képest. Meséi hosszabbak, életszerüek, igy a hallgató maga is le tudja vonni a tanulságot. Bölcs utmutatásokat kiván adni, hogyan élvezze az ember az életet. A francia társadalom teljes képét megrajzolja, gyakran ironizál.

Esópus meséinek elterjedése, népszerüsége azt eredményezte, hogy egész mesék, vagy egyes motivumaik megtalálhatók szinte valamennyi nép népmeséi között. Természetesen a mai állatmesék sokban különböznek a fabuláktól. A fabulákra jellemző, hogy a tanulság az elsődleges, amire nevelni akar, a történet szereplői ennek alárendeltjei. A cselekményük

is eléggé vérszegény, és állatszereplőik környezetrajz nélkül szinte légüres térben mozognak. Egy tanulság több történetben is visszatér /pl. segits magadon, az isten is megsegit; aki másnak vermet ás .../. S bár az állatok jellemző tulajdonságai elsikkadnak néha /juhokat a tölgyesben ábrázolja pl. /az esópusi mesék jó például szolgálhattak a népi mesemondóknak is, hiszen nagy részük állatokról szól./ 358 meséből 255 állatmese/.

Mi került át a mai népmesékbe? A nép a saját érdekeinek, izlésének megfelelően válogatott a történetekből. Elhagyta a mitológiai /istenekkel kpcsolatos/ elemeket, valamint azokat a történeteket, amelyek számára idegen állatról szólnak /teknősbéka, majom, sakál, stb./. A többit a szájhagyomány ugy őrizte és adta tovább, mint a népi ihletésüeket.

A népmesekatalógusokban a következő fabulák megfelelői szerepelnek:

16.sz. fabula /Az oroszlánról és az egérről/

Berze Nagy Jánosnál hiányzik;

Kovács Ágnes: 75.sz. Az oroszlán és az egér

Andrejev: 75.sz. Az egér és az oroszlán

/Krilov állatmeséje/

Aa-Th.: 75.sz. A gyengébb segítsége

22. fabula /Az agg lóról és agg agárról/

Berze Nagy János: 101.sz. Az öreg kutya

Kovács Ágnes: 101.sz. Az öreg kutya

Andrejev: 101.sz. A kutya és a farkas

Aa-Th.: 101.sz. Az öreg kutya, mint a gyermek megmentője

24. fabula: A farkasról és a kecskegedelyecskékről

Berze Nagy János: 123.sz. A farkas és a gödölyék

Kovács Ágnes: 123.sz. A hét kecskekölyök

Andrejev: 123.sz. A farkas és a kecskegidák

Aa-Th.: 123.sz. A farkas és a kecskegidák

41. fabula: A farkasról és komondorról

Kovács Ágnes: 112.sz. A mezei egér és a házi egér

Andrejev: 112.sz. A mezei és a városi egerek

Aa-Th.: 112.sz. A mezei egér látogatóban a házi egérnél

Kovács Ágnes: 201.I.: Kutyák és farkasok dala

Aa-Th.: 201.sz.: A sovány kutya többre becsüli a szabadságot, mint a bőséges ennivalót és a láncot.

97.sz. fabula /Egy pórról, farkasról, rókáról és egy sajtról/

Berze Nagy János: 32.sz. Róka a kutban

Kovács Ágnes: 32.I.sz. A róka a kutban

Andrejev: 32.sz.: A róka a kutban

Aa-Th.: 32.sz. Róka a kutban

58.sz. fabula: A hangyáról és szekcsérről

Berze Nagy Jánosnál hiányzik

Kovács Ágnes: 249.sz.: A tücsök és a hangya

Aa-Th.: 249.sz.: A hangya és a lusta tücsök

A következő fabulák a magyar katalógusokból hiányoznak, csak az orosz és a világkatalógusban találhatjuk meg őket:

8.sz. fabula: A farkasról és a daruról

Aa-Th.: 76.sz. A farkas és a daru

Andrejev: 76.sz.: A farkas és a daru /Krilov állatmeséje/

23.sz. fabula: A nyulakról és békákról

Aa-Th.: 7o.sz.: Félénkebb a nyulnál

Andrejev: 7o.sz.: Ki gyávább a nyulnál?

26.sz. fabula: A rókáról és esztrágról /gólya/

Aa-Th.: 6o.sz.: Kölcsönös meghivás /róka és daru/

Andrejev: 6o.sz.: A róka és a daru

32.sz. fabula: Az oroszlánról és a pásztorról

Aa-Th.: 156.sz.: Szálka a medve /oroszlán/ mancsában

Andrejev: 156 sz.: Szálka a medve /oroszlán/ talpában

38.sz. fabula: A szarvasról és vadászról

Aa-Th.: 77.sz.: A szarvas gyönyörködik magában a forrásnál

Andrejev: 77.sz.: A szarvas szarva és lábai

. / .

63.sz. fabula: Egy rókáról és kakasról

Aa-Th.: 61.sz.: A róka ráveszi a kakast, hogy csukott szemmel kukorékoljon

Andrejev: 61.sz.: A róka és a kakas

Látható tehát, hogy az állatmesék - fejlődésük során - milyen hosszu utat jártak be. Csiráit a nép hiedelemvilága szülte, melyek alapul szolgáltak tehetséges irók nagyszerü történeteihez. Ezek irásbeli elterjedésükkel elősegitették e müfaj fennmaradását, s ötletekkel halmozták el olvasóikat, s a mesemondókat egyaránt. Nehéz tehát különválasztani az irodalmi állatmeséket a népmeséktől, történelmi összefonódásuk szükségszerü.

I./3. Az állatmesék helye, szerepe a magyar és orosz népköltészetben

A hosszu, bonyulult fejlődés eredményeként létrejött állatmese nem állt meg ezen a ponton. Az emberiség a későbbiek során sem dobta félre, elevenen élt a szájhagyományban. A nép szellemével együtt fejlődött ez a müfaj nemcsak tartalmát, hanem formáját tekintve is.

Bizonyára hosszu utat járt meg a magyar és orosz népmese a történelem során. Erről csak hozzávetőleges képet formálhatunk.

Föltehető, hogy elődeink számottevő mesekincsel érkeztek a Kárpát-medencébe. /Az Ázsiában élő népek mind gazdag népmesei hagyománnyal rendelkeznek./ Már a vándorlás során is több néppel kerültek kapcsolatba, de az uj hazában való letelepedés, az itteni lakosokkal való keveredés, majd a kereszténység felvétele s ezzel együtt a pogányság üldözése mind-mind hozzájárultak a meglevő mesekincs széteséséhez. A pogány hit kiirtásával régi motivumok vesztek el, ugyanakkor a biblia termékenyitő hatásu volt, meseforrássá vált.

Történelmünk további viszontagságai szintén nem hagyták nyom nélkül népköltészetünket. A keresztes

JATE Könyvtár SZEGED 13.

hadjáratok során Kelettel kerültünk kapcsolatba, a tatárjárás és török megszállás is keleti motivumok átvételét tette lehetővé. Az Anjouk uralkodása idején olasz hatás érte az országot. A nyomtatás megjelenésével a különböző irodalmi kiadványok is forrásként szerepelhettek. A Habsburg uralom századaiban a katonák a legfőbb mesehordozók.

Habár egyáltalán nem reménytelen a régi vagy kevésbé régi elemeket felfedezni a magyar népmesékben, mégis ősi mesekészletünk összeállitása egyszerüen lehetetlennek látszó feladat.

Az orosz nép történetében jelentős szerepet játszottak a mesék, közöttük az állatmesék is. A 15. századtól szociális tartalmuak, a jobbágyrendszer ellen küzdő nép hangja érezhető bennük. A 16.-17. század a folklór virágkora. Megerősödnek az állatmesékben a szatirikus elemek. Az állatmesék világos szociális - szatirikus aspektust kapnak. A 18.-19. században realistábbakká váltak a mesék, több bennük a hétköznapi életből vett részlet, mint a fantasztikum. Egyre erősebb a szatirikus kifejezésmód. A kapitalizmus korában az állatmesék vesztettek korábbi jelentőségükből. A társadalmi ellentétek kifejezésére egyre kevésbé alkalmasak. Funkciójuk a gyermekek körében érvényesült, megőrizve a tanitó

jelleget a kicsik számára. A 19. század második felétől kezdve a tündérmesék népszerüsége is csökken. Uj szereplők jelennek meg: katona, kupec. Éleződik a hétköznapi életről szóló mesék szatirikus éle. Az ilyen témáju mesék lesznek népszerüek, a realisztikus elbeszéléshez közelitik a mesét. A népmesegyüjtemények is visszatükrözik a mesék fejlődését. Az a társadalomkritika, amely a mesék lényegévé vált, a kiadóknak nem egyszer kellemetlenséget okozott. A cenzura arra kényszerült, hogy kihuzza a "veszélyes" meséket /pl. Afanaszjev gyüjteményéből is/. A népmese, ezen belül az állatmese segitette az orosz népet a papság, a földbirtokos nemesség elleni tiltakozásban.

Ma sem kedvelt a felnőttek körében az állatmese, a gyermekek viszont nagyon szivesen hallgatják. A mesemondók gyakran beszélnek arról, hogy ma már nem értékelik az állatmeséket, csak a kisebbeknek mesélik azokat. A gyüjteményekben is mellőzöttekké váltak. A magyar népmesekatalógusban mindössze 215 állatmese van. Mindez azonban azzal is magyarázható, hogy folklóristáink kevés állatmesét jegyeztek fel napjainkig. Az eddig vizsgált népmeseanyagunk a következőképpen oszlik meg:[24]

állatmesék : 3,5 %

. / .

tündérmesék	:	5o,- %
legendák	:	12,5 %
novellamesék	:	8,5 %
ostoba ördögmesék	:	1,5 %
rátótiádák	:	4,- %
tréfásmesék	:	12,- %
bolondmesék	:	6,5 %
vegyes müfaju mesék	:	1,- %

Az orosz népköltészetben más arányokat láthatunk:[25]

állatmesék	:	1o,- %
tündérmesék	:	3o,- %
hétköznapi mesék	:	6o,- %

Az állatokról szóló meséket két részre oszthatjuk: tanitómesékre és természetmagyarázó történetekre. A gyakorlati célt szolgáló tanitómesék keletkezését bemutattuk az előző fejezetben. Görög-latin közvetités utján egyes motivumok elterjedtek az egész világon. A természetmagyarázó mondák is kapcsolatban vannak az állatmitoszokkal, abban gyökereznek. Ezek megmutatják az egyes természeti jelenségek keletkezésének okát, vagy azt, hogy miért olyanok, aminőknek azokat látjuk. "Érdekes az egész világ néphagyományait összehasonlitani. Az eredmény: a természet bármely jelenségét egyforma módon vizs-

gálja az emberi szellem. Ezért van sok azonos mesetipus, amelyeket nem vettek át, hanem a természetes érzelmek önállóan szültek."[26]

Dühnhardt Oszkár az egyes témákat figyelembe véve különböző alcsoportokat alakitott ki:[27]

1. Szinekkel kapcsolatos magyarázatok,
2. test formáival kapcsolatos magyarázatok.

Legtöbbször egyes különlegességeket magyarázmak. Nagyon kedvelt téma a csonkafarkról szóló magyarázat: pl. az, hogy miként veszitette el a szarvas, a medve, a kecske, a nyul egykor hosszu farkát.

3. Az állatok külsejét,
4. az állatok járását,
5. életmódot, szokásokat magyarázó mesék.

Pl. Miért nem akar a mezei egér házi egér lenni?

Miért kerüli a bagoly és a denevér a világosságot?

Mióta szagolja egymást a kutya?

Miért nem ért a vadgalamb a fészekrakáshoz?

Az állatok ellenségeskedését magyarázó mesék nálunk is ismeretesek: Miért haragszik a kutya a nyulra, a disznó a kutyára, a kutya a macskára, a macska az egérre?

Stilus szempontjából megfigyelhető, hogy humoros, csattanós okokat adnak az egyes tények magyarázatára. A tanitó mesék szintugy nevetséges, szórakoztató történetek, melyeknek erkölcsi tanulsága az ostoba, mohó emberek kigunyolásából adódott. A természetmagyarázó mesék az állatok világában megfigyelhető furcsaságokat mutatják meg és az emberi logika segitségével magyarázzák, de eközben az állatok természetessége nem szenved csorbát./M/1-5.sz. mesék./A tanitó mesékben az állatok alakja allegorikus, természetes jellemvonásaik mellett érezhetően meghatározott embertipus vonásait is magán hordja. Ezek tehát olyan mesék, amelyekben "mondjuk a róka ravasz cselével és a farkas hiszékeny ostobaságával mulattatni tudják a hallgatót, de nagyobb részükben a humor elveszett azok számára, akiknek nincs érzéke a bennük elrejtett életbölcsesség iránt."[28]

. / .

III. A magyar és orosz állatmesék összevetése

1. A népmesekatalógusok összehasonlitása

Általánosan elismert tény, hogy a világ különböző népeinek meséiben sok rokonvonást találhatunk. Gyakran figyelhetünk meg azonos témát, alakokat, tartalmat. Ezen hasonlóságot vizsgálva nem mindig könnyü megállapitani, hogy történelmi kapcsolat, rokonság, vagy azonos társadalmi viszonyok miatt születtek-e azonos motivumok.

N.I.Kravcov különböző összehasonlitó módszerekre hivta fel a figyelmet:[29]

1. Történelmi-összehasonlitó vizsgálat, mely a közös vonások okait is feltárja.

2. Történelmi-genetikus vizsgálat: minden népnek van saját etnikuma, amit őseitől örökölt, ezt is figyelembe kell venni.

3. Kulturtörténeti vizsgálat: a tipusok, szereplők hasonlósága más ok miatt is kialakulhat, pl. jelentős, hosszu időn át tartó kulturális kapcsolat alapján /szomszédos népek esetében/.

4. Történelmi-tipológiai módszer: Az egyes népek népköltészetéből csak azt veszi át a másik nemzet, ami megfelel izlésének, érdekeinek, lelkiállapotának. Azért vannak hasonló szakaszok a különböző né-

pek népköltészetében, mert történelmük - gyakran távol élő népek esetében is - hasonló módon alakult. Az itt fellelhető azonos motivumokra tehát ez a magyarázat.

Kravcov felhivja a figyelmet arra, hogy ezeket a módszereket nem külön-külön, hanem együttesen kell alkalmazni vizsgálatainknál.

Ha figyelembe vesszük a magyar nép földrajzi elhelyezkedéséből adódó különleges helyzetét /átmenetet képez nyugat-kelet, valamint észak-dél között/, máris felkelti érdeklődésünket a magyar és kelet-európai népmesék összehasonlitó vizsgálatának lehetősége és fontossága. Hazánk mindig soknemzetiségü állam volt, igy a folklór-kincse eléggé összetett. /Bartók pl. területi hagyományokat is vizsgált./ Különböző szomszédság, különböző történelmi fejlődés, földrajzi helyzet mind-mind okai az un. "mesedialektusok" kialakulásának. Erre az aprólékosabb vizsgálat, a mesék szövege jó példákkal tud szolgálni.

Kezdjük az összehasonlitást az állatmesék tipusainál. A magyar és orosz folklóristák Aarne-Thompson katalógusa alapján állitották össze a tipusjegyzéket. A következő müveket vettük figyelembe:

N.P.Andrejev: Az orosz mesetipusok Aarne-rend-

szerü mutatója /Leningrád, 1929./ Budapest,1960.

Kovács Ágnes: Magyar állatmesék tipusmutatója Budapest, 1958.

Berze Nagy János: Magyar népmesetipusok I. kötet Pécs, 1957.

Aarne,Antti-Thompson,Stith: The Types of the Folk-Tale Helsinki, 1928. FFC No.74.

A katalógusok vizsgálata a következő eredményre vezetett:

1-69: Róká-ról szóló mesék

11 egyező

Mesetipusok száma Aa-Th. alapján	Berze N.János katalógusa	Kovács Ágnes katalógusa	Andrejev katalógusa
1	+	+	+
2	+	+	+
3	+	+	
4	-	+	+
5	-	+	
6	-	+	
7	-	+	
8	-	+	
9	-	-	
15	+	+	+
2o	+	+	+
21	+	+	+
3o	+	+	
31	+	+	+
32	+	+	+
33	-	-	
34	-	+	
36	-	-	
37	-	-	+
38	-	-	
39	-	-	
4o	-	-	
41	+	+	+
42	-	-	
43	-	-	
44	+	-	
47	-	+	
49	-	-	
5o	-	-	
51	-	-	
55	-	-	
56	+	-	+
57	-	+	
6o	-	-	
61	-	-	
62	-	-	
65	+	+	

7o-99 Más vadállatok	1oo-149 Háziállatok és vadállatok	15o-199 Az ember és az állatok
7o	1oo	15o
71	1o1	151
72	1o2	152
73	1o3	153
75	1o4	154
76	1o5	155
77	11o	156
85	111	157
9o	112	158
- - - - + - - - -	115	159
- - - - + - - - -	116	16o
- - - - - - - - -	117	
- - - - - - - - -	118	
- - - - - - - - -	12o	
- - - - + - - - -	121	
- - - - + - - - -	122	
- - - - + - - - -	123	
- - - - + - - - -	124	
- - - - + - - - -	13o	
- - - - + - - - -		
- - - - + - - - -		
- - - - + - - - -

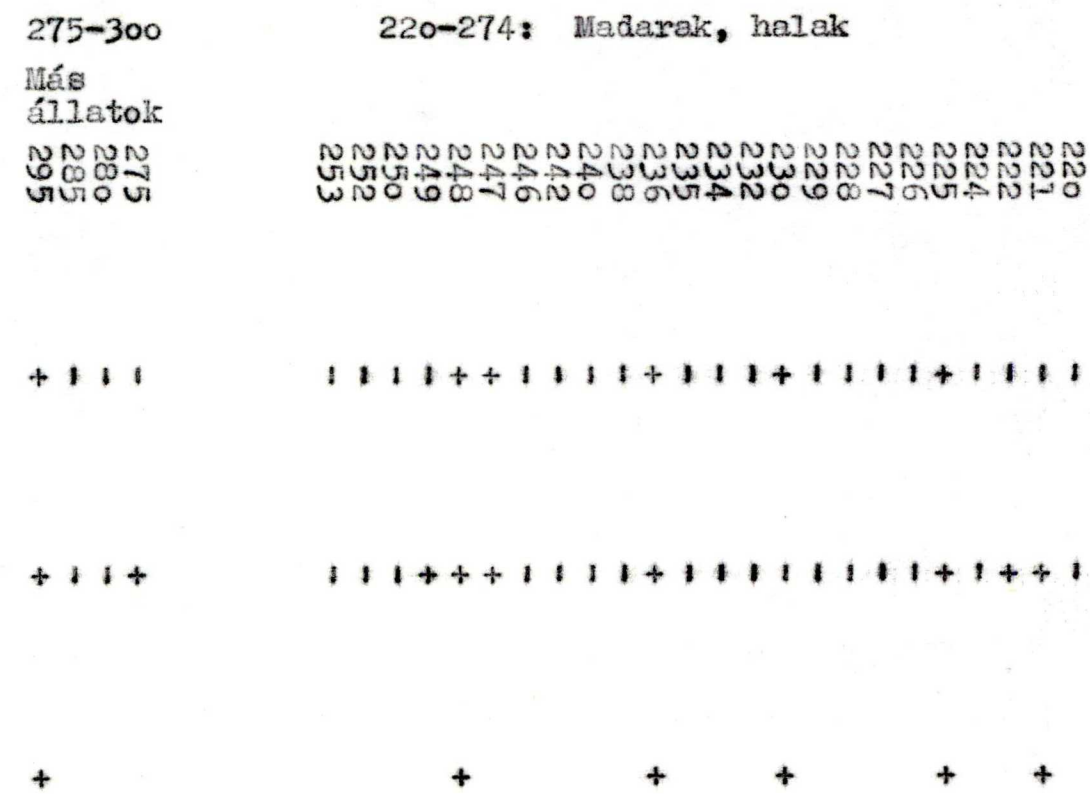
275-3oo
Más állatok
275
28o
285
295
22o-274: Madarak, halak
22o
221
222
224
225
226
227
228
229
23o
232
234
235
236
238
240
242
246
247
248
249
25o
252
253
1 egyező
5 egyező

./.

A tipus-összevetésből kitünik, hogy legnagyobb számban a rókáról szóló mesék egyeznek: 11. Az orosz nyelvterületen több mese szól a vadállatokról, mint a háziállatokról. Ez azzal magyarázható, hogy legtöbbjük az osztálytársadalom kialakulása előtt keletkezett, még akkor, mikor egész sor állatot nem domesztikáltak. "Más vadállatok"-ról szóló mese nálunk nagyon kevés van, ezért a mesekatalógusokban ennek nincsen külön fejezete.

A "Háziállatok" cimü részben azonban sok mese található a magyar katalógusokban. Láthatjuk, hogy nálunk nagyobb figyelmet forditanak a háziállatokra. Ez érthető, hiszen Magyarországon kevesebb vad található. Ezt alátámasztja az a tény is, hogy abban a fejezetben, ahol az emberekről és a vadállatokról szólók szerepelnek, három egyező mese van, a "Háziállatok és vadállatok" cimüben pedig hat. Milyen állatokról van szó ezekben a mesékben? Láthatjuk, hogy a főhősök: róka, medve, farkas, kigyó, /néha mint segitőtársak: az oroszlán, és vaddisznó - pl. a 103. tipusu mesében/ - s szemben velük domesztikált a kutya, macska, kismalac, kecske. E mesékben a háziállatok mindig győzedelmeskednek a vadállatok felett, ők a pozitiv hősök.

Pl.: 102. tipus: A kutya nem csinált csizmát a

farkasnak, az egész anyagot megette.

103. tipus: A macska összeveszett a farkassal. Mindketten segitőtársakat hivtak /kacsát és más háziállatokat, ill. oroszlánt, vaddisznót, stb./ A macska mindannyiukat megijeszti.

121. tipus: A kismalac tuljár a farkasok eszén, akik el akarják érni őt.

Látható, hogy az ember többre értékeli a háziállatokat a vadállatoknál. Nem kétséges ugyanis, hogy az erdőlakók jóval erősebbek, de a háziállatok okosabbak, vagyis az ismert közmondás alapján cselekednek: Többet ésszel, mint erővel! Előfordul a mesékben, hogy időlegesen a vadállatok kerekednek felül, pl. a farkas megeszi a kecskegidákat, de ez többnyire az izgalom fokozására, vagy arra szolgál, hogy a gonosz vadállat annál kegyetlenebb véget érjen.

Nem véletlen, hogy a "Madarak, halak" az orosz katalógusban jobban képviselve vannak. Az orosz föld gazdag folyókban, tavakban, s tengerekkel, óceánokkal határos, nagy területe erdőkkel, járhatatlan tajgákkal boritott. Ezek kedvenc helyei a madaraknak és halaknak. Ebben a részben öt magyar mese egyezik az orosszal. Nem minden esetben azonosak,

gyakran csak néhány elem egyforma. A madarak királyválasztásáról szóló mesetipus teljesen megegyezik mindkét népmesekatalógusban. /Alapja mitológiai motivum, mely elterjedt az egész világon./ Több mesében a hősök nem egyeznek meg: varju helyett a magyar mesében daru, harkály helyett pedig varju szerepel.

A "Háziállatok" cimü fejezetben 6 mesetipus van Andrejev katalógusában, közülük kettőnek van magyar megfelelője. Érdekes, hogy a Kutya, macska és az egér cimü tipusnál a magyar és orosz változatban egyforma oka van a kutya, macska és egér közti vitának. A kutya odaadta a macskának a nemeslevelét, az továbbadta az egérnek, az pedig elvesztette. Ezért haragszanak egymásra, macska az egérre, kutya a macskára. Ebben a mesében az állatok között valóban fennálló ellenszenv magyarázatára látunk kisérletet. /természet-magyarázó/

Levonhatjuk azt a következtetést, hogy a magyar és orosz állatmesék sokban hasonlitanak, helyesebben tartalmi szempontból közel állnak egymáshoz. A táblázat mutatja, hogy 53 magyar mesetipus egyezik a világkatalógussal, közülük 26 mesetipus megvan az orosz katalógusban is, tehát csaknem a fele.

. / .

2. Az állatmesék általános jellemzése

Szereplők

Az állatok alakjának vizsgálatát két irányban végezhetjük: általános elemzés és konkrét esetek terén. Az előbbi segitségével bemutatható, hogy az állatok jellemzése mennyire stabil a mesékben, az utóbbi pedig néhány elütő helyzetet villant fel.

Mindenekelőtt lássuk, milyen állatok szerepelnek leggyakrabban a magyar és az orosz mesékben?

Ortutay Gyula, Dégh Linda, Kovács Ágnes: Magyar népmesék /Bp. 1960/ és A.N.Afanaszjev: Narodnije russzkije szkazki /Moszkva, 1957/. cimü gyüjtemények alapján a következő sorrend alakult ki:

magyar:	orosz:
1. farkas /17/	1. róka /44/
2. róka /16/	2. farkas /34/
3. macska /9/	3. medve /18/
4. kutya /7/	4. kecske /11/
5. medve /7/	5. kakas /1o/
6. kecske /4/	6. kutya / 9/
7. kakas /3/	7. juh / 8/
8. ló /3/	8. macska / 5/
9. disznó /3/	9. nyul / 5/
1o. nyul /3/	1o. disznó /5/

Az állatnevek melletti számok mutatják, hogy a magyar gyüjteményben a farkas és a róka szinte azonos számu mesében szerepelnek. Utánuk háziállatok következnek a sorban, a medve az 5. helyre szorult. Az orosz mesegyüjteményben a róka, farkas és medve a legnépszerübbek, a háziállatok csekély pontkülönbséggel követik egymást.

A népmesekatalógusok összehasonlitásánál is láttuk, hogy legtöbb történek a rókáról szól. Ő a legnépszerübb hőse az orosz és magyar állatmeséknek.

A róka általában ravasz, ügyes tolvaj, képmutató, bosszuálló, számitó, csaló. A farkassal ellentétben fizikailag gyenge. Minden mesében hü ezekhez a jellemvonásokhoz. A róka mesei alakját mégsem lehet egyszerünek nevezni. Leggyakrabban ő jár tul a többi állat eszén, legtöbbször a farkasén, bár néha őt is rászedik. Az állatok jellemzésében előforduló variációk többsége a róka alakjában figyelhető meg. Kétségtelen, hogy a mesélő kettős viszonyát fejezik ki ezek a különböző bemutatások.

1. Együttérez vele: Más állatokat nevetségessé tesz azzal, hogy tuljár az eszükön. Mindezt csekély bajjal megussza.

2. Negativ bemtatás: dologtalan, gyáva, mások

munkájából él.

Ez figyelhető meg Afanaszjev 1-8. számu meséinél, de e kettős jellemzési mód látható magyar népmesékben is. Lehetséges, hogy archaikus vonások ezek, azoknak a történeteknek maradt meg a magva, amelyekben a róka ügyességét dicsérték, a farkast pedig kinevették. Braun Soma is látja, hogy "...etikailag immorális gondolat, melyet a primitiv ember erkölcsi közömbösségével és természetének avval a vonásával érthetünk meg, hogy részvétlen, sőt kegyetlen marad mindennel szemben, ami nem közvetlenül őt vagy törzsét érinti és a ravaszság győzelmében a találékonyság és lelemény megnevetteti és a csaló pártjára hóditja."[3o]

Az osztálytársadalomban a dolgozók tudatában uj szociális és erkölcsi követelmények születtek. Mesei tükröződése is nyomon követhető. Pl.: Két ragadozó állat közül a ravaszabb, a lelketlenebb győz, de a mesélő és hallgató már nem érez együtt vele. Az ilyen tipusu állatmeséket a magántulajdonon alapuló társadalom szülte. A rókát megfutamitó mesék is a későbbi korból valók. Ezek az állatmesék erős rokonságot mutatnak a mümesékkel, mert egy uj szemlélet tükrözői. Ha az egyik állat meg akarja enni a másikat, ehhez ki kell találni valamilyen törvényes

formát, hogy jogosnak tünjön gonosz tette. Ebben az osztálytársadalom szelleme tükröződik, az állatok világában ugyanis a ragadozók nem igazolják igy tetteiket.

Az orosz mesékben pl. a róka igy győzi le a többi állatot, ill. jár tul az ember eszén:
Afanaszjev 1.sz. 3.l.: A róka halottnak tetteti magát. A paraszt a feleségének akarja ajándékozni, hazaviszi, de a róka megszökik. Azt mondja a farkasnak, hogy a farkával fogta a sok halat. A farkas is megpróbál halászni, de az emberek eldöngetik a jégen, mégis ő viszi a rókát a hátán. A farkas és róka házat épitenek maguknak. A farkasnak jégből, ezért elolvad. A farkas nem tudja átugrani a gödröt, beleesik. A róka szállást kér a paraszttól, ravaszságával végül egy lányt kap. Ezután a róka elmegy az erdőbe, lecsalja a kakast a fáról és megeszi.
Afanaszjev 4.sz. 7.l: A róka süteményt lop a farkastól, mig az alszik. Utána felugrik a szekérre, halat lop, a farkast rábeszéli, hogy farkával halásszon. A róka maga megy a faluba, azt mondja az embereknek, hogy fogják el a farkast. A farkas felül egy elhagyott szánra. A róka addig könyörög, mig felengedi, akkor a szán széttörik. A róka megeszi a lovak belső részét, majd teletömi az üres lóbőröket polyvá-

val. A farkas ezalatt fát vág.

Af. 8.sz. 15.l.: A farkas és a medve kezdenék enni azt, amit a róka otthagyott, de hus helyett polyvát találtak.

Af. 9.sz. 16.l.: A róka kopog a farkával, és azt mondja, hogy őt keresztelőbe hivják. Valójában a padlásra megy és az összes mézet megeszi. A róka meggyanusitja a farkast, mert amig az alszik, bekeni mézzel. /"kiütött rajta"/

Af. 18.sz. 29.l.: A róka ahelyett, hogy meggyógyitaná az öregasszonyt, felfalja. Tuljár az öregember eszén.

Af. 28.sz. 43.l.: A róka a felállitott csapdához vezeti a farkast. Gunyolódva mondja:

" Ну, вот здесь целуй!"

"Na, most csókold meg, itt van!" A farkas megeskü-szik, de a csapda megfogja.

Af. 29.sz. 44.l.: A róka mindenféle okot kigondol /ki énekel vékony hangon, ki vastagon/ és minden állatot felfal.

Af. 32.sz. 48.l.: A róka azt igéri a harkály fiainak, hogy megtanitja őket valamilyen mesterségre. Valamennyit megeszi.

Af. 36.sz. 53.l.: A róka bekapja a kis cipót /dicsé-ri és kéri, hogy énekeljen az orra hegyén is/.

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

. / .

Af. 37.sz. 55.l.: A róka énekel a kiskakasnak, kicsalogatja és ellopja. A macska három alkalommal megmenti, de negyedszerre nem hallotta meg a kiskakas segélykiáltásait.

Af. 4o.sz. 59.l.: A róka férjhez megy a macskához, együtt megijesztik a farkast és a medvét.

A róka nagyon változatos módon jár tul az állatok eszén. De néha előfordul, hogy ugyanabban a mesében őt kényszeritik megfutamodásra. Pl.:

Af. 1.sz. 3.l.: A róka leány helyett kutyát kap, megijed és elszalad.

Af. 7.sz. 13.l.: A róka felveszi szekerére a farkast, medvét, nyulat, a szekér összetörik. Az állatok nem megfelelő fát hoznak, a róka maga megy fáért. Addig a többiek megeszik a lovakat.

"Слезла лиса с телеги, посмотрела на лошадь и увидала, что она набита мохом, а мясо всё съедено;поплакала, поплакала и опять стала ходить по лесу пешком."

"Leszállt a róka a szekérről, ránézett a lóra, és meglátta, hogy az mohával van kitömve, a hust pedig megették a társai. Elsirta magát, keservesen sirt, majd ismét gyalog kezdett járni az erdőben."

Af. 14.sz. 23.l.: A róka kiüzte a nyulat a saját házából. /Itt erőszakról van szó, nem cselről, hisz a nyul gyengébb a rókánál./ A rókát sem a kutya, sem a

medve, sem a bika nem tudta kikergetni. A kakas azt mondja:

"Кукареку! Несу косу на плечи, хочу лису посечи! Поди, лиса, вон!"

"Kukuriku! Kaszát hozok a vállamon, rókát levágni akarom! Eredj róka ki!" Végül a róka kifutott a házból.

Af. 15.sz. 25.l.: A róka elkapja a kakast, de az tuljár az eszén: lakomát igér a püspöknél. A róka elengedte a kakast.

Af. 16.sz. 26.l.: Ugyanugy mint a 15.sz. mesében, elengedte a kakast, és "keserüen elindult az erdőbe.."

"Пошла лисица в лес, яко долгий бес, и возрыда горько."

Af. 3o.sz. 45.l.: Ugyanaz a téma, mint a 29.sz. mesénél, de itt az állatok végül széttépik a rókát.

Af. 33.sz. 49.l.: A róka lapos tányéron ad enni a darunak, de megfizet ezért a "vendégszeretetért": a daru köcsögben ad neki enni, igy a róka éhesen marad.

Láthattuk, hogy a róka bármely élőlény eszén tuljár, a legerősebb medvétől kezdve a legkisebb állatokig, néha legyőzi az embert is. Fogásai természetesen nem egyformák, mindig az ellenféltől függ: az erős állatokat csak ravaszsággal tudja csapdába ejteni, az embert is. A kisebb állatokat erőszakkal, vagy álnoksággal. Vannak olyan mesék, amelyekben

a rókának nem sikerül megvalósitani tervét, maga kerül csávába. Pl.:

Af. 21. 23. 24. 25. 26.sz. 33.l. 35.l. 36.l. 37.l. 38.l.: Azután, hogy a róka elsiratta az öregasszonyt, az öregember nemcsak tyukot adott neki, hanem kutyát is. A róka megijedt, elszaladt, de kidugta farkát a rókalyukból, mert zavarta a futásban.

24.sz:

"Что вы, ушки,делали?" - "Мы всё слушали."
"А вы, ножки, что делали?" - "Мы всё бежали."
"А вы, глазки?" - "Мы всё глядели."
"А ты, хвост?" - "Я всё мешал тебе бежать."

"És ti, füleim, mit csináltatok?" - "Mi mind hallgatóztunk."
"És ti, lábaim, mit csináltatok?" - "Mi mind szaladtunk."
"És ti, szemeim?" - "Mi mind néztünk."
"És te, farkam?" - "Én mind akadályoztalak a futásban."

A kutyák elkapták a rókát.

Af. 34.sz. 5o.l.: A róka hazakisérte Hópelyhecskét, ezért adtak neki ajándékba tyukokat és kutyákat.

A róka elszaladt a kutyáktól.

Af. 35.sz. 52.l.: A rák rákapaszkodott a róka farkára, igy legyőzte a futásban.

. / .

Af. 44.sz. 64.l.: Az állatok el akarják küldeni a rókát a macska és a bárány után, akik 12-12 farkast ettek meg. A róka szeretné őket lebeszélni erről, mert fél:

" Я хоть и прытка,да неувертлива; как бы они меня не съели!"

"Én bár fürge vagyok, és nem minden fondorlattól mentes, de jaj, csak fel ne faljanak engem!"

Af. 48.sz. 71.l.: A róka bedugta fejét egy köcsögbe, aztán sehogy sem birta kihuzni. Igy könyörög:

"Ну, кувшин, пошутил, да и будет!... Ну, полно же баловать: отпусти меня!...Кувшинушко! Голубчик! Полно тебе дурачиться, поиграл, да и довольно!..."

"Na, te köcsög, hát megtréfáltál, jól van, ám legyen! De elég már a pajkosságból, eressz el engem!... Köcsögöcske! Galambom! Elég már az ostobaságból, játszottál egy kicsit és kész!

A muzsik elverte a róka egyik lábát, mégis sikerült neki elmenekülni.

Af. 64.sz. 92.l.: A háziállatok a bika, kunyhójába kérezkedtek be télen. Meghallotta a róka, hogy a kakas énekelget. Megkivánta, hogy kakashust lakmározzon, de hogyan jusson hozzá? A róka ravaszsághoz folyamodott: elment a medvéhez és a farkashoz és azt mondta:

. / .

"Ну, любезные куманьки, я нашла для всех поживу: для тебя, медведь, быка; для тебя, волк, барана; а для себя петуха."

"-Na, kedves komáim, találtam számotokra nagyon könnyü zsákmányt: neked, medve, bikát; neked farkas, bárányt; magamnak pedig egy kakast."
A róka odavezette őket a kunyhóhoz.
"Кум, - говорит она медведю, - отворяй дверь, я наперёд пойду, петуха съем."
" - Komám, - mondja a róka a medvének, - nyisd ki az ajtót, én előre megyek, megeszem a kakast." A bika meglátta és azonnal odanyomta szarvával a falhoz, a bárány pedig elkezdte oldalt szorongatni. A róka kiadta lelkét. A háziállatok megölték a farkast is, csak a medve menekült meg.

Ezekben a mesékben a róka alakja a legapróbb részletekig előttünk áll, alaposan kidolgozott. Nemcsak azt látjuk, hogyan jár tul a többiek eszén, hanem azt is, hogyan viselkedik, ha bajba jut. Szavaiból láthatók igazi vonásai: fél, gyáva, ha olyan ellenfelei vannak, akik le tudják győzni. Ilyen esetekben majdnem mindig háziállatokkal találja magát szemben, legjobban tőlük fél. Ebben a mesélő, vagy-

is a nép akarata tükröződik. "Ha figyelembe vesszük, hogy az erdők lakói allegorikus megszemélyesitői a társadalom felsőbbrendü rétegei képviselőinek, a háziállatok pedig elválaszthatatlanul összekapcsolódnak a paraszti istállóval, udvarral, akkor ez az antagonizmus érthetővé válik."[31] A róka állandóan menekül a kutyák elől, fél a báránytól stb. Ilyen esetekben a róka nevetséges, ironikusan rajzolt. Tulajdonképpen nem is az az embertipus érdekes, akit megszemélyesit, hanem a nép viszonya ehhez a tipushoz. Láttuk a bemutatott mesékben, hogy gyakran végződnek a történetek a róka - általában kegyetlen módon történő - pusztulásával. Mindez nem kelt azonban szánalmat a hallgatóságban, mert szinte érezni lehet, hogy hamarosan ujabb áldozatot szemel ki magának, a balsiker nem jelent számára végzetes tragédiát. Hogy miért történik meg vele mégis elég gyakran a mesékben? Mert ő maga is kegyetlen. Kárának ezért örül a mesemondó.

V.P.Anyikin is erre a végkövetkeztetésre jutott: "A róka alakjának reális prototipusát azok között az emberek között kell keresni, akiknek életmódját és erkölcsét a nép mélyen megveti."[32]

A munkavégzés jelentette a nép számára az életet, minden öröm forrását, vágyaiban ez fokozott mérték-

ben jelenik meg: repülés, gyors járás, épitkezés, megszőni valamit egy éjszaka alatt stb. Legyőzni, felülmulni mindenkit a munkában, még ha elnyomják, megalázzák, akkor is. Innen eredt a nép töretlen optimizmusa. Negativ értékelésben ez ugy jelent meg, mint a dologtalanok, a mások munkájából élők kigunyolása. Ezért "a nép tiszta szivből kivánt balsikert azon szociális tulajdonságok hordozóinak, amelyek a rókára is jellemzők."[33]

A magyar mesék szintén pontosan megrajzolják a róka alakját. A rókáról és farkasról szóló elbeszélésekben a róka sokszor ugyanabban a mesében többször is becsapja a farkast. Pl.:

M.n. 35o.sz. 9o9.l.: A róka azt ajánlja a farkasnak, hogy fogjon a farkával halat, mire az odafagy, s leszakad. Ezután a faluban egy esküvőn eldöngetik a farkast, s mégis ő viszi a rókát a hátán. A farkas meg akarta ölni a rókát, de mikor elkapta, a róka azt mondta, hogy fagyökeret fogott meg; a farkas elengedte, a róka megmenekült.

M.n. 351.sz. 913.l.: A róka sajtot lopott a szekérről. A farkasnak azt mondta, hogy ha kiissza az összes vizet a tóból, akkor ott majd sajtot talál. A farkas megbetegedett a sok víztől, nem tudta át-

. / .

ugrani a karót, a karó belefuródott.

M.n. 352.sz. 915.l.: A róka ahelyett, hogy keresztelőbe ment volna , megette a lekvárt. Jött az ember, elnáspágolta a farkast, a róka elszaladt. Mégis a farkas vitte a hátán a rókát. A róka tanitotta a farkast farokkal halászni, a farkas farka odafagyott és leszakadt.

M.n. 358.sz. 932.l.: A róka azt mondja a farkasnak, hogy ő a farkával vonszolta a lovat a rókalyukhoz. A farkas elkezdi huzni a lovat a saját házához, mire a ló felugrik, és maga után vonszolja a farkast.

M.n. 359.sz. 935.l.: A róka azt állitja, hogy nem tud olvasni. A farkas olvassa el a csikó árát a ló patáján, de az felrugja a farkast. A róka elszalad.

M.n. 361.sz. 937.l.: A róka és a farkas osztoznak egy sajton. A róka mindig leharap egy darabot a nagyobbik feléből. Igy tesz mindaddig, mig végül semmi sem marad.

Bár a felsorolt példákban a róka jár jól, ő kerül ki győztesen, mégsem mondhatjuk, hogy a magyar mesék pozitivan mutatják be. Megrajzolják a róka negativ tulajdonságait is, pl. mikor éhesen sajtnak nézte a holdat. /Kálmány: Hagyományok, I.37.sz. 12o.l. A róka szabadulása a kutból c. mese/ Itt tehát először ő jár pórul.

. / .

Más állatokkal szemben nem mindig jár sikerrel a róka ravaszsága. Általában a kedvező körülmények /pl. a másik állat jóhiszeműsége, kíváncsisága, önteltsége/ járulnak hozzá a róka győzelméhez. Pl.: A róka és a kácsák /Ortutay-Katona: Magyar parasztmesék, 36.sz. 354l.:/ történetében a kacsák vesztét az okozta, hogy mind okosnak tartotta magát.

A magyar népmesékben többször szerepelnek háziállatok a rókával együtt. A macska ravaszságával méltó ellenfele a rókának, ezt belátva gyakran szövetségre lépnek. Pl.:

M.n. 356.sz. 928.l.: A róka becsapja a macskát, az csapdába kerül. A macska elárulja a rókát az embernek, mikor az a tyukólba akar bemászni. Igy az ember elkapja a rókát.

M.n. 366.sz. 947.l.: A róka megijedt a macskától, ezért szövetségre lépett vele. /Nagyon elterjedt ez a motivum./

A magyar mesékben is a kutyáktól fél legjobban a róka. Pl.:

M.n. 355.sz. 926.l.: A róka elhordja a madárfiókákat, a kutya megijeszti. A róka elmenekül a rókalyukba, de kidugja a farkát, s a kutyák kihuzzák onnan. /Ez a motivum található meg Af. 21, 23, 24, 25, 26. sz. orosz mesékben is./ Ugyanennek a témának egyik

magyar változatában /M.népk.III; Bp.1955. 89.sz. 603.l./ a kis pacsirta segitségére váratlanul a farkas jelenik meg a mese végén és csattanós befejezést ad a történetnek: megfogja a rókát és elbánik vele.

Érdekes, hogy a magyar mesékben az ember gyakran szerepel a rókával együtt. Kétségtelen, hogy a való élet adta helyzetek tükröződnek ezekben a mesékben. Pl.:

M.n. 375.sz. 971.l.: A szegény ember megijeszti kutyáival a rókát, hogy ne kelljen neki tyukot adni.

M.n. 362.sz. 938.l.: A róka jól ismeri a magyar embert: mikor az elneveti magát, akkor haragszik igazán.

A róka legfőbb tulajdonságának a ravaszságot tartják, minden helyzetben feltalálja magát. Kovács Ágnes: Kalotaszegi népmesék II. kötet 72.sz. 84.l. meséjében külön hangsulyt kap: "De a roukának méigis vout annyi esze, ha béi is vout rugva, a küszöb alatt vájjon egy jukat, ahun ki tuggyon bujni, ha veszedelembe jut."

Fedics Mihály páratlan története a rókáról /Ortutay: Fedics Mihály mesél, 17.sz. 301.l./ arról szól, hogy a meglőtt róka megszökik a puskacsőről. Több vadász meséli el ugyanazt a történetet, melynek vé-

gén a róka mindig meg is szólal: "Kérdezd meg, - azt mongya a róka, - Balog Gyuritul, hogy járt velem!" Ez a mese - formáját és tartalmát tekintve is - az elbeszélésekhez, a vadásztörténetekhez közelit./M/6./

A róka gyakran szenved vereséget a gyengébb állatoktól. /Általában sok az olyan mese, ahol a gyenge győz/. Itt nem vehető észre semmiféle kettősség az ábrázolásban. A mesélő igy tartja igazságosnak: az ő szemszögéből igy jutnak kifejezésre az osztályviszonyok. Ilyen mese sokkal több van, mint archaikus.

A róka meg a tüskésdisznó c. mesében /Hegedüs Lajos: Moldvai csángó népmesék és beszélgetések 74.l./ a megkárositott sündisznó minden nehézség nélkül csapdába csalja az igazságtalan rókát. A vallásos ember gondolkozása tükröződik ebben a mesében: "Ted rea a kezet szépen a keresztre" ... "akkor szépen megesküszöl," ... "mingyá jön a pap, megyóntasson."

A példák szerint a róka jellemzése a magyar mesékben is ugyanolyan, mint az oroszban. Könnyü magyarázatot adni erre. A rókát pontosan azokkal a vonásokkal irajzolják meg, amelyekkel a valóságban rendelkezik: tyukólba látogat, földbevájt lyukban él, fél a kutyától, nem tudja beledugni fejét a köcsögbe, stb.

Az állatmesék az ember reális megfigyelésein ala-

pulnak, vagyis jól ismerik az állatok viselkedését, tulajdonságait. Ezenkivül vannak persze emberről átvitt tulajdonságaik is. Ez az ábrázolásmód figyelhető meg a többi állat jellemzésénél is. Pl. a medve erős, de ügyetlen, a kakas harcias, stb. "A nép éles szemmel figyelte meg ezeket a részleteket az igazi állatok életében."[34]

A magyar és orosz állatmesék jellemvonásai közül az egyik legjelentősebb, hogy az elvontság arányosan érvényesül, nem abszolut módon. Ez az egyik legfontosabb oka a magyar és orosz állatmesei alakok hasonlóságának. "A nép az állatok igazi magatartását az elbeszélés allegorikus társadalmi mondanivalójával kombinálja. A népmesékben a társadalom allegorikus ábrázolása nincs eltulozva a végső határig, ahol az alak már tisztán feltételes formát nyer /A medve medve marad, stb./. Az elvont allegorikus ábrázolás hiánya világos müvészi értelmet ad a népi állatmeséknek. Az allegória a mesében erőteljes, mentes az elvontságtól."[35]

Lássunk néhány példát az elmondottakra:

Af. 4o.sz. 6o-61.l.:

"Пришёл кот и сейчас же бросился на быка, шерсть на нём взъерошилась, и начал он рвать мясо и зубами и лапами, а сам мурчит, будто сердится: "Мало, мало!"

. /.

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

"Megérkezett a macska és azonnal rávetette magát a bikára, szőre felborzolódott, elkezdte fogával és mancsával tépni a hust, közben pedig morog, mintha haragudna: "Kevés! kevés!"

A jelenet valószerüsége nem vonható kétségbe. Az az allegorikus értelem, mikor a medve ugy érti a mormogást, hogy kevés, kevés, /oroszul: málo, málo/, valójában megmutatja, hogy milyen mohó a helytartó. /helytartónak a macska vallja magát: Kacor király motivum./.

M.n. 365.sz. 943.l.: mesében a leirás igy kezdődik:

"Hát a sánta kutya ment elől. Azt mondja a medve:

- Egy jön elől, a követ szedi a zsákba!...

- Hát a másik?

- Egy meg jön - azt mondja - középen, annak csak ugy villog a kardja - a kokasnak.

- Hát a másik?

- Egy meg jön hátul - azt mondja - kullog utánuk, egy nagy rudat hoz a vállán! - Az meg a macska farka volt... A kakas elkiáltotta magát, hogy: Kott - kott - kott! - Felrepült a fára. A medve meg megijedt, leugrott a fárul, azt hitte, hogy "fog-fog-fog". Elszaladtak mind a hárman."

A nyugat-európai mesék allegorikus ábrázolása kevésbé természetes. Az irodalom hatása miatt ott az

./.

allegória bonyolultabbá vált. "A regénybeli róka és az 'orosz' róka csak olyan mértékben hasonló, amennyiben társadalmi prototipusuk megegyezik /élősdiség, ravaszság/ ; más téren annyira különböző hősök, hogy rokonságról nem beszélhetünk."[36]

Az orosz és magyar róka között csak a környezetben és néha az eseményekben van különbség. /A róka halat fogott a Tiszában, Bodrogon, - a Vityug folyóban; a róka megy a fonóba, stb./

A magyar mesékben nincs a rókának kicsinyitő elnevezése, mint az oroszban, ahol pl.: лисичка, /rókácska/, кумушка, /komácska/, лисичка-сестричка, /róka-nővérke/ stb. szerepel. Az utóbbi területen már a mesecimekben kapunk utalást arra a "szerepre", amelyet a róka a mesében játszik: лиса-повитуха,/róka, mint gyóntató/, лиса-плачея, /róka, a siratő/, лиса-лекарка, /róka, a gyógyitó/ stb.

A farkas, szemben a rókával, végtelenül ostoba állat. Rendszerint határtalan butasága miatt kerül bajba. A mesékből kicsendül, hogy a farkas az ember ellensége, teljes mértékben negativ hős. A gyülölet, amelyet a nép érez a farkas iránt, főképpen abban jut kifejezésre, hogy sok történetben kegyetlen halállal fejezi be pályafutását. Elgondolkodta-

tó, "miért van az, hogy a farkas alig menekülve meg egyik bajból, ismét egy másik, nem irigylésreméltó helyzetbe kerül. Több mese végződik a farkas pusztulásával. A farkas elpusztul, ... hogy a következő mesében ujjáéledjen és ujra elszenvedje a kegyetlen halált."[37]

Anyikin a következőkkel magyarázza a farkas állandó elpusztulásának illuzióját: "A kielégithetetlen vérszomj, az erőszakosság, amely csak egy jogot ismer, az erősebb jogát, az éles fogak jogát. E nélkül a vonás nélkül a farkas nem farkas."[38]

A nép elitélte a farkastörvényt a tulajdonjogi társadalomban, ahol az emberi jóság ritkaság, az erőszak annál gyakoribb. A magyar állatmesékben is megfigyelhető, hogy a farkas azt ismételgeti: "Én téged megeszlek!" Nagyon durván, sokszor erőszakkal, kérdezés nélkül veszi el a zsákmányt /stb./ a többi állattól. A farkas mesei alakjának emberi prototipusát a nép ellenségei között kell keresnünk. Miattuk sokat szenvedtek az egyszerü emberek.

A mesei lelemény tökéletes pontossággal adja vissza a farkastörvény lényegét: a gyenge az erősebb áldozata lesz. Allegorikus társadalmi megfelelőjét a földesurban gondolhatjuk, akinek nem volt szüksége ravaszságra. Amilyen a kegyetlen uraság,

olyan a mese farkasa is. Pl.:

Af. 52.sz. 74.l.: Azt mondja a farkas:

"Не хочу мясца иного, хочу мясца свиного." Взял волк свинку за белую спинку, за чёрную щетинку; понёс волк свинку за пень, за колоду, за белую берёзу, стал свиные косточки глодать..."

"Nem akarok mást, csak disznóhust!Megfogta a farkas a disznót a fehér hátánál, fekete szőrénél fogva, vitte a fatörzs mögé, tuskó mögé, fehér nyirfa mögé, s elkezdte a disznócsontokat rágni..."

M.n. 372.sz. 961.l.: Mennek a kecskegidák, a farkas mindegyiktől megkérdezi: "Nem félsz, hogy megeszlek?"

R.Berde Mária: A gyémánt emberke c. kötetében A pórul járt farkas c. mesében az éhes ordas minden állatot igy fogad:

"Jó helyen jársz, mert megeszlek."

"Most titeket bizonyára felfallak."

Az állatok különféle kifogással menekülnek meg: a szamár pl. becsalogatja a faluba a farkast, ahol a kutyák alaposan elbánnak vele.

A farkas néha - bár szándéka tisztán látható - a rókáéhoz hasonló fogásokat /ravaszság, hizelgés/ alkalmaz. Természetesen nem sikerül elérni a célját.Pl.: Mn. 37o.sz. 957.l.: A farkas meg akarta enni a kisma-

lacot, csellel bejutott a házába. A kismalac leöntötte forró vízzel, a farkas elfutott. A farkasok összebeszéltek, hogy elkapják és felfalják a malackát. De a kismalac felmenekült a fára, s amikor a farkasok el akartak érni, a csupasz ordas kiugrott alóluk. A többiek halálra zuzták magukat, így a kismalac - találékonysága folytán - megmenekült. /A kismalac helyett két mesében kis kanász, egyben pedig kisleány szerepel./

Nagyon elterjedt mesetípus a farkasról és a kecskékről szóló tanulságos történet: /Afanasszjev kötetében két változata olvasható: 53. és 54.sz./

Mn. 373.sz. 963.l.: A kecskegidák megfogadják anyjuknak, hogy nem engednek be senkit a házba, míg ő távol van. De a farkas fondorlattal úgy átváltoztatta a hangját, külsejét, hogy a gidák beengedték. Csak egy kiskecske tudott megmenekülni. A hazatérő anyakecske felvágta a farkas hasát, kiszabaditotta a kicsinyeit és kavicsokat rakott bele. A kövek súlya belerántotta a farkast a vízbe.

A farkas hálátlanságát mutatja be a M.n. 354.sz. 920.l. mese: A farkas sirt a veremben, nem tudott kijönni, mire a madarak megsajnálták. A farkas megigérte nekik, hogy kapnak tőle egy csonkafát, ahol költhetnek. Miker a fiókák felnőttek, a farkas egyen-

ként elkérte és megette őket. A farkas meg akarta enni a varjut is, mert az rábeszélte a madarakat, hogy több fiókát ne adjanak a farkasnak. A farkas mindig elengedte a varjut, mert az megigérte, hogy megtanitja repülni. Végül, miközben a varju repülni tanitja, a farkas halálra zuzza magát.

Érdekes, szinte az előbbivel párhuzamos témáju a Mn. 377.sz. 978.l. mese. A farkas itt pozitiv szerepet játszik, de ez csak arra szolgál, hogy a másik szereplő /a generális/ aljasságát még jobban megvilágitsa. A farkas megfizetett az embernek jóságáért, de a generális nem.Még a fenevad is becsületesebb az urnál - mondja a mesemondó.

Az orosz mesékben előfordul, hogy az állatok embereket is megesznek, pl.: a farkas /Af.49.sz./, a róka /Af. 18, 22.sz./, a medve /Af.57.sz./. A magyar mesék között erre nincsen példa.

A farkast a rókához hasonlóan sokoldaluan mutatják be a mesék. Semmit sem csinál haszon nélkül, önző. Pl.: Mn. 364.sz. 941.l.: A farkas azt mondja a kutyának: "Én segitek a bajodon, hanem mit adsz?" Gyakran a rókával együtt jár zsákmány után, bár néha a ravasz nem osztozik vele testvériesen. A bajban mindig maga marad, a róka idejében eliszkol. De nemcsak a róka gondol arra, hogyan csapja be a

farkast, hanem a farkas is terveket sző a róka ellen. Pl.:

Mn. 358.sz. 932.l.: A ló ott feküdt a rókalyuknál. A róka megkérte a farkast, hogy a saját barlangjához vonszolja el. A farkas megörült, gondolta, hogy egy falatot sem hagy meg a rókának belőle. Ezek az azonos tulajdonságok teszik lehetővé, hogy néha felcserélik a két szereplőt. Pl.: A szarka a rókát tanitja szállni: /Kálmány L.: Szeged népe II. A róka mög a kis pacsirta c. mese 131.l./; a varju a farkast: /Illyés Gy.: Hetvenhét magyar népmese: A farkas mulatni megy, azután szállni tanul c. mese 116.l./.

A farkassal a pásztorok voltak legközelebbi 'kapcsolatban'. Érdemes megvizsgálni azokat a meséket, amelyek ezt a reális körülményt örökitik meg. A farkasok közvetlen ellenségei a pásztoroknak, mert a nyájat gyakran megtámadták.

A csengős bárány c. mesében /Beck Zoltán: Néphagyományok Orosházán és környékén 131.l./ a farkas igy szól a juhászhoz: "Vagy megeszem a csengős bárányt, vagy hónap reggelre nekem is faragsz egy csengőt." A juhász inkább a csengő faragását választotta, de a farkas mégis orvul ellopta a csengős bárányt és megette.

A pásztorok munkáját segitő kutyák gyakran be-

szédbe elegyednek a farkasokkal. Ha a juhász nem ad eleget enni a kutyáinak, azok egyezséget kötnek az ordasokkal. A farkasok szabadon garázdálkodhatnak, a maradék pedig őket illeti. A M.n. 367.sz. 95o.l. mesében egy öregember megtanitotta a juhászt, hogyan tartsa jól a segitőit. Azután egy birkát sem vitt el a farkas.

Ezek a mesék megkülönböztetik a fiatal és az öreg kutyák viselkedését. Az előbbiek hütlenebbek, továbbra is tartani kivánják a farkasokkal a barátságot. Pl.:

M.n. 367.sz. 95o.l.: "A legfiatalabb kutya odaugat:

- Csak jöjjetek, - azt mondja - vigyetek, aztán majd hagyjatok nekem is.

Akkor az öreg kutya megmarkolja a fiatal kutyát, a földhöz kavaritja.

- A farkas egyen meg - azt mondja az öreg kutya. - Nincs neked jó gazdád? Nem ád eleget enni?"

Moldovából származó mesében is szerepel ez a motivum: Пёс чабана /Молдавские сказки, Кишинёв 1965./ /A pásztor kutyája c. 27.l./

Más mesékben a farkas segit a vén kutyának, akit elkerget a gazdája /Kálmány L.: Szeged népe I. kötet 149.l. A vén kutya c. mese/.

. / .

A farkas nem önzetlen segitőtárs. Bárányt igér neki a kutya, amit azonban nem adott meg.

A pásztorok hiedelemvilágából származó régi elemeket őrizte meg a Szent András és a farkasok c. /M/7/ csángó népmese /Hegedüs L.: Moldvai csángó népmesék és elbeszélések 243.l./. A pásztorfiu elmegy, hogy meghallgassa szent Andrást, hova küldi a farkasokat. Egy fa tetejéről figyeli, amint gyülekeznek éjfél felé a farkasok, szent András pedig fehér lóról rendezi őket. Egy sánta farkasnak azt parancsolja, hogy azt egye meg, ami a fán van. Elbusul ezen a fiu, elmondja testvéreinek. Két napig sikerült megvédeni öccsüket, de a harmadik napon elvitte a farkas és megette. A másik fiu világgá megy és többé nem tér vissza, a harmadik pedig busulásnak adja fejét.

A farkas alakjában nagyon is világias erkölcs fejeződik ki: az erős farkas szép, a gyönge tyukocska rut. Az "Égszakadás, földindulás" motivumu mesékben szerepelnek ezek a kifejezések. A gyermekek nemigen tudják fölfogni a jelképes társadalmi mondanivalót, a felnőttek számára azonban "keserü világnézeti pilula".[39] A mese végén a farkas elpusztul, Arany László gyüjteményében a Farkas - barkas c. 134.l. variánsban azonban először megbirkózik a rókával:

. / .

" - Nos róka pajtás, már most nincs mit enni. Hanem vagy én eszlek meg, vagy te engem. Azért hát birkózzunk meg, nézzük, melyik lesz a győztes, a ravaszság-e vagy az erősség?

Megbirkóztak; a farkas lett a győztes, megölte a rókát."

A ravasz rókát tehát legyőzte az erős farkas, de vesztét most sem kerülhette el: vadászok jöttek és agyonlőtték.

Az orosz mesékben a rókához hasonlóan a farkasnak is különféle neve van. A róka rendszerint komának szólitja: кум, кумачёк.

Ebben a magyar és orosz állatmesék egyeznek. Más orosz megszólitás: брат /farkas-bátya/, серый волк /szürke farkas/, белый волк /fehér farkas/, старик /ordas/. Az Af. 55. és 56. mese cime: Волк-дуреиь "Farkas, az ostoba". Ez a farkas egyik legjellemzőbb mesei tulajdonságát fejezi ki.

Sok szempontból hasonlit a farkasra a medve. Mindkettő rendkivül ostoba. Ezért lehetséges, hogy a medve esetenként helyettesiti a farkast az állatmesékben. Pl. Konsza Samu: Háromszéki m. népk. 5.sz. A kecske és a fiai 17.1. A hasonlóság mégis csupán részleges, mert nem a két állat, hanem az általuk

./.

allegorizált társadalmi tipus mutat rokonvonásokat.

A medve igen nagy erővel rendelkező, mondhatjuk, hogy felsőrangu állat. A felsorolásokban mindig utolsó helyen emlitik. A medve kiváltságos helyzete - a legerősebbnek kijáró tisztelet, azokkal a hagyományos mitológiai mondákkal magyarázható, amelyekben a medve a legmagasabb és legmegbecsültebb helyet foglalja el, mint az erdőségek ura. A medvében az uralkodó megtestesitőjét kezdték látni - a környék urát.

A medve alakja különféleképpen rajzolódik meg az egyes mesékben. Az állatmitoszok és mesék kapcsolatánál láthattuk, hogy a medve különböző ábrázolásában a mitológia fejlődésének egyes állomásai tükröződnek. /Pl. A hársfalábon járó medve c. motivum/ A vadászó ember a medve ellensége volt. Nemcsak azért, mert saját /vagyis a medve/ életét veszélyeztette, hanem azért is, mert ő az állatok királya, s meg kellett büntetnie a betolakodót. Azok a mesék, amelyek ebből a korból őriztek meg történeteket, a medve félelmetes voltát hangsulyozzák. Pl.:

Af. 23.sz. 35.l.: A medve azt mondja:

"Мужик... я тебя задеру!"

"Muzsik, én téged összetörlek!"

Af. 57.sz. 82.l.: A róka megeszi az öregembert és az

öregasszonyt is.

A M.n. 374.sz. 968.l. és 375.sz. 971.l. mesében az ember csak a róka segitségével tud megszabadulni a medvétől.

Az Af. 23.sz. 35.l. orosz mesében is a róka segit a muzsiknak a medvét megölni.

Az ember tehát fél a medvétől. A kegyetlen, emberhusra éhes medve gonosz terve azonban nem mindig sikerül. Pl. A medve c. M/8 /Kálmány L.: Hagyományok I.16.sz. 77.l./ és A loncsos medve /Illyés Gy.: Hetvenhét magyar népmese 1o9.l./ c. mesékben kisgyereket /kislányt/ akart zsákban hazavinni és megenni. Ő azonban ügyesen megszökik, végül a medve is elpusztul. /Ugyanez a téma MNGY XIV; 1.sz. 181.l. A kis kondás meg a medve/.

A Felsőtiszai népmesék között /Kocsisné Fóris Mária: Felsőtiszai népmesék Debrecen, 1956./ érdekes történetek szólnak az ember és medve kapcsolatáról.

1. Miska meg a medve: M/9 332.l. A barna medve nem küldte el az adót /mézet/ a favágónak. Miska, a fia elindul, hogy elkérje az adót. Ez csak másodszorra sikerül, amikor kutyákat visz magával.

2. A medvekirály: M/1o 359.l.: A fekete, fehér és barna medvék összegyültek királyválasztásra. A legszebb barna medvére esett a választás, de a koroná-

ját mindig elvesztette. Egyszer a vadászok megtámadták Medveországot. Nem tudtak békésen megegyezni, összecsaptak. Előbb a medvék, majd a vadászok szenvedtek vereséget. A vége az lett, hogy még a favágók se mertek az erdőbe menni, ugy féltek a medvéktől. Végül szerződést kötöttek, hogy egyik sem bántja a másikat. Igy magyarázza ez a mese a medve békés természetét: "csak akkor támad, ha az ember kezdi."

Mindkét mese sok uj kifejezést tartalmaz: Zsandár, finánc, szerva, puskagolyó, stb.

A földmüvelő ember viszonya a medvéhez más, mint azt az előbbiekben láttuk. A paraszt fölényben van, mert otthon, a falusi világban ő az "ur". A medve nem ismeri a paraszti munkát, gyakran tuljárnak az eszén, nevetségessé válik. Pl. Af. 23.sz. 35.l. A paraszt, medve és róka c. mesében együtt vetnek, aratnak, de amikor osztoznak a muzsikkal a termésen, a medve a répa leveleit, a buza gyökerét kapja.

Az ember néha majdnem ráfizet arra, hogy kineveti a medvét. A róka segitségével tud csak megmenekülni a bosszuálló medve kegyetlensége elől /pl.: M.n. 375.sz. 971.l./.

Az ember és a medve nyilt harcában az utóbbi marad alul, mint az alábbi mesék mutatják:

Konsza S.: Háromszéki magyar népköltészet, 7.sz. 19.l. A farkas, a medve és a huszár

Benedek E.: Magyar mese- és mondavilág V. 76.sz. 359.l. Az ember a legerősebb

Kovács Á.: Kalotaszegi népmesék II. UMNGY VI; 83.sz. 114.l. Az ember a legerősebb

M.n. 376.sz. 976.l.: A medve és a szunyog

Az esetek egész sorában válik a medve komikus hőssé amiatt, hogy esetlen, suta, ügyetlen, nem észszerűen használja erejét. Gyakran hangsulyozzák a történetek a medve óriási ereje és ügyetlensége közti ellentétet. Ebből fakad a nevetséges helyzet. Igy pl. M.n. 376.sz. 976.l.: A medve a szunyoggal méri összsze erejét. M.n. 386.sz. 1000.l.: A medve bocsánatot kér az ökörszemtől. Af. 47.sz. 69.l.: Minden medve elmenekül a bárány és a kecske elől.

Az állatok hangja is irónikus: "Misike eredj..." "Vén dörmögő..." stb.

Láthatjuk, hogy a vad- és háziállatok számára nem olyan nagy veszedelem, ha medvével találkoznak. Még a kakas is ugy megijesztette, hogy rögtön kiadta a lelkét. /Ld. Af. 65.sz. 94.l. mese/

A vadállatok közül a három leggyakrabban előforduló vizsgáltuk eddig. Rajtuk kivül szerepelnek még az oroszlán és a kigyó, valamint a gyengébbek

közül a nyul, sündisznó és az őz. Ezek azonban kisebb jelentőségüek, mint az előbbiek. Ezért egyenkénti jellemzésüktől eltekintünk. Meg kell azonban jegyezni, hogy a gyengébb állatok /béka, egér, rovarok, madarak stb./ segitségével a mese értelme gyakran még világosabbá, kifejezőbbé válik. Jelentéktelenségüket többször a legnagyobb állatokkal való párhuzam teszi szembetünővé. Igy pl. a M.n. 376. sz. 976.l. mesében a szunyog erősebbnek mutatkozott a medvénél; ő kényszeritette a huszárt arra, hogy leszálljon a lováról. M.n. 383.sz. 99o.l.: A szunyog kiüzte a félig nyuzott bakkecskét a rókalyukból, pedig előtte a farkas, róka, medve próbálta már elkergetni, de sikertelenül.

Ebből is látható, hogy az állatmese hü marad demokratikus jellegéhez. A gyenge állatok kerülnek ki győztesként. A fizikai erő fölényét csak ésszel lehet fölülmulni. Lényeges tanitása ez az állatmesének.

A háziállatok közül ki kell emelnünk a macskát és a kakast. Ők "pozitiv" hősök: a macska önzetlen a barátságban, rendkivül ötletes, merész. A magyar gyüjteményekben több mese szól a macskáról, mint az oroszban. Amikor a macska megijeszti a rókát /magyar és orosz egyezés: Af. 4o.-43.sz. 59-63.l. va-

lamint M.n. 376.sz. 976.l./, a róka előnyösnek látja szövetségre lépni vele.

A kakas harcias, mégsem győz mindig a mesékben. Küzd az igazságért, nem fél a hatalmasoktól:
Af. 14.sz. 23.l.: A róka kiüzte a nyulat saját házából. A kakas megijeszti a rókát, az elszalad.
Af. 65.sz. 94.l.: A kakas halálra rémiti a medvét, mert a medve meg akarta enni a háziállatokat.
A szociális mondanivaló leplezetlenül jut kifejezésre azokban a mesékben, ahol bátran szembeszáll még a császárral, a királlyal is:
M.n. 4oo.sz. 1o24.l.: a kiskakas szidja a királynét.
M.n. 399.sz. 1o21.l.: A török császártól visszaveszi a gyémánt félkrajcárját. /Ugyanez megtalálható a moldovai mesegyüjteményben is : Котелёк с двумя денежками c. mese/

Néha a kakas eszén is tuljárnak, igy pl. Af.37.-39. sz. 55-58.l. mesékben. A róka ravaszul kicsalta dalával a kiskakast. A macska megmenti őt.

Sokféle történet szól a kecskékről. Legelterjedtebb /9 magyar változata olvasható a gyüjteményekben/ a félignyuzott bakkecskéről szóló mese. A telhetetlen, hazug állat kegyetlenül meglakol. A magyar mesék részletesen bemutatják a család tragédiáját is, amelyet a hazug kecske idézett elő, mig Af. 62.sz.

891. meséje /Сказка о козе-лупленой/ Mese a nyuzott kecskéről/ erről nem szól. Pomerancéva gyüjteményében azonban / P.H.C.№. 212/ a kecske álnokságát is láthatjuk.

A másik tipusban a kecskék a farkassal állnak szemben. E motivum is igen elterjedt mindkét népmesekincsben. Szembetünő e mesék viszonylag hosszabb terjedelme. A mesélő az izgalmat azzal fokozza, hogy a farkas először póruljár, majd becsapva a kecskegidákat megeszi őket, végül a kecske-mama elpusztitja a farkast. Ez a szerkezeti felépités - V.J.Propp szerint[40] azonos a tündérmesék szerkesztési módjával. /A hét kecskeolló M.n. 393.sz. lol2.l. ld. Melléklet/11./

Érdemes szólni az ember hü segitőtársáról, a lóról. A mesékben is tiszteletet érdemel, ahogyan a gazdájának pénzt szerez, s a farkast elpusztitja. /Ld. Arany László - Gyulai Pál: Elegyes gyüjtések XV.sz. A szürke ló 474.l., UMNGY VI, 46.sz. 8.l., Penavin Olga: Jugoszláviai magyar népmesék 77.sz. 359.l., Ortutay - Katona: M. parasztmesék 39.sz.357.l/

A háziállatok egymással sohasem ellenségeskednek. Ez fokozza erejüket. A vadállatok egymással /róka, farkas, medve stb./ is és a háziállatokkal is szembekerülhetnek.

. / .

Antagonisztikus ellentétet láthatunk a vadállatok /akik a társadalom felső rétegeinek jelképes képviselői/ és a háziállatok /alsó réteg jelképezői/ között. Az utóbbiakra mindig a paraszti környezet jellemző.

Az eddigiekben megfigyelhettük, hogy az állatok mindig egyedül tevékenykednek, ritkán közösen. A gyengébbek azonban nem lehettek egoisták, ezért megszokták, hogy összefognak. Gyakran előfordul, hogy a háziállatok együtt lépnek fel a vadállatokkal szemben. /Pl. Af. 64.sz. 92.1./

Érdekes, hogy az állatmese hallgat az állatok külsejéről. Nem ad róluk portészerü jellemzést. Életkorukról is ritkán van szó, csak amikor fontos /pl. fiatal kutya, öreg kutya, öreg kecske, kecskegidák, stb./

A szereplők tulajdonságai annyira állandóak, hogy lényegében nem különböznek a magyar és orosz állatmesékben. A jellemző vonások kiegészülnek az emberi gondolatokkal, cselekedetekkel. Mindez általában egyformán megrajzolt a magyar és orosz mesékben. A környezet és frazeológia azonban más. Az orosz állatmesékben a hősök gyakran találkoznak muzsikkal, parasztasszonnyal. A magyaroknál huszár vagy sze-

gényember akad utjukba.

A mi meséinkben sosem fordul elő, hogy az állatok nevet kapjanak. Az orosz mesékben ez természetes, az állatok apai és keresztnevükön szólitják egymást, mint az orosz emberek: Kotofej Ivanovics, Lizaveta Ivanovna, Mihajlo Ivanovics stb.

A legjellemzőbb különbségek egyike a környezet eltérése. A nemzeti sajátosságok a mesékben nemcsak a folyók, városok elnevezésében van, hanem az eltérő életmódban és szokásokban is. Minderről bővebben a mesék művészi formájának elemzésénél szólunk.

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

III/1. Allegórikus szatira

Az állatmesék specifikuma a fantasztikum különlegességében rejlik. Láttuk, hogy az animisztikus és antropomorf elképzeléseket formájukban és néhány motivumukban megőrizték. Az állatkultusz elhalásával az állatmesékbe kezdett bekerülni az állatok nevetséges tetteinek ábrázolása. /Általános emberi tulajdonság, hogy minden szokatlant kigunyol, mihelyet valami okból nem fél tőle./ Arra a szakaszra gondolunk, amikor a történetek még állatokat, nem embereket ábrázoltak.

Az osztálytársadalmakban az állatfigurákon keresztül általános emberi hibákat birál a nép. Ez azért van igy, mert az idők során elvesztették az arra a korra jellemző konkrét sajátosságaikat, s csak az általános maradt meg. A kritizált mesei lények reális prototipusait azok között az emberek között kell keresnünk, akiknek az erkölcse és élete nem szimpatikus a népnek.

A mesemondó ugy mesélte az állatmeséket, mint mulatságos történeteket, s ugyanakkor tanitó jellegü elbeszéléseket. Erkölcsi tanulságuk az ostoba, mohó emberek kigunyolásából adódott. /Jól látható a farkas és róka alakjának bemutatása során./ De az

egyes emberi tulajdonságok paródiáján tul meg kell látnunk az állatmesékben az osztályviszonyok leleplezését, a társadalmi fonákságok kiélezését, s a szociális motiválást is. A feudális viszonyok különösen világosan lepleződnek le az orosz Кот и лиса Af. 4o-43.sz. 59-63.l. /A macska és a róka/ és a magyar Kacor király c. mesékben. Mindegyikben ajándékokkal akarták lekenyerezni a "magasrangu felettest," a macskát. Pl.

Konsza: Háromszéki m.népk. 4.sz. 16.l. Cecus- becus Berneusz c. mesében: "Másnap reggel nagy-nagy lakomát akartak rendezni a vitéz cecus-becus Berneusz tiszteletére."

A róka szolgálatába szegődik a "nagy urnak":

" - Várj egy kicsit, mindjárt készen leszünk, - mondta a róka - csak még a bajszát pödri ki az én felséges uram.

S csakugyan végre kijött a Kacor király is. Lassan s nagy méltósággal lépdelt elöl, ..." /Illyés-Urtutay: M. parasztmesék: A Kacor király cimü 6.l./

Az orosz mesében /Af. 4o.sz. 59.l./ a róka rögtön felajánlja, hogy feleségül megy az "előkelő idegenhez", a macska-polgármesterhez. Minden szembejövő állatnak dicsekszik: "Я теперь бурмистрова жена" /Én most a polgármester felesége vagyok./ A farkas

. / .

és a medve elfogadják a róka tanácsát: ajándékot /bárányt, bikát/ hoznak a "mérges" polgármesternek. A pórul járt farkas c. magyar mese /R. Berde M.: A gyémánt emberke/ a falusi társadalom hierarchiáját tükrözi, Kigunyolja a farkas azon igyekezetét, hogy ő is "hivatalbéli ember" legyen. Ez okozza pusztulását.

"A szamár azt mondta:

- Te farkas koma, ne egyél meg, neked jó hangod van, s bő buzakenyérbe teszlek nálunk. A kántor éppen most halt meg, s az ő helyébe beszerezlek és belső ember leszel!

A farkas kapott rajta, hogy hivatalbéli ember lesz, s felült a szamár hátára. A szamár, amint vitte a házak között, apró kutyákkal találkozott, ezek ugatták. A farkas erre megkérdezte:

- Azok mit mondanak, szamár-koma?

- Ne ügyelj reájuk, ezek alávaló szegény polgárok. Mennek tovább, s ekkor már nagyobb komondor-kutyák ugatták őket.

Kérdezi a farkas:

-Hát ezek mifélék, szamár-koma?

-Ezek törvénytevő hitesek, ők adják a hirt a birónak, hogy én téged viszlek.

A falu közepén lakott egy mészáros, s amikor oda-

értek, annak hatalmas kutyái kegyetlenül ugatni kezdették őket. Ujra kérdezte a farkas:

- Hát ezek mifélék, szamár-koma?

- Ezek az elöljárók, ezek fogadnak majd téged!

Igy is történt. Kiszaladt a sok nagy mészároskutya, lehuzták a szamár hátáról a farkast, s ugy össze-vissza marcangolták, hogy alig maradt ép hely a bőrén, s csak nagy keservesen menekülhetett ki a mezőre. Ott leült s azt gondolta magában:

- Jól megjártam én is, mindenféle mesterséget akartam tanulni, mégsem tudok semmit. Legelőbb kovács akartam lenni, de nem sikerült. Másodszor mérnök, de azzal is póruljártam; harmadszor hivatalba kivántam lépni, de szinte, szintehogy belehaltam! Átok alatt meghagyom mindenféle nemzetségemnek: ki amiben született, azt szeresse, azt becsülje meg!"

Az ilyen mesei allegória tette érdekessé a mesét felnőttek számára is. Ha az állatok helyett emberek szerepelnének a mesékben, elvesztenék vonzó erejüket, fantasztikum nélkülivé válnának. "...a fantasztikus kitalálás sajátos módon igazolódik a mesékben. Nincs olyan fantasztikus ravaszság, amelyet ne használnának fel céljaik eléréséhez önző, negativ erkölcsi arculatu emberek. Azt is fontos szem előtt tartanunk, hogy az állat szokása és jelleme /bosszuállás,

erkölcsi alapelvek hiánya, a gyomor vastörvénye/ elősegiti mindazoknak az antihumánus jelenségeknek a leleplezését, amelyek megtalálhatók az emberek-nél. Az állatok álarca mögött emberek rejtőznek, e-zért szerepeltetésük nélkül a mesemondó nem tudná kifejezni az elbeszélés eszmei mondanivalóját."[41]

Az alárendelt helyzetben tartott nép éles, szatirikus művé változtatta a népmesét. A szatira a társadalmi fonákság ellen irányitotta fegyverét, az igazságtalanság, mindenféle visszásság ellen. A történetek gondolatokat ébresztettek, megnevettették az embereket, fejlesztette kritikai érzéküket, harcra buzditottak. A hibák feltárása, a társadalom allegorikus ábrázolása vezetett el a valóság bemutatásának gazdag, igen változatos módjához. A mese gyakran hozza nevetséges helyzetbe az elitélendő állatot. A hétköznapi élet szatirikus ábrázolása egyrészt konkrét szereplők /asszony, gazda, vadász, huszár stb./ tulajdonságain keresztül látható, másrészt sematikusan, vázlatszerüen. Az állatmesék a hibákat általánosságban mutatják be. Itt az állatok allegorikus jellemek, amelyek negativ vagy pozitiv tulajdonságokat személyesitenek meg: a nyul a félénkséget, a róka a ravaszságot, a kakas a bátorságot, a farkas a vérszomjasságot stb.

. / .

A szatirikus ábrázolás különböző erősségü itéletben jut kifejezésre: az ellenség vagy elpusztul, vagy kinevetik. Gyakran már a cim is irónikus: Kutya-macska baráccság /Berze Nagy János: Baranyai magyar néphagyományok I. 6.sz. 53.l./

Máskor a helyzetből fakad a komikum: A sánta kutya mint suszter c. magyar mesében a piszokból készült csizmát lemosta a viz a farkas lábáról. /M.n. 365. sz. 943.l./

Kálmány L.: Szeged népe, II. 12.sz. 134.l. A bojszi kutyá-ról szóló mesében olvashatjuk:

"...a farkas má annyira szalatt, hogy maj mögszakatt, a medvének mög mán a fák közt össze vot törve a feje, mög vot dögölve. Aszonygya a farkas: Üm, pajtás! neköd csak nevecség, én mög maj mögszakadok: annyira szaladok! Pedig a medve mán akko mög vot dögölve, evicsoritotta a fogát, hogy összeverte a fejit."

A csizmadia disznója c. mesében /Konsza S.: Háromszéki m.népk. 2o.sz. 34.l./ a csizmadia ostobaságát mutatja be a mesélő. Mig a disznó azt röfögte: Gyuri, nem tetszett neki. Agyonütötte, s akkor elégedett volt, hogy a disznó "megtanulta" a becsületes nevét: György. Későn jött rá, mekkora kárt tett hiusága.

Az állatmesék bővelkednek váratlan helyzetekben, me-

lyek az olvasót vagy hallgatót megnevettetik: Afanaszjev 1.sz. 3.l. meséjében ez történt:

"Ну, старуха, - говорит дед, - какой воротник привёз я тебе на шубу." - "Где?" - "Там, на возу, - и рыба и воротник." Подошла баба к возу: ни воротника ни рыбы, и начала ругать мужа: "Ах ты, старый хрен! Такой-сякой! Ты ещё вздумал обманывать!" Тут дед смекнул, что лисичка-сестричка-то была не мёртвая; погоревал, погоревал, да делать-то нечего."

"No, asszony, - mondja az öreg, - micsoda gallért hoztam neked a bundádra." - "Hol van?" - "Ott a szekéren, - a hal is meg a gallér is." Odament az asszony a kocsihoz: se gallér, se hal, elkezdte szidni a férjét: "Ej, te vén gazember! Micsoda dolog! Kifundáltad azt hogy becsapsz!" Ekkor az öreg rájött, hogy a róka élő volt; bánkódott, bánkódott, de nem volt mit csinálni."

Sokszor a hangban rejlik az irónia, sőt a ritmus /főleg az orosz mesékben/ is kiemelheti a nevetséges helyzetet. Pl.: Af. 7.sz. 13.l. meséjében a róka szavai gunyosan csengenek:

"Садись, сиволапый чёрт!" /Ülj fel, esetlen ördög!" /medve/

"Садись, серый вор!" /"Ülj fel, szürke tolvaj!"/farkas/

"Садись, косой!" /"Ülj fel, tapsifüles! /nyul/

"Ступай, Мишенька, принеси оглоблю."/"Eredj, Misike, hozz kocsirudat."/

Vagy a kakas igy szól Mátyás királyhoz: /MNGY, XIII. k. 1o9.sz. 484.l./

"Kukuriku, Mátyás király, udvarolni jöttem!"

Az allegorikus ábrázolásmód és szatirikus stilus segiti kifejezni a mesék egyik legfőbb funkcióját, a didaktikai célt. Közismert, hogy a mesék törekednek arra, hogy a való életre hatást gyakoroljanak. Az állatmese is ilyen, ez az oka állandó moralizálásának, nevelő funkciójának, a jóra, igazmondásra, igazságosságra való figyelmeztetésének.

2. Az állatmesék szerkezete és művészi formája, stilusa, didaktikai hatása

Az állatmesék formáját, stilusát vizsgálva nem szakadhatunk el az eddig bemutatott tartalmi jegyektől. Hangsulyoztuk már, hogy a mesék tartalmukat és formájukat illetően is a néppel együtt fejlődtek. Három hatás nyomán alakult ki mai formájuk:

1. A régi hiedelemvilág,
2. szatirikus irányultság /szociális átértelmezés/,
3. a tanitó, nevelő szándék következtében.

Az állatmesékre általában jellemző a világos, egyszerü szerkezet, a tömör elbeszélési mód. Magyarázata az, hogy a mesék között ez a legrégebbi müfaj, tehát visszanyulik a legrégibb mesélő korba. Másrészt a későbbi időben - mint gyermekek számára mondott történetek - nem lehettek tul bonyolultak.

Az állatmeséket gyakran mesélték gyermekeknek. Ez nemcsak tartalmi szempontból, hanem stilusukban is érezhető. Az állatmesék egyszerüek, közérthetőek, velősek. Kompoziciójuk még akkor sem bonyolult, mikor egy elbeszélésben több motivum egyesül, mint ahogyan gyakran előfordul a rókáról és a farkasról szóló magyar és orosz állatmesékben. Pl.:

M.n. 35o.sz. 9o9.1. mese motivumai:

1. A róka halat lop /Kovács Á. 1.tipus/
2. Farkas a léknél /Kovács Á. 2.tipus/
3. A róka és a farkas esküvőre mennek /Kovács Á. 41.t./
4. A róka meghempergeti magát a polyvában /Kovács Á. 3^{I}/
5. Vert viszen veretlent /Kovács Á. 4.t./
6. A farkas elkapja a rókát, de az azt mondja, hogy a fa gyökereit kapta el, s a farkas elengedi /Kovács Á. 5.t./

Afanaszjev 1.sz. 3.1. meséjében nyolc motivum található:

A róka halat lop /Andrejev: 1./,
Farkas a léknél /Andrejev: 2./,
A róka bekente a fejét tejföllel /Andrejev: 3./,
Vert viszen veretlent /Andrejev: 4./,
Házépitès jégből és háncsból /Andrejev: 43./,
A farkas verembe esik /Andrejev: 3o./,
Sodrófáért libát /Andrejev: 17o./,
A róka mint gyóntató /Andrejev: 61.I./

A mesemotivumok különböző módon kapcsolódhatnak össze, sokszor egészen váratlan fordulatokat idézve elő. Összességében ez adja az állatmesék csodálatos jellegét, változatosságát. A motivumok igen lé-

nyeges alkotóelemei a meséknek, érdemes egy kicsit többet foglalkozni velük.

Eredetük igen régi korokra nyulik vissza. A legkorábbi hiedelmek, mitológiai elképzelések szétesésük, különböző átalakulások/pl.feldolgozások/ után ezekben a legkisebb egységekben, a motivumokban őrződtek meg leginkább.

Braun Soma négy származási területről beszél: /Thimme nyomán/[42]

1. Etnológiai - Azok a motivumok tartoznak ide, amelyek a régi erkölcsökre utalnak /pl. kannibalizmus/.

2. Mitológiai - Klasszikus görög-latin mesemotivum. Pl.: az állatok beszédét értő ember; - /Melampusz - monda/;- ó-egyiptomi felfogás: a ravaszság erény; - Homérosz szövegében: Pelopsz-monda: az állatok királyának motivuma; - A tolvajlás dicsérete /Hermes védelmébe fogadta a tolvajokat. Az etikai csorbát később ugy enyhitik, hogy a ravasz kópé megnevetteti a hallgatót, a tolvaj pedig csak a gazdagoktól lop/.

3. Álommotivum,

4. Karaktermotivum - melyek az állatok valódi tulajdonságait mutatják be.

Mivel ezek a motivumok az egész világon elter-

jedtek, könnyen érthetővé válik, miért találkozunk velük egészen távol élő népek népköltészetében is. Pl. Az állatok elbujnak az óriások házában, és elriasztják onnan az óriásokat. /lapp mesében: A királlyá választott kutya c. gyüjtemény 263.l.: Az állatok és a három óriás c. mese; Nálunk a Zsiványtanya c. mesetipusban: M.n. 382.sz. 986.l. Hasonló szerepel az orosz 141.sz. mesében /Tradicionnij folklór Vlagyimirszkoj gyerevnyi M. 1972.c. kötetben/.

A Jércike és Kukori c. láncmese francia és magyar változata ugyanazt a történetet mutatja be. /A királlyá választott kutya c. kötet 147.l.; Penavin Olga: Jugoszláviai m. népmesék 273.l. Mese a kökényszemecskéről; Arany László: M. népmesegyüjtemény IV. kötet 215.l.: A kakaska és a jércike stb/

A Kacor király motivuma avar mesében is megtalálható /ld. Avarszkije szkazki M. 1972. 16.sz.: A bátor macska c. mese/

Sorolhatnánk még számtalan példát arra, milyen sok azonos motivum található a különböző népek állatmeséiben. "Az átvétel kétségtelen, annak megállapitása azonban, hogy melyik az átadó s melyik az átvevő fél, igen nehéz feladat. A nép nem ismeri a plágium fogalmát, habozás nélkül beilleszt alkotá-

sába mindent, amit szépnek, kifejezőnek itél..."[43] Természetes, hogy ezek a motivumok beépülésük során egyéni vonásokkal gazdagodnak, de lényegük mindig felismerhető. A "változtatás" sosem véletlen folytán megy végbe, fő oka a mesemondóban van: mit akart hangsulyozni, milyen tipusu ember ő maga stb.

Honti János[44] a motivumok összekapcsolásának mozzanatára irányitva a figyelmet megállapitotta, hogy a mesét a szerkesztés teszi mesévé. /Mesei elemek más epikai müvekben is vannak, pl. a mondában./ "Az az epikus világ, amelyből a mese mint megformázott egész, mondhatnók mint irodalmi mü, kiemelkedett, nem lehetett formailag kitisztult világ, mindenfajta epikus elemek kavaroghattak benne, mindenfajta világlátás megtalálhatta benne a kifejezőjét. Ebből a kavargó világból született meg a mese ugy, ...hogy egységes formát adott egy szerkesztő kéz olyan epikus elemeknek, amelyek alkalmasak voltak a mese világának a kifejezésére."[45] Az epikus elemekből igy szerkezeti elemek lettek, amelyek már önálló életre képesek. Ezek szerepe nem egyforma. A jól beillesztett szerkezeti elem visszatér a variánsokban is. Ezek az elsőrendü elemek. A kevésbé szilárd, másodrendü elemeket a mesélők szabadon variálják, nem ragaszkodnak hozzájuk minden eset-

ben.[46]

V.J.Propp a mese állandó, tartós elemeinek, alapvető alkotórészeinek a szereplők funkcióit tartotta.[47] "A funkciók képezik a mese fő elemeit, azokat az elemeket, amelyekre a cselekmény menete épül. Ezek mellett vannak olyan alkotórészek is, amelyek nem gyakorolnak ugyan döntő befolyást a cselekmény fejlődésére, mégis igen fontosak."[48] Ezeket segédelemeknek nevezte. Szerinte a mesemondó szabadsága a következő területeken mutatkozik meg:[49]

1. A funkciók kiválasztása
2. A funkció megvalósulásának módja
3. A szereplők száma és attributumaik
4. A nyelvi anyag megválasztása.

Kötött a mesélő:

1. A funkciók általános sorrendjében,
2. A függésben álló elemek meghagyásában, /vagy a megváltoztatás módjában/
3. A szereplők meghatározott funkciók ellátására alkalmas attributumainak megválasztásában,
4. A kezdő szituáció és további funkciók közötti kapcsolat kialakitásában.

Bár Propp nagyjelentőségi munkája a tündérmesékre vonatkozik, megállapitásai figyelemreméltóak, az állatmesék vizsgálatához is sok segitséget nyujtanak.

Az előbbiekből látható, hogy a mesék szerkezete lényeges eleme a kutatásoknak. A mesék alkotórészeinek vizsgálata az eredet, a mese kialakulásának kérdését, a variánsok, átvételek problémáját egyaránt érinti. A szerkezet a keletkezés után a mese további életénél is fontos szerepet játszik. Honti kétféle szerkesztésről beszél:[50]

1. Alkotó szerkesztés, a mese teremtése

2. A kész elemek felhasználása /szájhagyomány utján/

A mesék öltető közege a szájhagyomány. A mese reprodukálása mindig egyfajta ujraalkotást jelent, nem puszta megismétlést. A mesemondó attól függően, hogy milyen gondolatot akar hangsulyozni, változtat a mesén, de az ismert határokon belül. A közönség, a hallgatóság is igényelte a mese "törvényeinek" betartását. A mese a prózai müfajok között a legállandóbb, itt érvényesül legkevésbé az improvizálás. Sőt éppen az állatmesék rendelkeznek a legkevesebb variánssal. A többi meseválfaj gazdagabb változatokban.

Az eddig elmondottakat illusztrálja pl. a Kismalac és a farkasok c. mese. Fő motivuma a következő /Berze: 121.tipus/:

1. A kismalac az erdőben lakott.

2. A farkas bekérezkedett hozzá télen.

. / .

3. A kismalac leöntötte forró vizzel.

4. A bosszuálló farkas száz társával tért visszza.

5. A fa tetejére menekült malacka "Forró vizet a kopaszra!" kiáltással kiugrasztja a legalsót, igy valamennyi összetöri magát.

E vázlatot leghübben követi a Magyargyerőmonostori népköltészet c. kötet 6.sz. meséje 66.l. M/12 /továbbiakban: első/. Részletesebb a M.n. 37o.sz. 957.l. M/13 mese /továbbiakban: második/. Hosszabb a bevezetése, a szereplők párbeszéde is. Mellékmotivumnak vehető az első mesében az, hogy a kismalac zsákot is huzott a farkasra, /ez a másodikban hiányzik/, a másodikban az, hogy a száz farkast is beengedi házikójába, s csak azután menekül a kismalac a fa tetejére.

Az elsőhöz hasonló Kovács Ágnes:Kalotaszegi népmesék, II. 86.sz., 118.l. M/14 és Arany László meséje 167.l. M/15, a másodikhoz Penavin Olga: Jugoszláviai magyar népmesék 172.sz. 546.l. története. M/16

Eddig öt meséről állapitottuk meg, hogy fő motivumuk azonos, jelentéktelen mellékmotivum változtatást tapasztaltunk csak.

Penavin Olga kötetében a 147.számu 463.l. M/17 egy

másik motivumot told az előbbi történet elé. Ezzel nagyon megnyulik a bevezetés, háromszor fordul elő hármas eseménysor, valamennyi izgalmat keltő. Ez a mese már aligha tekinthető variánsnak, hiszen /valószinüleg ujabb irodalmi eredetü állatmese hatására/ a mesélő lényegesen módositotta. Igy a főmotivum összezsugorodva a mese végére került. Érdekes, hogy a történet ezzel a bővitéssel sem hosszadalmas, mert a mesélő az eseményeket igen szükszavuan, nem részletezve mondja el. Máris látható, hogy a mesemondók egyéniségében rejlő különbségek az általuk előadott elbeszélésekben észrevehetők. Arany László gyüjteményében nagyon nyugodt, minden részletet élvezettel kiszinező, hosszabb mondatokkal beszél az előadó, míg Penavin Olga gyüjteményében gyorsabb tempóju, temperamentumos mesélőt feltételezünk, akinek legfontosabb az, hogy minél több eseményt siritsen történetébe.

Az állatmeséket gyakran mesélték asszonyok, sőt még gyermekek is. Az ő stilusuk rendkivül egyszerü, bár beleszövik a helyi viszonyokat, s érezhető sajátos érzésviláguk is, mely kiszinezi az ismert motivumot. Pl.: Penavin Olga: Jugoszláviai magyar népmesék 172.sz. 546.l. meséjében /Mese a kismalacról/ a kismalac igy szólt: "...várjál egy kicsit, mer éppen

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

. / .

most fő a legjobban az ételem, nehogy odaégjen..." Kovács Á.: Kalotaszegi népmesék UMNGY VI. 73.sz. 86.l. A kecskeollók c. történetet többször is tarkitja megjegyzéseivel a mesemondó, Mihály Istvánné. Pl.: "Annak a kecskéinek vóut héit kicsi gidája. /Aj jóul szaporitott!/"

"Eggyik butt a pad alá, a másik a szuszinkba. /Vóut is ott szuszink! A kecskéinek nincs beirendezise!/,....."

"Eléijön a kis gidóu, nagyonn örüll az annyának, hogy möglátta, de méig jobban a fris füvecskéinek, amit hozott. /Akkó neki sok jutott!/" Ugyancsak e gyüjteményben található A róka és a farkas /72.sz. 84.l./ c. mese, melynek ismert történetébe a mesélő beleszövi a helyi, ketesdi lakodalmi ételeket: a róka észreveszi a kamrában, hogy ott van a sok bor meg pálinka, kürtös kalács,"pánkóu", töltött káposzta.

Elmondhatjuk tehát, hogy az állatmeséket alkotó motivumok a mai stádiumukban kevés variációval rendelkeznek, a különböző gyüjteményekben található azonos tipusok legtöbbször teljes azonosságot mutatnak. A mesemondók főleg reprodukálják ezeket a történeteket, beleszőve környezetük, gondolkodásmódjuk főbb elemeit. Néhány variánsban azonban olyan sza-

badon cifrázta a mesélő a történetet, hogy az ősi motivum, elem csak nehezen következtethető ki. Ezek a mesék szép példái az "alkotó tehetségeknek", akik nemcsak formai, stiláris, hanem tartalmi változtatásokat is eszközöltek a szövegben. A mesemondók szerepét a népmesék változatainak létrejöttében az orosz folkloristák kezdték felfedezni, s ma már egyre több figyelmet fordítanak a gyüjtők az "egyéniség alapelvére" /ld. Ortutay Gyula: Fedics Mihály mesélUMNGY I. bevezetőjében/. Ilyen különleges történeteket találunk Kocsisné Fóris Mária: Felsőtiszai mesék c. gyüjteményében /Debrecen, 1956./ és Fedics Mihály előbb emlitett meséi között. Pályuk András kárpátukrán származásu mesemondó sok ősi hiedelmet megőrzött, szines történetei a medvéről páratlanok a magyar népmesekincsben: A medvekirály 359l., Miska meg a medve 332.l. /Felsőtiszai népmesék c. gyüjteményben/. Mindkét mesén érezhető, hogy felnőtt hallgatóság előtt mondta el, terjedelme és tartalma is erre utal. M/9 és M/lo Fedics Mihály: A róka meg a vadászok c. 3ol.l. történetével együtt ezek a mesék a jelenlegi tipusokon kivülállnak, egyedi jelenségek az állatmesék között. Ugyanez mondható el azokról a mesékről, melyeket a mesélő "megtörtént eseményként" mond el. Pl.: Pena-

vin Olga: Jugoszláviai magyar népmesék 11.sz. 1o3.l. A medvék és a szegény ember M/18; Hegedüs Lajos: Moldvai csángó népmesék és beszélgetések c. gyüjteményben A pap és a medve c. M/19 266.l. mese. Ezeknek a történeteknek nem sikerült olyan magas foku müvészi ábrázolással bemutatni az állatokat, tetteik inditékait, a mesei szerkezetés alapvető követelményeit is figyelmen kivül hagyták. Feltehető, hogy a mesélő nem volt gazdag fantáziával rendelkező ember, igy képzelete nem szinezte ki az apró részleteket. Honti szerint[51] azért maradnak fenn az ilyen csonka mesék, mert a hagyomány törvénye érvényesül: a nép szükségét érzi, hogy megőrizze.

Érdekes, az előbbi történetekkel szemben elterjedt, közismert eseteket mond el ugyancsak a medvéről A kis kondás meg a medve /MNGY. XIV. Szendrey Zsigmond: Nagyszalontai gyüjtés Bp. 1924. 1.sz. 181.l./; A loncsos medve /Illyés Gyula: Hetvenhét magyar népmese Bp. 1953. 1o9.l./; A medve /Kálmány Lajos: Hagyományok I. 16.sz. 77.l./ cimü mesék. Tipusuk hiányzik a magyar népmesekatalógusokból. A medve itt gonosz, mindenáron meg akarja enni a gyermeket, aki azonban háromszor is tul jár az eszén, végül leleményességével elpusztitja azt, s igy örökre megszabadul az őt csalogató fenevadtól.

. / .

Láthatjuk tehát, hogy az állatmesék nagy része a motivum lényegét változatlanul hagyva reprodukálja a történetet, részleteiben vagy kiszinezve, vagy a puszta eseményekre korlátozódva, aszerint, hogy a mesemondó képessége és a hallgatóság igénye milyen fokra tudta eljuttatni az előadót. A gyermekközönség eleve feltételezi a mese előadásmódjának egyszerüségét, többszöri ismétlés esetén is azonos bemutatását. /Közismert tény, hogy a gyerekek a játékban is vég nélkül tudják élvezni a csattanót akkor is, ha ismerik./ Nem beszélve arról, hogy a kicsik maguk is szeretnek mesélni, s csak akkor tudják megjegyezni a tartalmát, ha többször ugyanugy hallják. Más a helyzet azokkal - az előbbiektől jól elkülönithető - állatmesékkel, melyek a felnőtt hallgatóságot vonzották elsősorban. Azok az emberek, akik közvetlen kapcsolatban voltak a vadállatokkal /pl. a pásztorok/, nap mint nap foglalkoztatta őket megjelenésük, pusztitásuk, megőrizték és elbeszéléseikbe szőtték a róluk szóló történeteket. Nekik igazi szórakozást jelentettek a fantasztikummal át-meg átszőtt, állatokról szóló históriák, melyekben az ember, - mint méltó ellenfél - mindig erősebbnek mutatkozik. A mesélő itt nem fukarkodik az eszközökkel, a valóságos és mesei elemeket csodálato-

san ötvözi a kalandos történetben. Ezekről a mesékről nem mondhatjuk azt, hogy megkoptak az idők folyamán, a szájhagyomány itt nem puszta reprodukálást, hanem ujraalkotást jelent.

Az állatmesék szerkezetének egyszerüségét nagy mértékben segiti, hogy legtöbbjükben egy epizód áll a középpontban, s az ismétlődik anélkül, hogy bonyolitaná a kompoziciót. Az ismétlődő részek gyakran rövidités nélküliek, betüről betüre azonosak. Pl.: Afanaszjev 1.sz. 3.1. meséjében négyszer ismétlődik a következő rész:

"Стук, стук, стук! - стучится она в избу к мужику. "Кто там? - "Я - лисичка-сестричка, пустите переночевать." - "У нас и без тебя тесно." - "Я не потесню вас; сама ляжу на лавочку, хвостик под лавочку, гусочку под печку."

"Kop, kop, kop - kopog a róka a muzsik kunyhóján: "Ki az?" - "Én vagyok, róka-koma, eresszetek be egy éjszakára!" - "Nélküled is szüken vagyunk." - "Miattam nem kell szoronkodnotok: magam a padkára fekszem, farkamat a pad alá, a libát a kemence alá teszem."

A kis kondás meg a medve c./ Szendrey Zsigmond: Nagyszalontai gyüjtés Bp. 1924. 1.sz. 181.1./ mesében a medvének kétszer sikerül azonos módon meg-

fogni és hazavinni a kis kondást. Ismétlődő részek a meséből:

"Te kis kondás, nyutsál egy almát!" De a kis kondás aszondja: "Nem nyutok, me leráncol."

/A medve/..."aszondja a felesiginek: "Na felesig, hoztam hust; én most elmegyek a kovácsho fogat köszörültetni, mire haza jövök, kiszen legyik a pecsenye!"

Néha az ismétlésekben bizonyos fokozatosságot figyelhetünk meg:

Afanaszjev l.sz. előbb idézett meséjében pl.:

"Ишла лисичка-сестричка по дорожке,
Несла скалочку;"

"Ment, mendegélt a róka-koma az uton,
Vitt egy nyujtófát,..."

Az első ismétlésnél a nyujtófa helyett libát, a másodiknál liba helyett pulykakakast, a harmadiknál pulykakakas helyett menyasszonyt vitt.

Arany László gyüjteményében /M.népmesegyüjtemény IV. 211.l./ A szürke ló cimü mese lényeges motivuma az, hogy a rókák hónak nézik a szürke lovat. Először a legkisebb, utána a középső, majd a legöregebb fiát küldi ki a róka-mama, s mindannyiszor ismétlődik a párbeszéd:

" - Jaj, anyám, nem lehet most kimenni, nagy hó

van oda kint. - Már hogy volna - feleli az öreg róka - hiszen épen nyár közepe van most."
Végül ő maga megy ki, s látja, hogy nem hó, hanem egy szürke ló van a lyuk szájánál.

A mesék alapvető eseménye gyakran az állatok ismétlődő találkozása, amely rendszerint alapul szolgál a tartalom kifejlődéséhez, meghatározza a további szituációt. Pl.: A pórul járt farkas /R.Berde Mária: A gyónánt emberke Nagyvárad, 1938./ című mesében a farkas 1.lóval, 2. borbécsekkel, 3. szamárral találkozott, s mivel nagyon éhes volt, azt mondta nekik:

1. "Jó helyen jársz, mert megeszlek.."
2. "Most titeket bizonyára felfallak."
3. "Most már téged minden bizonnyal megeszlek."

Minden állatnak sikerült mentséget találni, így a mese folytatása érthető: a farkas ujra találkozik ezekkel az állatokkal és számonkéri tőlük igéretük teljesítését.

Az ismétlés módszerének fokozott alkalmazására épülnek az un. láncmesék, mint pl. A kiskakas halála c. orosz, /Afanaszjev 6o.sz. 86.l./ A kóró és a kismadár c. M/2o magyar /Arany László gyüjteménye M.n. IV. 12o.l./, és más mesék. Minden ismétlés után érezzük, hogy az események egyre bonyolultabbá

válnak, egészen a mese megoldásáig, amely minden problémát megszüntet. Az ilyen mesékben a forma az uralkodó.

"A megismétlődő mondókák, a csupa-forma párbeszédek egész mesét kitöltővé vannak fokozva és gyarapítva."[52] Az ilyen mesékben az orosz Matrjoska-motivum látható tulajdonképpen, ahol a különböző nagyságu babák orgonasípszerüen állithatók egymás mellé, s a legnagyobb magába tudja foglalni az összes többit, ugyanugy, mint a láncmese befejezése az előzményeket: "Szalad a kakas, kapja a férget; szalad a féreg, furja a furkót; szalad a furkó, üti a bikát; szalad a bika, issza a vizet; szalad a viz, oltja a tüzet; szalad a tüz, égeti a falut; szalad a falu, kergeti a farkast; szalad a farkas, eszi a kecskét; szalad a kecske, rágja a kóró; a kóró bezzeg ringatta a kismadarat." E.V. Pomeranceva szerint a láncmesék kompozicionális sajátságai nemcsak azzal vannak összefüggésben, hogy a gyermekmesék közé tartoznak, hanem rendkivül régi eredetükkel is.[53] Afanaszjev gyüjteményében még a 60.sz. 86.l. és 61. sz. 88.l. A kecske c. verses láncmesék találhatók, ezeknek nincs magyar megfelelőjük. A magyar népmesegyüjtemények elég sok, különböző témáju láncmesét tartalmaznak, pl.: A tyuk torkán megakadt va-

lami, ezért vizre volna szüksége, ebből ered a probléma /Konsza Samu: Háromszéki magyar népköltészet 16.sz. 3o.l. A tyuk, a kakas és az egerek c.; Arany László M.népmesegyüjteményében 215.l.: A kakaska és a jércike, Sándor László: Magyar népmesék, Uzshorod, 1958. 3.l. A kakas és a pipe/. Más mesékben a macska és egér vitájából nő ki az események láncolata: Hegedüs Lajos: Moldvai csángó népmesék és beszélgetések 245.l.: A féreg és a fintorka c. és Berze Nagy J.: Baranyai magyar néphagyományok 9.sz. 54.l. A zegér, Arany L. M.n. gy. IV. A macska és az egér 197.l. /Az Ügyetlenek c. láncmesében /Kálmány L.: Hagyományok I. 33.sz. 117.l./ az ember mindent elpusztit ügyetlensége folytán, végül ő maga is áldozatul esik. Sorolhatnánk még a többi, ugyancsak eredeti, más népek meséinek hatásától mentes témákat, nagy részük ősi hiedelmeket is megőrzött. Pl.: Kutban a viz vérré változott, varju szerencsétlenséget hoz, stb. A gyermekek számára is akad azonban kedves, bájos történet láncmese formában, mely mentes a borzalmaktól. Pl.: A zámos madár /Berze Nagy J.: Baranyei m.n. 1o.sz. 55.l./ A kis nyul /Ipolyi A. gyüjteménye MNGY; XIII.kötet 1o3.sz. 47o.l., stb./

A motivumok mint épitőelemek vizsgálata után vegyük sorra a fő szerkezeti egységeket.

. / .

Az állatmesék bevezetése jellemző. Az orosz és magyar népköltészetben a rövidebb történeteknél egyszerü, többnyire a szereplők, esetleg a helyszin bemutatására szoritkozik. A mesei történés szinhelyéről, idejéről biztosat nem tudunk meg, ami a mese hitelt nem érdemlő voltát hangsulyozza. Lássunk néhány példát magyar mesékből:

"Egyszer volt egy szegény embernek négy darab marhája: egy lova, két berbécse és egy szamara." /R.Berde M.: A gyémánt emberke: A póruljárt farkas c. mese/

"Hun vot, hun nem vot, vot a világon egy embör, annak az embörnek vot egy kutyája,..." /Kálmány L.: Szeged népe I. 28.sz. 149.l.: A vén kutya c./

"Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy kecske." /Beck Z.: Néphagyományok Orosházáról és környékéről 132.l. A kecske c./

"Volt egyszer egy szegény özvegyasszony s annak egy macskája." /Sándor László: Magyar népmesék 8.l.; Kacor király c./

Láthatjuk, hogy az állatmesék tömörségét elősegiti az a tulajdonságuk, hogy már a bekezdés lényeges, a későbbi történések szempontjából döntő elemeket tartalmaz: Az embernek nagyon öreg volt a kutyája, a kecske elment vizért és füért, stb. A magyar állat-

mesékre jellemzőek a példákban bemutatott kezdési módok, ugyanezek a kifejezések ismétlődnek más mesékben is. Az orosz mesék elején leggyakrabban az "Жили-были..." "Élt egyszer egy..." formulát találjuk: Afanaszjev 1., 9., 1o., 12. sz., stb.

Az állatmesék egy részénél a mesélők még ezeket a rövid bevezetéseket is elhagyják, rögtön az események elbeszélésébe fognak. Pl.: "A kis pacsirta kikőtötte a fiait." /89.sz. mese Magyar népköltészet 6o3.l./

"A macska elmönt a rókához vendégségbe." /M.n. III. 356.sz. 928.l./

"A szárnyasok összegyültek, hogy majd királyt választanak." /Ortutay, Katona: Magyar parasztmesék, 32.sz. 347.l./

Orosz mesékben is olvashatunk hasonló kezdéseket:

"Шла лиса по дорожке и нашла лапоток, пришла к мужику и просится:"

"Ment a róka az uton, és talált egy háncspapucsot, megérkezett a muzsikhoz és kérezkedik be:" /Afanaszjev, 8.sz. 15.l./

"Однажды лиса украла лошадь с полной сбруей с телегою и давай разъезжать по лесу."

"Egyszer a róka ellopott egy lovat szerszámostul, kocsistul és az erdőben ide-oda kocsikázott."/Af.7.sz. 13.l./

. / .

"Однажды лиса всю большую осеннюю ночь протаскалась по лесу не евши."

"Egyszer a róka egy egész hosszu őszi éjszakát barangolt az erdőben éhesen." /Af. 15.sz. 25.l./

Vannak tréfás kedvü mesemondók, akik nagyobb gondot fordítanak a történetek izgalmas, képszerü elmondására, azoknál körülményesebb a bevezető is. Fantasztikus elemek szövődnek egybe, képtelenségek halmozódnak egymás után. Pl.: "Ecce vót, hun nem vót, a világon is tunnan vót az Óperenciás tengörön tunnan, a korpakazalokon innen, az üveghegyeken tunnan vót egy nagy kiskoca." /Penavin O.: Jugoszláviai magyar népmesék 147.sz. 463.l. Mese a kismalacról/

"Egyszer volt, hol nem volt, hetedhét országon is tul, még az üveghegyeken is tul, ahol a kis kurta farku malac tur, volt egy kanászgyerek." /Sándor L. M.n. 12.l. A kis kanász meg a farkas/

Ilyen kezdéseket az orosz gyüjteményekben nem találhatunk, minden valószinüség szerint a tündérmesék hatására születtek a mesélők ajkán az előbbi példák.

A mesék cselekménye mindig mult időben játszódik, a távoli multban, s kevés kivételtől eltekintve sosem tudjuk, milyen régen játszódik a mese története

. / .

a hallgatás pillanatához képest. Ugy tünik, ez nem érdekes sem a mesélőnek, sem a hallgatóságnak, a lényeg a történet, amit valamennyien izgatottan várnak. Ugyanezek a helyre is vonatkoznak: minden "valahol" történik. "Hol volt, hol nem volt, valahol "mégescsak" volt, volt egyszer egy pár szőrdisznyó." /M.n. 394.sz. lol4.l./

Az állatszereplők mindig hétköznapi szférában mozognak: erdőben, erdő szélén laknak, szemétdombon keresnek élelmet maguknak, szántóföldre járnak, stb. A rókáról szóló, Fedics M. által előadott történet helyét pontosan megjelöli: "Vasváriba történt,..." /Ortutay: Fedics M. meséi 17.sz. mese 3ol.l./ Minderről az állatmesék bevezető részében szól a mesélő, tehát idő, hely, s a szereplők bemutatása nagyon tömören ebben a szerkezeti egységben történik mind a magyar, mind az orosz állatmesékben.

A cselekmény kibontakoztatása nagyon céltudatos, semmi fölöslegeset nem tartalmaz. A kompozicióban gyakori a hármas eseménysor, fokozással. Pl.: A Kacor király c. mesében /Illyés, Ortutay: Magyar parasztmesék 6.l./ a róka megszeppent a macskától, megvendégelte. A róka kiállott a barlang szájához strázsálni, hogy senki ne háborgassa a macskát, mig az alszik. Kis nyul, medve, farkas egyformán megi-

./.

jednek a róka szavaitól: "...az én uram a Kacor király alszik, ha kijő, majd nem tudod, merre szaladj; minden állatot megreguláz, olyan nagy a hatalma!"

A kecskeollók c. / Kovács Á: Kalotaszegi népmesék II. UMNGY VI. 73.sz. 86.l./ történet első része is ilyen lépcsőzetes felépitésü: a kiskecskék nem engedték be a farkast, mert:

1. vastag volt a hangja,
2. fekete a lába.

Harmadszorra beeresztették, mert a farkas átváltoztatta hangját és a lába szinét.

A kiskakas, macska és a róka c. orosz mesében /Russzkije narodnije szkazki M. 1969. N° 61.II./ a róka háromszor viszi el a kiskakast. A macska két alkalommal meghallotta a kiskakas kiabálását, igy vissza tudta szerezni. Harmadszorra viszont olyan messzire ment, hogy nem hallhatta meg, nem tudott rajta segiteni.

A leleményes elbeszélők kihasználják a hármas eseménysor adta lehetőséget az izgalom fokozására, minden részletét pontosan elmondják.

A kakas meg a királ c. mesében a mesélő mindhárom találkozást párbeszédes formában, részletesen adja elő. /M.n. III. N° 4oo. 1o24.l./:

. / .

"Aszondi neki a róka:

-- Hová mégy, te kakas?

-- Elmék vándóni - mondta a kakas.

-- Mehetök-e veled?

-- Kerülj hátul, oszt bujj a seggömbe."

Mások összevonnak azonos eseményeket: A kakas farkassal találkozik:

--"Hová mén?

-- A farkas mondá:

-- Bujdosni.

-- Felele a kakas:

-- Jer velem! - és egyszerre, mint a tubákot, felszippantá.

Tovább előtalálá a rókát, a folyóvizet, a méheket; ezekkel szinte ugy bánt, felszippantá őket." MNGY. XIII. /Ipolyi/ 1o9.sz. mese 484.l. A kakas és Mátyás király.

A párbeszéd összevonását, elbeszéléssé alakitását más mesékben is megfigyelhetjük, pl. A farkas nemzetség c. mesében, /M.népk. III. 78.sz. 577.l./ ahol az állatok ismételt találkozás során csoportosulnak:

"Utitárs lőn az ökör, más gazdát vásárlani; minthogy a régi csak szalmával tartotta, s ő szénára vágyott. Velek ment a rák is uj vizért; mert amelyben

született, néki már keserü volt; ugy szintén a kakas is, kinek feleségei megvéniltek s rájok unt, fiatal tyukocskákért; nem gondolván meg, hogy ő is kivéniil a fiatalok mellől. A ló és kacsa és varrótü hozzájuk szegődtenek; s mindnyájan együtt utazának vala a vásárra."

Igaz, hogy ebben a történetben 6 esetben kellett volna a találkozás részleteit ismételni, s az talán hosszunak tünt a mesemondónak, de van arra is példa, hogy mégis megteszi: Eredj a pokolba! cimü /M.n. 382.sz. 986.l./ mesében tojás, pacsirta, ökör, rák, macska, ló találkoznak és mennek együtt a pokolba.

Valamennyi eddig ismertetett és vizsgált példa azt mutatta be, hogy a motivumok azonos szintü vagy lépcsőzetesen emelkedő ismétlődése - mely a mese hatását a hallgatóságra nagymértékben fokozza - egyáltalán nem sérti meg az állatmesék egyszerü kompoziciójának általánosan elfogadott elvét.

Nagyon sok állatmese egyetlen eseményt tartalmaz. Ezek többnyire valamilyen szólás, közmondás magyarázatát, vagy állatok jellegzetes tulajdonságának eredetét mondják el érdekes történet formájában. Pl.: Kálmány: Hagyományok I. 39.sz. 121.l.: Mindön anyának lekszöb ba maga fija, M.n. III. 91.sz. 6o5.l.:

./.

Az állatok versenyfutása,

Ortutay, Katona: Magyar parasztmesék 32.sz. 347.l.: A szárnyasok királyválasztása, Penavin Olga: Jugoszláviai magyar népmesék 2o8.sz. 595.l.: A szamár és a farkas, Konsza Samu: Háromszéki magyar népköltészet 2.sz. 14.l.: A róka szive,

Kálmány Lajos: Szeged népe 22.sz. 146.l.: A róka mög a farkas,

Berze Nagy János: Baranyai magyar néphagyományok I. 1.sz. 49.l.: A farkas, a róka mög a tik,

Kálmány Lajos: Hagyományok I. 37.sz. 12o.l.: A róka szabadulása a kutból,

Ortutay - Katona: Magyar parasztmesék 36.sz. 354.l.: A róka és a kácsák stb.

Az állatmesék akár egy, akár több motivumot foglalnak magukban, hosszabb vagy rövidebb eseményeket mondanak el, cselekményük szabályos kronológiai sorrendben halad minden kitérő nélkül a megoldás felé. Az események időbeli következetessége mellett azok logikus egymásra épülése is elősegitik a mesék művészi értékének elismerését. Az idő és az események mindig előrehaladnak, soha nem térnek vissza, nem is mozognak egy helyben. Találunk néha említést az idő mulásáról, de mindig az utolsó eseményhez viszonyitva. Pl.:

./.

"Ahogy egy esztendő eltőtt, az embernek mindenit megette a macska."

"Másnap reggel nagy-nagy lakomát akartak rendezni..."

/Konsza Samu: Háromszéki magyar népköltészet 4.sz.16.l/

"De már estefelé járt az idő, s gondolta, hogy hazamegyen és holnap reggel, ha nem adja vissza a szomszéd az ezüstpénzt, béüti az ablakát. Ugy is lett. Amint megvirradt, a kakaska elment a szomszédhoz és kérte a pénzt, de a kapzsi ember meg sem hallotta." /Konsza Samu: Háromszéki m.n. 18.sz. 33.l./

- "Mikor lesz kész?

- Három hét mulva!

Elment három hét mulva a farkas." /U.ez: 1 hónap mulva/ /M.n. III. 365.sz. 943.l.: A sánta kutya mint suszter c./

"No, ettél-e kecskecském? Ittál-e kecskecském?

"Igen e tennap, de máma még nem." /A telhetetlen kecske c. Hegedüs L.: Moldvai csángó n. és b. 299.l./

Orosz mesében is találunk hasonló példát: /Afanasz-jev 48.sz. 71.l./

"На другой день мужикова жена пошла в поле рожь жать..."

"Másnap a muzsik felesége elment a mezőre rozsot aratni..."

"На другую ночь лиса ту же хитрость повторила..."

SZEGED 19.

./.

"A következő éjszaka a róka ugyanazt a ravaszságot ismételte meg..." /Af. 12.sz. 19.l./

Az állatmesék jellemző tulajdonsága az is, hogy gyakran folyamodnak dialógusokhoz. Kevés elbeszélő és leíró rész található bennük, viszont párbeszédek szép számmal akadnak. Van olyan mese is, amely csak abból áll: /Af. 31.sz./ A róka és a fajdkakas c.: "Бежала лисица по лесу, увидала на дереве тетерева и говорит ему: "Терентий, Терентий! Я в городе была." - "Бу-бу -бу, бу-бу-бу! Была, так была." - "Терентий, Терентий! Я указ добыла." - "Бу-бу-бу, бу-бу-бу! Добыла, так добыла." - "Чтобы вам, тетеревам, не сидеть по деревам, а все бы гулять по зелёным лугам." -"Бу-бу-бу, бу-бу-бу! Гулять, так гулять." - "Терентий, кто там едет?"- спрашивает лисица,услышав конский топот и собачий лай. "Мужик." - "Кто за ним бежит?" -"Жеребёнок." -"Как у него хвост-то?" - "Крючком." -"Ну так прощай, Терентий! Мне дома недосуг."

"Szaladt a róka az erdőben, meglátta a fán a fajdkakast és azt mondja neki: "Tyerentyij, Tyerentyij! Én a városban voltam." - "Bu-bu-bu! Ha voltál, hát voltál." - "Tyerentyij, Tyerentyij! Egy parancsot hoztam!" - "Bu-bu-bu! Ha hoztál, hát hoztál!" -"Hogy

nektek, fajdkakasoknak nem szabad többé a fákon ülni, hanem a zöld mezőkön kell sétálni." - "Bu-bu-bu! Ha sétálni, hát sétálni." - "Tyerentyij, Tyerentyij, ki jön ott?" - kérdi a róka, mivel lópaták hangját és kutyák ugatását hallotta meg. - "Egy paraszt!" - "Mi fut utána?" - "Egy csikó." - "Hogy áll a farka?" - "Fölfelé." - "Na, isten veled, Tyerentyij! Otthon sok dolgom van!"

A magyar állatmesékben is a párbeszédes forma a legkedveltebb. Pl.: A szamár mög az oroszlány c. magyar mese is szinte csak párbeszédből áll. Nem nehéz megmagyarázni ennek okát. A jó mesemondó előadásában az állatmesék dramatizált bemutatása e forma miatt lehetséges: különböző hangokon adják elő, szinte eljátsszák a mesét. Anyikin is felhivta a figyelmet arra, hogy "a párbeszédes játék vezet el a mesékben az előadóművészet egész sor mozzanatának megjelenéséhez."[54] /R.n. sz. 9o./ Kovács Ágnes[55] arról ir, hogy ő akkor jegyezte fel a farkasról és kecskegidákról szóló mesét, mikor a mesélő /fiatalasszony/ saját gyermekeinek mondta el azt. A kicsik sokszor hallották már ezt a történetet, de amiatt, hogy a mesemondó a különböző állatok nevében beszélve állandóan változtatta hangját, a mese tartalma óriási hatással volt a gyermekekre. /Ortutay, Dégh,

. / .

Kovács: M. népmesék III. 1o95./ Pomeranceva szerint "az állatmesékben annyira nagy szerepet játszik a dialógus, hogy ez a műfaj néha egészen közel áll a népi drámához."[56]

Ezt erősiti meg Sándor István: A mesemondás dramaturgiája c. cikkében: "A szatmári farsangi játékok legutóbb közzétett sorozatában a medve, a kecske, a birka, a juh, a gólya mellett a szarvas, a bika, az ökör, a tehén, a disznó, a kutya egyaránt szerephez jut. Ez a gyakorlat hatásaival alkalmilag az állatmesék elevenné formálásához is hozzájárulhat, s általában a mesék állatalakjainak paraszti bemutatásait is szinezheti."[57]

A párbeszéd néha - főleg az orosz állatmesékben - verses formában jelentkezik, mint pl. a cipóról, macskáról, kakasról és rókáról szóló mesében /Af.36.sz. 53.l./

Az elbeszélő részek szerepe nem lebecsülendő az állatmesékben. A párbeszéd a hangok játékával, az elbeszélés pedig szines, érdekes kifejezéseivel köti le a hallgatók figyelmét. Gyakran pusztán a mesélőtől függ, hogy ugyanazt a történetet dramatizált illetve elbeszélő formában mondja-e el. Pl.

"Egyszer megunta a szürke ló huzni a malmot, azt mondta a gazdájának, hogy vegyen egy cimborát, má-

sok mindig három lovon, négy lovon őrölnek, meg kettőn, őrajta meg csak magán mindég!?
Azt mondja a gazdája, hogy nagyon szegény, nem bir társat venni!" /Ortutay-Katona: M. parasztmesék 39.sz. 357.l.: A szürke ló cimborát vesz c./

"A szürke ló nagyon megunta ezt a dolgot, látta, hogy a más ember lova mindig párjával őröl, neki meg magának kellett huzni a malmot, azt mondja hát a gazdájának:
- Édes gazdám, mi dolog az, hogy más ember mindig két lóval őröl, te meg engem csak magamat fárasztasz itt a malomban?
- Biz' annak az az oka, kedves lovam, hogy egy árva bogaram sincs a kit melléd foghatnék." /Arany László: M.n. gy. IV. 211.l. A szürke ló/

A fenti szövegek összehasonlitásából kitünik, hogy a párbeszédes előadásmód mennyivel erőteljesebb, meggyőzőbb, a szereplők jellemzését elősegitő forma. Megfigyelhető, hogy a dialógust kiküszöbölő mesék jóval rövidebbek. Pl.: A sündisznó és a nyul /Konsza S.: Háromszéki m.n. 9.sz. 21.l./ és Az állatok versenyfutása c. /M.népk. III. 91.sz. 605.l./ mesék csupán a versenyfutást mutatták be párbeszéddel, a bevezető részeket "csak" elbeszélték. Ugyanez a téma teljes részletességgel, döntően párbeszé-

dek segitségével A szőrdisznyó és az őz c. mesében olvasható /M.n. 394.sz. 1o14.l./.

Lássuk ezekután az elbeszélést mint "önálló", mással nem helyettesithető elemet. Legfontosabb szerepe az események összekapcsolása, pl. az előbb emlitett mesében: Miután a szőrdisznyó elmagyarázta a futás módját, igy folytatja a mesélő: "Hát bele es egyezett az asszony. Ahogy megebédeltek, ketten kimentek a földnek a két végére. Az őz es eljött, és megkezdődött a versenyfutás. Mikor a szőrdisznyó kiszólita a hármat, akkor futamodtak meg a föld hosszába. De a szőrdisznyó örökre ottmaradt a föld végén."

Ez a nélkülözhetetlen láncszem köti össze az egyes motivumokat is. Pl.: A róka koma c. mesében /M.n. 35o.sz. 9o9.l./ az első és második epizód között: "Elmentek estére a Bodrog jegére. Léket vágtak, kis lyukat a jégen."

Az elbeszélő részek kitünő lehetőséget adnak a mesélők számára, hogy képzeletük szerint szinezzék ki a történetet. Penavin Olga: Jugoszláviai m.n. c. kötetében 77.sz. 359.l. A szegény ember meg a lova szép példája ennek. Néhány részletét idézzük:

"Hát jó van, addig beszét a szürke ló, az ember oszt kivezette az istállóbu, levette rula a kötőfiket,

ecsopta. Hej, megörült a szürke ló, főcsapta a farkát, egyet-kettőt fordut az udvarba, nyeritett, oszt eszaladt. Hej, az ember nagyon megbánta. Nem gyün ez má ide vissza többet! Hát no, mindegy, ement má. Hát ement a szürke ló ki a falubu. Ki az erdőbe. Jól lakott, jó füvet evett és szép forásvizre akadt, oszt ott ivott, nohát akkó szétnézett az erdőbe, hát ahogy nizelődik ere-ara, eccé meglátott egy nagy rókalukat. Hát fogta magát, oda ráfeküdt a rókalukra. Elaludt, hortyogott. Hu, jó kipihente magát, ecce osztán a lukba meg az öreg róka a kis rókává fölébred." A továbbiakban a róka-mama "pofon csapta" a kis rókát, amiért azt mondta, hogy hó van. "A farkas mingyá mosolott, ötözött", mikor a róka segitségül hivta a ló elszállitásához. "...odafarót a farkas a ló farkáhó, oszt a róka jó összekötte üket, jó erős farkascsomóra. Mind a kettőnek a farkát. Hát akkó a farkas ekezdte huzni, de huzza ám, maj beleszakad, a róka meg tólja."

A részletek világosan mutatják, hogy a valóságos emberi szokások az állatok jellegzetes viselkedésével együtt milyen hangulatos hátteret tudnak képezni az ismert tipusnak.

Az állatmesékben ritkán találunk leirást. Ez az-

zal függ össze, hogy eseményközpontuak és tömörek. Az állatok külsejével, a környezet bemutatásával nem foglalkoznak. Csak olyan történetben szólnak az állatok tulajdonságairól /leirás formájában/, ahol ez döntő az események szempontjából. Pl. A medvekirály c. /Felsőtiszai n. 359.1./ mesében: "Össze is gyült a sok szép nagy medve. De az egész közt a legerősebb és a legszebb egy szép nagy fehér medve vót. Igen, de az olyan gőgös vót, hogy csak messziről nézte a többieket."

Az orosz állatmesékben hasonló a helyzet: dialógusok és elbeszélő részek teszik ki nagy részüket, s leiráshoz csak akkor folyamodnak, ha feltétlenül szükséges Pl. Afanaszjev 58.sz. 83.1. meséjében a medve minden éjjel háborgatta az öreg nénit, mert:

"Избушка её стояла на отлете от села, двор был плохо огорожен, а скотинки-то было вдоволь: одна корова да шесть овец."

"Kunyhója a falutól távol volt, az udvart rossz kerités vette körül, állata viszont elég sok volt: egy tehén és hat birka."

Láttuk, hogy az állatmesék müvészi szerkesztésüek, a párbeszédes, elbeszélő és leiró részek tömören és logikusan a cselekmény előbbrevitelét szol-

gálják, és példákkal bizonyitottuk itt is a mesemondó egyéniségének szerepét. Mi az a "nagy" esemény, amit ilyen tervszerü előkészités előz meg? Nehéz erre válaszolni, hiszen ahány mese, annyi probléma, ami megoldásra vár. De talán mégsem járunk messze az igazságtól, mikor azt válaszoljuk rá: küzdelem. Hiszen meg kell küzdeni a róka ravaszságával, a farkas gonoszságával, a török császár hatalmával, a kóró makacsságával, stb. A küzdelemben mindig a jó győz, s ez - a gondos előkészités miatt - hihető is. Honti hangsulyozza, hogy a mese "a föloldódás költészete",[58] s ebben van a bája, értéke. Megnyugtató hatása tovább él a hallgatóság lelkében.

Amikor a küzdelem eldől, a mese befejeződik. Természetesen ez a legrövidebb szerkezeti egység az állatmesékben. Legtöbbször csattanós befejezést olvashatunk a magyar és orosz gyüjteményekben. Kialakult néhány jellegzetes formula. Magyar példák: /M.n./

354.sz. 92o.l. "Aki nem hiszi, járjon utána!"

355.sz. 926.l. "Itt a vége, fuss el véle!"

364.sz. 941.l. "Még most is élnek, ha meg nem haltak."

382.sz. 986.l. "Még most is szaladnak, ha meg nem álltak."

383.sz. 99o.l. "Ha a kecske ki nem futott volna, az én mesém is tovább tartott volna."

. / .

Orosz mesékből vett példák Afanaszjev gyüjteménye alapján:

2.sz. 6.l. "Вот те сказка, а мне кринка масла."
"Itt van nektek a mese, nekem pedig egy köcsög vaj."

3.sz. 6.l. "Я там был, мёд пил, по усам текло, да в рот не кануло."
"Én is ott voltam, mézet ittam, bajuszomon is folyt, de a számba nem cseppent."

E befejezések rámutatnak a mese idejének arra a sajátosságára, hogy mig a történetek mult /sőt régmult/ időben játszódnak, a mese végére jelenbe csapát. Mintha a cselekmény befejezésével a mult idejüség is megszünne. A mesélő igy kapcsolja össze a mesét a jelennel. A való és a mese világa közötti ellentét kiegyenlitéséhez erre is szükség van.
Gyakran nem ilyen módon fejeződnek be az állatmesék. Megfigyelhető, hogy a "reális" kezdésü daraboknál, /ahol mesei formulák nélkül inditja az elbeszélést/ a befejezés is mentes ezektől. Pl.: A szürke ló cimborát vesz c. /Ortutay-Katona: M. parasztmesék 39.sz. 357.l./ mesében: "Igy segitett magán a szürke ló." Ugyanez a tipus Kovács Á. gyüjteményében /UMNGY, VI. II.k. 8.l./ igy ér véget: "Aztán mindik hoszta a gabonát kéit luval, nem egy luval." Ezekben a befe-

jezésekben marad a mult idő. A történet előadása annyira mentes az irreális elemektől, hogy harmonizál vele a kezdés és befejezés is.
Előfordul, hogy közmondással végződik az állatmese, ez csattanós is, és a tanulságot is kiemeli. Pl.:
Kálmány: Hagyományok I. 39.sz. 121.l.: "Hát nem tudod - monta a bagoly - hogy: mindön anyának lekszöb a maga fija?"
M.n. III. 362.sz. 938.l.: "Mert a magyar embör csak akkor haragszik igazában, ha elneveti magát."
R.Berde M. A gyémánt e.: A pórul járt farkas c. mesében: "Átok alatt meghagyom mindenféle nemzetségemnek: ki amiben született, azt szeresse, azt becsülje meg!"

Az állatmesék szépségét, müvészi értékét a szereplők meghatározott rendje, a kompozició logikus felépitése, és nem utolsósorban stilusa adja. Szinte valamennyi költői eszköz megtalálható bennük, melyek csodálatos ötvözetet alkotnak az alapot képező népnyelvvel. A mesék nyelvezete rendkivül egyszerü, semmi fölösleges nincs benne, ugyanolyan céltudatosan előrevivő, mint a korábban bemutatott kompozició, stb. A jellegzetes népnyelvi fordulatok hangulatossá teszik az elbeszéléseket. Magyar példák:

. / .

"...vásott a foga a kis gidóhusra..." /Kovács Á.: K.n. II. 73.sz. 86.l./

"...a kovacs mind előre suvatt benne ..." /U.o./

"...az örek farkas komát béisuvasztották a patakba." /U.o./

"...a farkas nyakoncsipte..." /Kónsza S. 13.sz.26.l./

"...főkopik az álla... /Penavin O. 98.sz. 4o8.l./

"A kecske szaladt árkon-bokron át..." /Penavin O. 2o7.sz. 595.l./

"...elkezdte a kecskét nyuzni egy kétkrajcáros bicskával,..." /Banó-Dömötör: R.m.n. 159.l./

"...mekkötte a kecskét ety csipkebokorhoz,... /Hegedüs L.: 299.l./

"Olyan szomoru vagy, mint a három napos esős idő." /Benedek E.: 76.sz. 359.l./

"No, nekem a fél fogamra sem volna elég." /U.o./

"Itt a lábam, nem disznóláb!

"Itt a talpam, ez sem disznóláb." /U.o./

"...megfutamodott, nem nézett árkot, bokrot, futott az erdőn át, mintha szemét vették volna..."/U.o./

"...kenyerem javát megettem, de ilyet sem láttam..." /Sándor L.: 15.l./

"...Kitakarodj a házamból, fel is ut, le is ut, többet ide be ne tedd a lábadat." /Sándor L.: 8.l./

"...a világ minden kincséért sem mert volna le-

szállni a földre,... /U.o./

"...egyék, ne éhezzék, mint otthon." /U.o./

"...inába szállt a bátorsága." /U.o./

"...a juhász ugy dógozott, hogy se nem látott, se nem hallott." /Beck Z.: 131.l./

A mesei hasonlatok köznyelviek, képszerübbé teszik az elmondottakat. Pl.: "...Ugy állt ki a csepü, mintha csontjai álltak volna ki." /M.n. 35o.sz. 9o9.l./

"...egymás hátára állanak mindnyájan, mint a lédeczi birákok, ugy aztán a legfelső majd csak oléri." /Arany L.: 167.l./

Az orosz népmesék stilusa ugyancsak gazdag népnyelvi fordulatokban. Ezek bemutatását azért mellőzzük, mert forditás során elvesztenék sajátos izüket.

Az állatmesékben fontos szerepet töltenek be az ismétlések. A "möntek, möntek, möndögétek" formula gyakori, a vándorlás hosszuságát, tk. az idő mulását fejezi ki. /Penavin O. 147.sz. 463.l./ Más esetekben a mesélő fontos mondanivaló hangsulyozására használja fel; ilyenkor fokozással párositja. Pl.:

"Kinek lába, kinek nyaka, kinek dereka..." /Penavin O.: 172.sz. 546.l./

"Meg es etette nyakig érő füben és nyakig érő

vizben."

/Másodszor:/ "...hasig érő füben és hasig érő vizben."

/Harmadszor:/"...térgyig érő füben és térgyig érő vizben."

Afanaszjev 1.sz. 3.l. meséjében az ismétlés ritmikus: "Все по рыбке да по рыбке, все по рыбке да по рыбке."

/A róka ledobálja a szekérről "mind egyenként a halakat, mind egyenként a halakat."

A mesékben szokásos fokozás és tulzás mértéktartó az állatmesékben, nem tudunk tulságosan csapongó képzeletre példát mutatni. Nem élnek a korlátlan lehetőségekkel, amely a mesékre általában jellemző. A repülés gondolata, mely ősi motivum, csak kevés állatmesében szerepel /A farkas szállni tanul c./. Az állatokról szóló történetek többségükben falusi környezetben játszódnak, igy nem meglepő - a népnyelvi fordulatok mellett - a falusi eszközök gyakori szerepeltetése. Pl.: kantaderék, kis padka /M.n. 352.sz. 915.l./, szilvórium, kertkapu /M.n. 356.sz. 928.l./, tornác, pozdorja /UMNGY VI.Kovács á. 72.sz. 84.l./, stb. Ugyanigy az orosz mesékben is: коромысло /vizhordórud/, ведро /vödör/, Af.l.sz. 3.l. Mindez elősegiti azt a képzetet, hogy minden

SZEGED 13.

. / .

olyan, mint a való életben, nem pedig amilyen a mesékben. A természetközelség a mese realitását növeli. A csodás elemek elenyészően kevés számuak az állatmesékben. Mindezek ellenére jelen van, sőt fontos funkcióval rendelkezik a fantasztikum. Érdemes feltárni konkrét példák segitségével ennek a sajátos fantasztikumnak a titkát, vagyis: hogyan szövődik egybe a csodás és a valóságos elem az állatmesékben?

1. Természeti képek, jelenségek formájában:

- Holdvilág a kutban - Mindennapos jelenség. Ezen alapul az az elképzelés, hogy a holdvilágot sajtnak nézik. /M.n. 351.sz. 913.l., 357.sz.931.l./

- Az orosz mesékben a róka és a farkas gyakran ugy döntik el azt a kérdést, hogy kettejük közül ki ette meg a mézet /vajat/, hogy akin kiüt a méz /vaj/ a napon, az a bünös. /Af.4.sz.7.l., 9.sz.16.l., lo.sz.17.l., 12.sz.19.l./

2. Az állatok jellemző tulajdonságai gyakran alkotják a történetek magvát.

- A macskát elkergették torkossága miatt /M.n.366.sz.947.l

- A bagoly csak éjjel repked. A mesék szerint a többi madár megölné nappal. /M.n.385.sz. 998.l./

- A macska egeret, a róka csirkét akar enni vendégségben. /M.n.356.sz. 928.l./

. / .

3. Szóba kerülnek emberi tulajdonságok állatok sajátjaként:

- Az állatok emberi nyelven beszélnek - ez a legfontosabb, legalapvetőbb vonás:

- "Igy szól a sün a feleségéhez: "Hallod-é, asszony, én elmenyek, ki erre a szántóföldre, megnézem, hogy a vetésünk kikőtt-é?" /M.n. 394.sz. 1o14.l./

Az állatok nem csupán beszélnek, hanem érzéseik, gondolkodásmódjuk is emberi; nevetnek, haragszanak, szomorkodnak. Pl.:

- "A kutya ... nagyon szomoru volt, hogy ütet mán agyonlüvik." /M.n. 364.sz. 941.l./

- "Hü, dühös lett ám nagyon a farkas." /Beck Z. Néphagyományok O. és környékén, A csengős bárány 131.l.

- "A róka erőssen csóválta a fejét. Nem tudott hová lenni csudálkozásában." /M.n. 355.sz. 926.l./

- A kacsák odausznak a rókához, mert mindegyikük okosnak tartja magát, az pedig elkap egyet közülük. /M.n. 36o.sz. 936.l./ A róka a kacsák hiuságát használta ki.

- A madár azért sir, mert elloptak a gyermekeit. /M.n. 354.sz. 92o.l./

- Az állatoknak is van mesterségük: A kutya mint csizmadia /M.n. 365.sz. 943.l./ A kutyák közt van szakács, káplán /M.n. 379.sz. 982.l./

. / .

- A farkas hallgatózik, hogy mit mond az anyakecske gidáinak. /M.n. 373.sz. 963.l./

Orosz mesékben hasonló példák:

- A róka megkérdezi a farkastól: "Побожишься?" "Megesküdsz rá?" /Af. 28.sz. 43.l./

"Лиса с журавлём подружилась, даже покумилась..."

- A róka a daruval megbarátkozott, mégy komaságba is került vele. /Af. 33.sz. 49.l./

- A róka azt kérdezi a macskától:

"Что, Котофей Иванович, женат ты али холост?" "Na, mi ujság, Kotofej Ivanovics, nős vagy már, vagy még nőtlen?" Azután a róka azt mondja:

"Я прежде была лисина-девица, а теперь замужня жена." "Korábban lány voltam, de most férjes asszony vagyok." /Af. 4o.sz.59.l./

4. Az emberek életéből vett képek:

- A farkas és a róka lekvárt főznek szilvából /M.n. 352.sz. 915.l./

- A róka és a farkas csikót akar venni /M.n.359.sz. 935.l./

- Az állatok párbajra hivják ki egymást /M.n.365.sz. 943.l./

- A királyválasztás fontos esemény az állatoknál is. /M.n. 385.sz. 998.l./

- Háboru az állatok között /oka: megsértették a ki-

rály gyermekeit, s ezt meg kell bosszulni!/ /M.n. 386.sz. looo.l./

Orosz példák:

- A rókát hivják keresztelőbe /Af. 9.sz.16.l., lo.sz. 17.l./

- A farkas elment az erdőbe fáért, hogy a kályhát befütse; azalatt Lisza Patrikejevna /a róka/ odatámasztotta a létrát a padlásfeljáróhoz. /Af. 12.sz. 19.l./

- A róka meg akarja szabaditani a kakast büneitől, s jó utra tériteni. /Af. 15.sz. 25.l., 16.sz. 26.l./

"Шла свинья в Питер богу молиться."

- "Ment a disznó Pétervárra imádkozni..." /Af.29.sz. 44.l./

- Az állatok is épitenek maguknak házat:

jégből, fatörzsből /Af.11.sz. 18.l./
jégből, háncsból /Af. lo.sz. 17.l./
fából, jégből /Af. 13.sz. 21.l./
hóból /Af. 12.sz. 19.l./

- A környezet, a berendezés /kályha, szekrény, szuszék, stb./ is ugyanolyan a mesékben, mint az embereknél.

A hét kecskeolló c. magyar népmesében /M.n. 393.sz. lol2.l./ a mesemondó kiegészitése zárójelben olvasható: "/Elbujt volna egy gyufáskatulyába.-Csak az

./.

nem volt, mert nem cigarettázott a kecske./"
Ez - és még számtalan példa - arról tanuskodik, hogy az emberek saját életükhöz hasonlóan ábrázolják az állatokét is. Ugyanebben a mesében olvashatjuk: "KeresséL tüt, cérnát, ollót!" - mondja a kecske gidáinak, hogy bevarrják a farkas hasát. De azok megfeledkeztek a gyüszüről, a kecske pedig anélkül nem tudott varrni.
Az ilyen részletek még jobban elősegitik, hogy a mese a hallgató számára olyannak tünjék, mintha abban igazi emberek lennének. A fenti példa azonban azt is mutatja, hogy ezek a részletek későbbi keletkezésüek. Az állatmesék tehát racionalizálódtak az idők folyamán, munkafolyamatok s egyéb - életből vett - részletek leirásával bővültek. Nagyobb részük ilyen reális történet, ami arra utal, hogy viszonylag későn keletkeztek.

5. Az állatok egymáshoz és az emberhez való viszonyát vizsgálva azonnal szembetünik, hogy ez is a valóságot tükrözi: vagy segitik egymást /pl. ló az embert/, vagy szembeállnak egymással /pl.farkas és a kismalacok/.

a./ Állatok viszonya az emberekhez:
- A róka többször tuljár az ember eszén: /Ortutay, Katona: A róka, a farkas és a halász M.p. 34.sz. 351.l./

./.

- Érdekes a /M.n.367.sz. 95o.l./ A kutyák és a farkasok beszélgetése c. mese: amig a pásztor nem tartja jól a kutyáit, azok beengedik a farkasokat, hogy bárányokat vigyenek el. De mikor a kutyák elegendő élelmet kapnak, kiüzik a farkasokat. Az öreg kutya figyelmezteti a fiatalabbat, mikor az ismét be akarja engedni a farkasokat: "Nincs neked jó gazdád?"

- A háziállatok az orosz mesékben is szenvednek néha a rossz gazda miatt: A gazda lenyuzta a bőrt a bárány egyik oldaláról, ezért a bárány elszökött tőle.

"Только что у того барина жить не полюбилось не им одним. Ушли с того со двора корова да свинья, петух да гусак."

"Csakhogy annál a gazdánál nemcsak egyedül neki nem tetszett az élet. Elszökött abból az udvarból a tehén is, meg a disznó, a kakas és a gunár." /Af.63.sz. 9o.l./

Sok mese szól az öregségük miatt elüzött állatokról. /Af. 47.sz. 69.l., 59.sz. 84.l.,66.sz.95.l., 67.sz. 96.l., valamint a magyar A vén kutya c. mesében, Kálmány: Sz. n. 28.sz. 149.l./

- Az emberek és állatok között megfigyelhető az "Én nem bántom őt, ő sem engem" elv érvényesülése. Előfordul ugyan, hogy vérszomjas vadállatok ezt meg-

szegik: farkas /M.n. 371.sz. 959.l./ medve /Kálmány: H.I. 16.sz. 77.l. A medve MNGY; XIV. 181.l. 1. A kis kondás meg a medve; Illyés Gy. Hetvenhét magyar népmese 1o9.l.: A loncsos medve/ stb.

- Az állatok kárt tesznek az ember gazdaságában: a róka szőlőt, tyukot lop: /M.n. 362.sz. 938.l./, a macska torkos /M.n. 366.sz. 947.l./

b./ Az állatok viszonya egymáshoz:

Itt szintén megtalálhatjuk mindazokat a valóságos kapcsolatokat, amelyek az állatok világában köztismertek. Az állatok viselkedését régóta figyelemmel kiséri az ember, róluk szóló történeteiben jellegzetes tulajdonságaiknak megfelelően szerepelteti őket. Az ember fantáziája feltétlen szerepet játszik ezen tulajdonságok kialakitásában és eredetük magyarázatában.

- A kutya haragszik a nyulra, /M.n. 368.sz. 953.l./ a madarak félnek a farkastól, /rókától/: M.n.355.sz. 926.l.; Kálmány L.: SZ.n. II. 9.sz. 131.l., 1o.sz. 132.l.; Illyés Gy. Hetvenhét m.n. 116.l. A farkas mulatni megy, azután szállni tanul.

Az egyre több reális elemet tartalmazó állatmese kevés olyan részlettel rendelkezik, amelynek nincs valóságos alapja. Ezek a motivumok egyrészt az ősi hiedelemvilág máig fennmaradt elemei, másrészt a

tündérmesékből származó történetek átalakitásából származnak. Tündérmesei analógia pl. A szamár mög az oroszlány c. mesében a szamár 3 fogása, amellyel az erős oroszlánt rászedi /M.n. 368.sz. 953.l./: a M.n. 22o. 4oo.l. mesében a furfangos cigány is igy jár tul a sárkány eszén. A 374.sz. 968.l. mese néhány variánsában a becsapott medve helyett az ostoba ördög szerepel. A 384.sz. 994.l. történet nem más, mint tündérmese állatszereplőkkel: 12 kecske, egyiknek 12 szeme van, másiknak 11, stb. Az asszony álmot hoz rájuk - ez is csodás elem. Ugyancsak hihetetlenek a kiskakas cselekedetei: beszivja a begyébe a darazsakat, vizet, pénzt, stb, /M.n. 399.sz. 1o21.l./

Meseszámok az egyes epizódok háromszori ismétlődésétől /ld. a szerkezetnél/ kezdve gyakran előfordulnak, s főleg a szereplők számát, /M.n. 358.sz. 932.l./ kivánságát: enni, inni, nevetni /Af.67.sz. 96.l./ cselekvés ismétlését mondják el: a rák háromszor fütyül /Af. 73.sz. 1o4.l./, a kakas háromszor ismétli: "Поди, лиса, вон!" "Menj ki!"/Af. 14.sz. 23.l./, a Af. 9.sz. 16.l.: a róka harmadszorra eszi meg az egész mézet. /U.ez Banó-Dömötör:Régi magyar népmesék B.N.J. hagyatékából c. gyüjt. 93.l. A róka meg a farkas c. mesében/, stb. A 12 és hét is

előfordul: 12 halasszekér a M.n. 35o.sz. 9o9.l.; 12 farkas a M.n. 371.sz. 959.l., hét gida a M.n. 393.sz. 1o12.l. mesében.

Ősi motivumot őrzött meg a hálás állatokról a M.n. 377.sz. 978.l. mese: a kigyó varázserejü követ ajándékoz az öregembernek. A "Ne lőj meg!"-motivum a totem-eredetmitoszból származik /a totemállatot nem volt szabad lelőni/.

A "cáp" középkori hiedelem szerint az ördög, a gonosz megnyilvánulása. A félignyuzott bakkecske története feltünően nagyszámu variánsban él nemcsak magyar, hanem szláv nyelvterületen is. A hiedelmen alapuló állatmesék többségére jellemző a kegyetlenség, szörnyüség, ami a középkori rémitő jeleneteket juttatja eszünkbe. E motivumot A kecske és a nyolctagu család c. /Banó-Dömötör:Régi m.n. B.N.J. hagyatékából 159.l./ mese mondja el a legtragikusabb formában: Az apa három fiát, három lányát, feleségét, majd saját magát is megöli a kecske hazugsága miatt. A borzalmat fokozza, hogy nyakukat elvágva a fejüket füstre akasztotta. A félignyuzott bakkecske a rókalyukba menekült, ott nyögött. A róka "azt hitte, hogy egy ördög van a lyukában." A róka elmenekült, a kecske pedig éhen pusztult.

Látjuk, hogy a kecskét is utolérte a méltó büntetés,

a "végzet". Több variánsban az apa világgá zavarja gyermekeit, ezzel tompítva az előbbi kegyetlenségen /Penavin O. J. m.n. 2o7.sz. 594.l., Ortutay: Az aranyszóló c. kötetben: A félignyuzott bakkecske. Itt az apa belátta, "hogy két fiát ártatlanul kergette el a háztól". Ugyanigy szerepel Kovács Á. Kalotaszegi n. II. 71.sz. 8o.l. mesében, ahol a róka azt hiszi, hogy boszorkány bujt a lyukába./
A történet további formálása a befejezésben is változást hozott. A róka több állat segitségét kérte, /nyul, farkas, medve-szunyog:/M.n. 383.sz. 99o.l./ farkas, medve-sündisznó: Penavin O.: J.m.n. 2o7.sz. 594.l./ mindig az utóbbi, a legkisebb tudja kizavarni a kecskét, s akkor a vadállatok széttépik. Igy "tisztult" meg ez a történet a borzalmaktól annyira, hogy a befejező motivum elterebélyesedésével alkalmassá vált gyermekhallgatóság számára is.
Ugyancsak szomoru a témája a Szent András és a farkasok c. /Hegedüs Lajos: M.cs.n. és b./ 243.l. mesének, mely a pásztorok körében megőrződött hiedelmen alapszik. Egy juhász kihallgatja szent András estéjén, hogy hova küldi a farkasokat. "Te elmész ide, megeszel egy birkát. Magad elmész, megeszel egy malacot" stb. - mondja szent András fehér lovon ülve. Végül egy sánta farkas jött, annak azt

mondta: edd meg, ami a fán van. Ennek a fának a tetején ült a juhász. Reggelig próbálta a farkas leverni onnan, akkor jöttek a pásztor testvérei, elzavarták a farkast. Elmondta bátyáinak, milyen nagy baj történt. Este ő feküdt középen, hogy a farkas ne tudja elvinni. Két este a kutyák elzavarták a farkast, de a harmadik alkalommal sikerült neki kilopni a juhászt, s megette. Másnap testvérei megtalálták a fejét. Meg akarták bosszulni, de a farkas nem ment többet arrafelé. Elindult világgá a középső juhász, de egy erdőben éhenpusztult. A bátyja nagyon busult, hogy nem tért többet vissza.
Talán nem tul merész feltételezés, hogy a pásztor pusztulását az okozta, hogy meg akarta tudni az állatok titkát. A szó mágikus ereje látható abban, hogy a farkas mindenáron teljesiti szent András parancsát. A pásztor semmi módon nem tudta kikerülni ezt a sorsot, mert ez végzetszerü mint a természeti csapások.
Érdekes történetek maradtak fenn a medve és ember kapcsolatáról is. Szirmai Fóris Mária Felsőtiszai népmesék c. gyüjteményében az erdő "ura", a medve, és az erdőbe járó favágók néhány összecsapását mondják el a Miska meg a medve 332.l. és A medvekirály c. 359.l. mesék.

. / .

A favágónak adót /mézet/ fizettek a barna medvék. Nagyon sok szines részlettel beszéli el a mese, hogyan szedte be tőlük egyszer - nagy nehezen - az adót Miska, a favágó bátor, erős fia.
A másikban rettenetes küzdelem folyik a medvék és a vadászok között. Nagy volt a pusztitás, sehogy sem tudtak megegyezni, végül a vadászok kiszorultak az erdőből. Most már annyira félt mindenki a medvéktől, hogy a favágók sem mertek odamenni. Egyszer 10-12 bátor favágó mégiscsak elindult fáért. A medvék azt hitték, hogy ismét a vadászok jöttek, s a medvekirály vezetésével ujra harcba indultak. A favágók felmenekültek a fákra. Akkor a medvék észrevették, hogy ezek nem vadászok, hanem favágók, hiszen baltájuk van, nem puskájuk. Ekkor szerződést kötöttek, hogy nem bántják egymást.

Mindkét mese érdekes, szines elbeszélést formál az ősi hiedelem köré. Minden részlete és stilusa is arra utal, hogy a későbbi korokban keletkezett.

Az orosz állatmesék közül A medve c. /Af. 57.sz. 82.l./ mond el hihetetlen, borzalmas történetet. Ebben is régi hiedelem maradványa található. A medve bosszut áll levágott mancsáért, felfalja az öregembert és öregasszonyt. Afanaszjev I.kötetének 476. oldalán, a jegyzetben szó van olyan variánsról, mely-

ben véletlen folytán megmenekülnek a bosszuálló vadállattól: az öregember kasba bujt, s az asszony felakasztotta az ajtó fölé. Mikor a medve belépett a házba, a kosár leszakadt, a medve megijedt és elszaladt. Ez minden bizonnyal későbbi variáns, a véletlen beiktatásával megszünteti a tragikus befejezést.

Az állatmesék csodás, hihetetlen motivumai bár nem nagyszámuak, mégis érdemes foglalkozni velük, hiszen ez a meseforma őrizte meg az ember és állat kapcsolatáról szóló legősibb elképzeléseket. Az idők folyamán realisztikus irányba fejlődtek, önálló életet éltek, a magyar és orosz folklórban egyaránt elterjedt tündérmesék szinte alig hatottak rájuk. Az állatmesékben a csodás elem nem mozgatóereje a cselekménynek. Mindebben megegyeznek az orosz és magyar állatmesék.

Legfőbb nemzeti sajátosságaik a környezetleirásokban tünnek elénk: más a földrajzi környezet, más az emberek életmódja, az állatok - emberek által sugallt - gondolkodásmódja. Ezeket vizsgáljuk meg a következő példákban. Orosz mesékből vett idézetek:

Af. 74.sz. 1o5.l.: "Жила-была на Руси ворона..."
"Egyszer volt, hol nem volt, volt Oroszországban

egy varju,..."

Af. 11.sz. 18.l.:

"Поди, кума на Русь - говорит волк лисе - что найдёшь, то и тащи, а не то с голоду умрём. А лиса ни слова в ответ и шмыг на Русь."

"Menj koma Oroszországba! - mondja a farkas a rókának - amit találsz, azt hozd ide, mert ha nem, éhenhalunk. A róka pedig egy szót sem szólt, hopp elillant Oroszországba."

Af. 17.sz. 27.l.:

"Лисица слышит нерадостны речи,
Назад, назад, да и бежать,
Прибежала в город Козельск."

"A róka örömtelen beszédet hallva
Uccu neki, vesd el magad,
Elszaladt Kozelszk városába."

Af. 29.sz. 44.l.:

"Шла свинья в Питер богу молиться."

"Elindult a disznó Pétervárra istenhez imádkozni."

Af. 77.sz. /111.l./ és 79.sz. /115.l./ mesékben sok tó és folyónév szerepel. Jellegzetes orosz dátum a 81.sz. mesében /124.l./:

"В ночь на Иванов день родилась щука в Шексне."

"Ivanov napra virradó éjszaka született egy csuka a Sekszn folyóban."

. / .

Af. 11. sz. 18.l.:

"Выбежала на дорогу, видит - едет с сельдями мужик..."

"A róka kiszaladt az utra, látja: megy a muzsik heringgel teli szekéren..."

Af. 12.sz. 19.l.:

"Куманёк, пойдём вместе в деревню и полакомимся. - говорит кумушка куманьку. Я буду сторожить, а ты будешь носить. Вот отправились на охоту, пришли, в деревню; а в деревне все мужики и бабы на сенокосе, а малы ребятишки в горохе."

"Na, komám, elmegyünk együtt a faluba és belakmározunk - mondja a róka a farkasnak. Én fogok őrködni, te pedig hordani fogod a zsákmányt. El is indultak a vadászatra, megérkeztek a faluba: de a faluban minden muzsik és asszony szénakaszáláson volt, a gyermekek pedig a borsót ették."

Af. 16.sz. 26.l.: A kakas azt mondja a rókának, hogy hivatalos Prucsinszki érsekhez lakomára. Azt igéri neki, hogy elviszi magával áldozási kenyeret sütő asszonynak.

Af. 4o.sz. 59.l.: A macska igy dicsekszik:

"Я из сибирских лесов прислан к вам бурмистром, а зовут меня Котофей Иванович."

"Engem a szibériai erdőkből küldtek hozzátok polgármesternek, s ugy hivnak, hogy Kotofej Ivanovics."

Af. 45.sz. 66.l.:

"Фу-фу, - говорит белый волк, - нерусским духом пахнет. Какой-такой народ здесь?"

"Fuj, fuj - mondja a fehér farkas - nem orosz szagot érzek. Valamilyen más nép van itt?"

Af. 1.sz. 31.:

"Ты, баба, пеки пироги, а я поеду за рыбой."

"Te asszony, süss süteményt, én pedig elmegyek halért."

"...где бабы пекли блины."

U.o. "...ahol az asszonyok palacsintát sütöttek."

Af. 2.sz. 6.l.:... "...села под стог..."

"...leült az asztag alá..."

Af. 4.sz. 9.l.:

"Мужик покинул даже и сани свои с лошадью."

"A muzsik elhagyta még a szánkóját is a lovával."

A magyar mesékben a hazai táj képe tárul elénk és a sokszinü magyar élet. A cselekmény itt is leggyakrabban a faluban, vagy annak környékén játszódik.

M.n. 35o.sz. 9o9.l.: "Hol fogtad ezt, róka komám?
A Bodrogon, farkas komám."

M.n. 352.sz. 915.l.: A róka azt mondja: "A Tiszán voltam, nézd mennyi halat fogtam!" Később a farkas azt kérdezi: "Huva mégy, róka koma? - Elmék a fonyóba."

M.n. 362.sz. 938.l.: "Most hurcolkodjunk, mert a parasztembör nevetött, szóval az magyar embör. Mert a magyar embör csak akkor haragszik igazában, ha elneveti magát." igy vélekedik a róka.

M.n. 376.sz. 976.l.: "Gyütt aztán egy huszár, azt mondja a medve..."

M.n. 378.sz. 98o.l.: "A disznó egyszer kapott volt valami kutyabőrös irást, szäbadságlevelet."

M.n. 88.sz. 6o2.l.: "Az embörök gyüttek hazafelé a követválasztásbul, osztán részögök vótak."

Penavin O.: 147.sz. 463.l.: "Gyüttem, hogy menjünk a vásárba."

U.o.: "...tanákoztak egy kocsi szalmával."

"...tanákoztak egy kocsi náda."

Kovács Á. 73.sz. 86.l.: "Kiment /a farkas/ s lefekütt egy nagy eperfa alá..."

M.n. 371.sz. 959.l.: "A kisleány éppen egy nagy fazék lugot forralt, mert mosni akart."

Kálmány L.: Sz.népe I.27.sz. 148.l.: "...elatta a bürüket, kapott érte loo forintot, osztán emulatta egy kocsmába..."

U.o.: "... a va beült a kuczkóba."

Kovács Á.: 72.sz. 84.l.: "Megnyittya a kamraajtout s láttya, hogy mennyi sok bor mek pálinka van ot s sok süteminyek is mind ott vannak. Vout sok kürtőüs

kalács éis pánkóu..."

A magyar és orosz állatmesék eltérő vonásait tehát leginkább a földrajzi környezet és a két nép életmódjának különbözősége adja. A jellegzetesen orosz környezet: nagy hó, fagy, szánok, kunyhó, gyakran képezik az események szinhelyét. Az orosz emberek vallásossága észrevehető a mesékben. Legtöbbször az állatok beszédében szereplő kifejezések formájában:

Af. 9.sz. 16.l.:"Что бог дал?" "Mit adott isten?"

Af. 1o.sz. 17.l.:"Кого бог дал, кума?" "Kit adott az isten, koma?"

U.o.:"-Чтоб бог дал тебе боле рыбы-то."

"Adjon neked az isten több halat."

Af. 12.sz. 19.l.:

"Коли бог даст счастливо, я тотчас прибегу."

"Ha az isten szerencsét ad, azonnal ideszaladok."

Máskor a mese cselekményében állatszereplőkkel együtt vesznek részt földöntuli elemek: Pl. Af. 56.sz. meséjében /8o.l./ Krisztus.

"Дело было в старину, когда ещё Христос ходил по земле вместе с апостолами. Раз идут они дорогою, идут широкою; попадается навстречу волк и говорит: "Господи! Мне есть хочется!" - "Поди, - сказал ему Христос, - съешь кобылу." Волк побежал искать кобы-

лу:увидел её, подходит и говорит: "Кобыла! Господь велел тебя съесть!"

"...приходит ко Христу и говорит:"Господи! Кобыла чуть-чуть не убила меня до смерти!"

"Ez a történet nagyon régen volt, még akkor Krisztus a földön járt apostolaival együtt. Egyszer mennek az uton, egy széles uton; szembe találkoznak egy farkassal. Igy szól a farkas: "Uram! Éhes vagyok!" - "Menj - mondta neki Krisztus - egyél meg egy lovat!" A farkas elszaladt lovat keresni: mikor meglátta, odament hozzá és igy szól: "Te ló! Az Ur megparancsolta, hogy megegyelek." A ló felrugta a hátsó lábával a farkast. Elment a farkas panaszkodni; megérkezik Krisztushoz és azt mondja: "Uram! A ló csaknem megölt engem!"..."

Af. 68.sz. 98.l. mesében ugyanez a motivum található:"Я есть захотел, мне бог повелел."

"Enni akartam, nekem az Ur parancsolta meg, hogy egyem." - mondja a farkas.

A róka, a gyóntató c. /Af. 15.-17.sz. 25.1-28.1/ mesékben a róka a sok asszonyt tartó kakast arra akarja rábeszélni, hogy gyónjon meg. Ezzel a ravaszdi azt akarta elérni, hogy elkaphassa a kakast. Szavai hamisan csengenek. A cenzura is észrevette, hogy "egyházi alkalmazottakon való gunyolódást" tartalmaz

ez a mese, "károsnak"nevezte, ezért Afanaszjev gyüjteményének első kiadásában röviditve jelent meg."A mese végén lévő sorokat, amelyekben a püspöknél megtartott lakomáról van szó /A következő szavaktól kezdve: "Ime, a mi püspökünknél..." addig hogy "nagy dicsőség szól majd rólunk"/ a cenzor kihagyta és pontozás jelölte a helyüket."[59] /Af.I.47o-471.old./ A magyar állatmesékben ritkán találkozunk vallásos elemekkel: A 367.sz. 95o.l. /M.n./ mesében a pásztorlegény az istenre bizta nyáját, mikor elment a vásárra. A M.n. 382.sz. 986.l. mesében a tojásnak, pacsirtának, bikának, ráknak, macskának, lónak azt mondják: menj a pokolba! Felkerekedtek és ott minden ördögöt ugy megijesztettek, hogy szerteszét szaladtak. A farkas "farizeus pofát vágva" kérdezi a kisleányt a M.n. 371.sz. mesében 959.l.

Népünk történelmében a fegyveres harcok, idegen betolakodókkal való szembeállás olyan nagy jelentőségüek, hogy népmeséinkben nem egyszer aktiv szerephez jut a huszár, medvével küzd a M.n. 376.sz. 976.l. mesében, ugyanez Benedek E.: Magyar mese-és mondavilág V. kötetében 76.sz. 359.l.: "-Ejnye, a ki áldója van! - rikkantott a huszár, - félre az útamból! Király katonája vagyok! A medvének ugyan mondhatta, nem állott az félre. Bizony ha nem állott,

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

. / .

a huszár elérántotta kétcsövü pisztolyát a nyeregkápájából, s piff-puff! kétszer a medvére lőtt. Találta is mind a kétszer, de ez a medvének csak annyi volt, mintha vaczkorral dobták volna meg: meg sem mozdult a helyéből, csak egy kicsit megrázta a bundáját. - Hiszen megállj, - rikkantott a huszár - mindjárt megberetválak én! Azzal kihuzta a kardját, s vágta, szabta, beretválta a medvét, a merről találta, jó éles kardjával."

A történetben érezhető a katonai virtus, ami arra is utal, hogy maguk a katonáskodó legények mesélhettek hasonló állatmeséket.

Reális, földi hatalom volt a török császár, akiben a törökök minden kegyetlensége, kincs utáni vágya összpontosul. A róla szóló mesékben a kiskakas fellázad ellene és /csodás elemek segitségével ugyan/ visszaszerzi a gyémánt félkrajcárát. /Arany L. 49.l. Illyés Gy.-Ortutay 45.l. Sándor 19.l. Kovács Á.1o8.l. stb. gyüjteményeiben/

Mind a magyar, mind az orosz állatmesékben leggyakrabban a falu tipikus alakjaival, szegény parasztemberrel /muzsikkal/, pásztorral esetleg halásszal találkozunk. Mivel nálunk a pásztorkodás elterjedtebb életforma volt, a mesélők gyakran nagyon hosszan, részletesen mondták el a történetet,

hiszen bőven volt idejük, a hallgatók is figyelmesek, türelmesek voltak. Ezzel magyarázható, hogy állatmeséink általában hosszabb terjedelmüek.

Az orosz mesékben az állatok gyakran szólitják egymást nevükön, a régi orosz szokásoknak megfelelően apai /otcsesztvo/ és keresztnevükön /imja/. Keresztnévként az állat neve /pl. macska=kot, ebből Kotofej; róka=lisza, Lisza Af.4o.sz. szolgál alapul, apai névként pedig gyakori neveket használnak: pl.: Ivanovics, stb. Előfordul az is, hogy csak a keresztnevén szólitja meg: Tyerentyij=tyetyerev /fajdkakas/ - , Af. 31.sz. 47.l. - Petyenyka, Petya=petuh /kakas/ - Af. 15.sz. 25.l. - mesében. A mesei névadás az orosz állatmesék speciális tulajdonsága, a magyar anyagban az állatok mindig névtelenül szerepelnek.

A névadásban észrevehető bizonyos játékosság, komikum felé hajlás. A mesék ezzel is gyakran nevetségessé tudják tenni az állatot. Af. 7.sz. 13.l.:

"Ступай ты, Мишенька, принеси оглоблю!"

"Menj csak, Misike, hozd ide a kocsirudat! - mondja a róka." A hatalmas állat kicsinyitő megszólitása komikusan hat.

Az állatmesékben elterjedt módja az igazságszolgáltatásnak az, hogy nevetségessé teszik az elitélendő állatot. Legtöbbször a szituáció komikus, pl. medve

nyullal verekszik /M.n. 375.sz. 971.l./, bocsánatot kér az ökörszem fiaitól /M.n. 386.sz. looo.l./, stb. Különös élvezettel rajzolják meg a róka kudarcát: Af. 41.sz. 61.l. mese gunyos hangnemben irja le, hogyan semmisült meg a róka előre kigondolt terve. A róka dühe ilyenkor annyira nagy, hogy megfeledkezik még az állandó óvatosságáról is, és kész saját pusztulását okozni. A róka kidugta farkát a rókalyukból: "Nesztek kutyák, egyétek meg!"
Ld. az orosz Af. 21.sz.33.l, 23.sz.35.l., 24.sz.36.l, 25.sz.37.l., 26.sz.38.l. és magyar M.N. 355.sz.926.l mesékben.

A magyar és orosz állatmesék formája legtöbbször prózai mü. Az oroszban előfordul verses variáns is, pl.:

A tyukocskáról szóló mese:

Af. 7o.sz. lol.l. prózában,

Af. 71.sz. lol.l. versben,

a jersről szóló:

Af. 77.sz. lll.l., 78.sz. 113.l. prózában,

Af. 79.sz. 115.l. versben,

Róka a gyóntató c.:

Af. 16.sz.26.l. prózában,

Af. 17.sz. 27.l. versben iródott.

. /.

A kecske c. mesének pedig Af. 6o.sz.86.l. és 61.sz. 88.l. változata is verses formáju. Ebben különböznek a magyar állatmeséktől, melyek kizárólag prózában ismertek. A versbetétek viszont a mi meséinkben is megtalálhatók, bár kisebb számban. Az orosz versikék leirást vagy eseményt tartalmaznak, tehát fontosak a cselekmény szempontjából, emellett jellemzik is azt az állatot, amely énekli. Érdekes összehasonlitani a róka és medve dalait:

Af. 1.sz.3.l.mese: a róka mondókája ritmusos, könynyed, kifejezi, hogy vidáman, jól él, neki most is szerencséje van.

Af. 57.sz. 82.l.mese: a medve verse kemény hangu, kevés szótagszámu szavakból áll. Érezhető benne a medve haragja, fenyegető ereje, sejteti a tragikus befejezést.

A magyar állatmesékben nem ilyen jelentősek ezek a versikék. Rendszerint nagyon rövidek, a mesék végén találhatók, s a játékos fantázia szüleményei, nincs szerepük az események elbeszélésében. Pl.:

M.n. 351.sz. 913.l.: "Atyának, fiunak!
Régen kinoztalak,
Amiért megetted a csikót,
Amelyik nem is volt."

M.n. 377.sz.978.l.: "Eddig volt, keddig volt,

Helebömbe cukor volt,
Aki legjobban hallgatta,
Szopja ki."

M.n. 352.sz.915.l.: A róka igy hivja saját magát keresztelőbe: "Francifráj,
Krisztináj,
Gyere körösztölni!"

Igazán értékes verses formáju párbeszédek vannak A félignyuzott bakkecske magyar variánsaiban. Pl.: Kovács Á. UMNGY, VI.71.sz.8o.l.

- Édes kecskéim, jóul laktál-e
Eléig füvecskét, mond, kaptál-e?

- Ugy jóul laktam, mind a duda.
Pástéitomot mind tehecc elém,
Egy szál fü se féir töb beléim."

- Jaj, jóu gazdám, dehoty kaptam,
Mind a kutya, uty koplaltam."

Ortutay Gyula: Az aranyszóló c. kötetben rövidebb:

"Kedves kecském, jól laktál?
elég füvecskét kaptál?"
Ugy jól laktam, mint a duda,
egy szál fü se fér több belém."

Jaj, jó gazdám, dehogy laktam,
mint a kutya ugy koplaltam."

. / .

M.n. 383.sz. 99o.l. mesében:

"-Jóllaktál-e, édes kecském?
-Ugy jóllaktam, mint a duda."

Ugy jóllaktam, mint a duda,
s ugy koplaltam, mint a kutya."

A következő két variáns csak a kecske panaszát mondja verses formában:

Erdélyi János: M.n. 19.sz.191.l.:

"Se nem ittam, se nem ettem, éhen, szomjan majd elvesztem."

Konsza S.: Háromszéki m.népk.: 13.sz. 25.l.

"A pásztor rám nem vigyázott,
Csak egész nap madarászott."

A félig nyuzott bakkecske igy szól ki a rókalyukból: M.n. 383.sz. 99o.l.:

"Én vagyok, hát,
Egy félig nyuzott cáp,
Ha kimenyek, hát,
Jól elruglak, hát!"

Penavin O. kötetében: 98.sz. 4o8.l.

"Én vagyok, én vagyok,
Félig nyuzott bakkecske,
Lábammá dobbantok,
Farkammá durrantok,
Szaladjatok, mer mingyá
Bekaplak bennetöket!"

Erdélyi Jánosnál:/19.sz. 191.l./

"Én vagyok, én vagyok,
félig nyuzott kecske,
dübü, dübü lábammal,
majd megdöflek szarvammal."

Ortutay kötetében a kérdés is ritmikus: /M.n. 383.sz. 99o.l./

-"Ki vagy, mi vagy róka koma lyukába, lyukába?"
-"Én vagyok, bém vagyok,
félig nyuzott bakkecske;
Szarvaimmal tusálok,
bajuszommal szurkálok,
szaladj mindjárt, mert megdöflek."

Kovács Ágnesnél talán a legkülönlegesebb ez a vers: /71.sz. 8o.l./

-"Ki vagy, mi vagy más jukába,
Róuka koma viskóujába?

- Ha tudni akarod, hát éin vagyok,
De bé ne gyere, mer maj adok.
Bokorugróu kormos kecske,
Libeg rajta a bekecske,
Lábajimmal püffentek
S az orommal tüsszentek."

A játékos, fantáziadus, költői hajlamu mesemondók ezzel is érdekesebbé, szinesebbé tették elbeszélésü-

. / .

ket. Különösen nagy hatással vannak a ritmusos sorok a gyermekhallgatóságra, őket az ilyen dalocskák még jobban szórakoztatják. A nyelvtörőkre emlékeztet Af. 14.sz. meséjében e pár sor:

"Несу косу на плечи,хочу лису посечи."

"Kaszát viszek a vállamon, rókát levágni akarom."

A dalbetétek a mesében arra is utalnak, hogy a népköltészeti alkotások különböző műfajai hatnak egymásra. Vizsgálat közben sem lehet figyelmen kivül hagyni azt, hogy történelmileg együtt alakultak ki, fejlődésük közben hatottak egymásra, s ma sem merev en elkülönülve élnek egymás mellett. A verses formáju mesék, a közmondások, dalbetétek jelenléte a mesékben, meseszámok a népdalokban és balladákban mind-mind ezt bizonyitják, de folytathatjuk a sort: mondaszerü az állatmesék kegyetlenséggel teli részletei, csodás elemek népballadákban is előfordulnak stb. Érdekes ötvözete a népdalnak és népmesének A bot és a bak c. variáns /Kálmány L. Sz.n. 3o.sz. 151.l./, Az "Én elmentem a vásárba fél pénzzel"... kezdetü ismert népdal szerkezete alkalmas volt arra, hogy kisebb változtatással láncmese kerekedjen ki belőle. Érdemes megfigyelni a bevezetésben történt változást: a népdalokra jellemző, személyes hangvételt biztositó első személyben előadott tör-

ténet a mecsei változatban harmadik személyüvé módosul: "Ímönt apám a vásárra..."

Kálmány Lajos: Szeged népe

A bot és a bak

Ímönt apám a vásárra
Fél pé ze, más fél pé ze ...
Hej, daru dárom!

Oda mönt az a bot,
mégütytye azt a bakot,
A méj bakot apám a vásárba
Fél pé ze, más fél pé ze ...;
Hej, daru dárom!

Oda mönt az a tüz,
megégetytye azt a botot,
A méj bot mégütytye azt a bakot,
A méj bakot apám a vásárba
Fél pé ze, más fél pé ze ...;
Hej, daru dárom!

Oda mönt az a viz,
Elotya azt a tüzet,
A méj tüz möggyüttye azt a botot,

./.

A méj bot megütytye azt a bakot,
A méj bakot apám a vásárba
Fél péze, más fél pé ze ...;
Hej daru dárom!

Oda mönt az a bika,
Mögigya azt a vizet,
A méj viz előtya aszt a tüzet,
A méj tüz möggyütya aszt a botot,
A méj bot megütyttye aszt a bakot,
A méj bakot apám a vásárba
Fél pé ze, másfél pé ze ...;
Hej daru dárom!

Oda mönt az a puskás,
Möglü je azt a bikát,
A méj bika mögigya aszt a vizet,
A méj viz elotya aszt a tüzet,
A méj tüz möggyütya azt a botot,
A méj bot megütytye azt a bakot,
A méj bakot apám a vásárba
Fél pé ze, más fél péze ...;
Hej daru dárom!

Oda mönt az a karvaj,
Szétszögygye aszt a puskást,

A méj puskás meglü je aszt a bikát,
A méj bika mögigya aszt a vizet,
A méj viz elotya aszt a tüzet,
A méj tüz möggyütya aszt a botot,
A méj bot megütytye aszt a bakot,
A méj bakot apám a vásárba
Fél pé ze, más fél péze...;
Hej daru dárom!

/Madarász tó/

A mesemondók harmadik személyben mesélik a történeteket, ezzel bizonyos fokig távol tartva maguktól az eseményeket. Mégsem határolják el személyüket teljesen meséjüktől, saját gondolataikat is sokszor beleszövik, ezzel áthidalják ezt a távolságot. Már eddig is utaltunk arra, hogy a mesemondók személye nagyban befolyásolja a mese sikerét, müvészi szinvonalát. A mesék fejlődésében fontos szerepe volt a kiváló képességü egyéneknek, akik a hagyományok szellemében alkották ujra a történeteket. A hagyományokat őrző konzervativizmus - mint a népköltészet egyik jellemzője - az ujat csak akkor fogadja el, ha az beilleszkedik a közösség által elismert stiluskeretbe. A nép elutasitja az egyénieskedő kezdeményezéseket. A tehetséges mesemondók által

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

létrehozott uj variáns később beleolvadt a közösség mesekincsébe, átvették tőle, továbbadták szájról-szájra. A mesélő szerepe azonban nem csupán a mesék variációinak kialakitásában jelentős, hanem a mese sikerét is elősegiti szines előadásmódjával, a "való" világból kikapcsolódni kivánó, fáradt hallgatóságot magával ragadja a mesék világába, de mindvégig meg kell lennie a szinkronnak a mesélő és hallgatóság között. E kapcsolat biztositja a mese szuggesztivitását. Érdekesek azok a mesék, melyeknek a közepén a rossz győz, ilyenkor a feszültség igen nagy, s feltétlenül kell a folytatás, hogy a végére a jó nyerje el jutalmát. /Pl. A hét kecskeolló c. M.n. 373.sz. 963.l./ A mesei illem és erkölcs törvénye ez, mely szerint mindig az igazság győz. A mese erkölcsi világában a falu jellegzetes szokásvilága is elénk tárul, mely kötelező minden ott élő számára. Aki nem veti alá magát ennek, azt megvetik. A mesék az alapvető szegény-gazdag ellentét problémáján kivül ezt az illemet, erkölcsi világot is tükrözik, ezen keresztül is kifejtik tanitó szándékukat. Pl.: A legelemibb szokás: találkozáskor köszöntik egymást az emberek - az állatmesékben is gyakori: Af. 1.sz.3.l., 15.sz. 25.l., Benedek E. Magyar mese és mondavilág c. kötet 76.sz. 359.l. Az orosz állat-

mesékben megköszönik az értük tett szivességet: Af. 13.sz. 21.l. A lovagiasság szabályai szerint segitik a bajbajutottakat: Af. 14.sz. 23.l. A mesemondó és a hallgatóság is elitélik a falusi erkölcs szabályainak megszegőit. M.n. III.78.sz.577.l. A farkasnemzetség c. mesében a kakas elhagyta a tyukokat - ez megvetendő cselekedet, hiszen ő is megöregszik. Az idős emberek tiszteletére utal Kovács Á. 73.sz. /88.l. Kalotaszegi n.II./ meséjében a mesemondó: "Az örek kecske ety kicsit kipihente magát, mer bizon, aki öreg, az mán elfárad."

Az állatmesék többsége már nem a felnőtt hallgatóság szórakoztatását, nevelését szolgálja, hanem a gyermekekét. A népmesegyüjteményekben gyakran egy fejezetben találkozunk velük: állatmesék, gyermekmesék. Ez is arra utal, hogy ezek kiváló eszközül szolgálnak a legkisebbek esztétikai és erkölcsi nevelésére. A tündérmesék földöntuli alakjai a kisgyermekek számára rémitőek, mig az állatokat szeretik, közel állnak hozzájuk. Az állatmesék egyszerü történeteit a legkisebbek is meg tudják érteni. Érdemes tehát a pedagógiailag helyes sorrendet betartani: állatmesék után következzenek a tündérmesék, mikor életkori sajátosságaik már lehetővé teszik a bonyolultabb tündérmesei alakok helyes értelmezését.

. / .

Az állatok a mesékben valamilyen emberi tulajdonságot személyesitenek meg, a jó és a rossz egyértelmü szembeállitásával. A szereplők cselekedetéből világosan kitünik, hogy kinek van igaza, és a gyerekek, akik nagyon gyorsan felfogják az igazságot és igazságtalanságot, mindig örülnek, amikor az igazság győz. Az a tény, hogy a hős nem azonnal éri el célját, sok izgalomra ad okot a gyermekeknél, de a mese végén elégedettek lesznek, örülnek. Tehát annak ellenére, hogy a mesék főhőse mindig legyőzi a gonoszt, az igazságtalanságot, a gyerekek látják, hogy a győzelemhez vivő ut nem könnyü. A gyermekhallgatóság sajátosságainak követelménye volt az alakok rendszerének leegyszerüsitése, a mesék leröviditése. Igy a gyerekek maguk is eligazodnak a történet menetén, s levonják maguknak a tanulságot. Mire tanitja őket az állatmese? Jóra, becsületességre, az ügyesség, ész, erő tiszteletére, a gyengébb megsegitésére.

A láncmesék nagyon kedveltek a kisgyerekek körében. Itt nem a tartalom ragadja meg őket elsősorban, hanem a szigoru ismétlődésből adódó ritmus. Zeneiségük vonzó, s egyben fejleszti is ritmusérzéküket. Az eseménysor pontos megjegyzése nem kis erőfeszitést kiván, s ezt többszöri ismétléssel fokról-fokra

elérhetjük. Ezzel a gyermekek emlékezőképessége fejlődik.

Az állatmesék tehát nem csak szórakoztatóak, hanem a kisgyermekek egész személyiségének fejlődésében fontos szerepet játszanak.

Befejezés /Utószó/

Munkánk végére érve foglaljuk össze azokat a megállapitásokat, amelyek a vizsgált anyag alapján levonhatók:

1. Az állatmesék /természetmagyarázó és tanitó mesék is/ az állatmitoszokban gyökereznek.

2. A magyar és orosz állatmesék tartalmi szempontból közel állnak egymáshoz /mesetipusok nagy számban egyeznek/.

3. Mindkét népmesekincsben az állatszereplők jelleme hasonlóan megrajzolt. Különbség: a magyarban kevesebb mese szól a medvéről /s a vadállatokról/, viszont több mesében szerepelnek háziállatok.

4. Az idők folyamán /főleg a magyar állatmeséknél/ realisztikus mozzanatok beiktatásával egyre életszerübbé váltak a mesék. Az orosz állatmesék jobban megőrizték a régi formát és szöveget.

5. Mindkét nép fontos szociális mondanivalóval töltötte meg az állatmeséket /feudális rend: papság, földesur ellen/.

6. A csodás elemek nem döntőek sem az orosz, sem a magyar állatmesékben.

7. Szerkezetük egyformán tömör, eseményekre szoritkozó.

8. A dialógus kedvelt előadási forma mind a ma-

gyar, mind az orosz állatmesékben.

9. A legszembetünőbb eltérő vonások a környezet különbözőségéből adódnak:

a/ Földrajzi nevek utalnak a pontos helyre;

b/ Emberek életmódjának nemzeti sajátosságai: vallásosság, halászat az orosz népre jellemzőbb; lekvárfőzés, szőlőskert, fonó - a magyar mesékben olvashatók;
az állatok csak az orosz mesékben szólitják egymást "embernéven";
a magyar mesékben huszár, pásztor, szegényember akad az állatok utjába, az orosz történetekben leggyakrabban muzsik.

lo. Formai sajátosság: az orosz állatmesék között előfordul verses formáju is, a magyarban nem.

Az állatmesék vizsgálata további érdekes eredményeket hozhat. A kutatásokat érdemes volna a következő területekre kiterjeszteni:

1. Irodalmi állatmese és népmese kapcsolata, kölcsönhatása.

2. Az állatmesék morfológiai elemzése.

3. Az állatmesetipusok katalógusának kiegészitése, pontosabbá tétele a gyüjtött állatmesék alapján.

4. A környező népek /román, délszláv stb./ állat-

mesekincsének vizsgálata, összevetése a magyar állatmesékkel.

5. A tündérmesei és állatmesei állatszereplők összehasonlitása.

6. Ősi hiedelmek maradványai állatmeséinkben.

7. A kutatás és az olvasók számára egyaránt hasznos lenne külön állatmesegyüjtemény kiadása.

8. A mesemondó szerepe a variánsok kialakitásában.

9. Az állatmesék didaktikai hatása, szerepe.

Jegyzetek

1 Kovács Ágnes, 1958. 4.l.

2 Kovács Ágnes,1958. 1-2.l.

3 Honti János, 1962. 35.l.

4 Berze Nagy János, 1961. 12.l.

5 Berze Nagy Jánso, 19611 62.l.

6 V.P. Anyikin, 1959. 54.l.

7 V.P. Anyikin, 1959. 62.l.

8 V.P. Anyikin, 1959. 64.l.

9 V.P. Anyikin, 1959. 65.l.

1o Dr. Braun Soma, é.n. 57.l.

11 Dr. Braun Soma, é.n. 64-65.l.

12 N.I.Kravcov, 1973. 278.l.

13 K.SZ.Davletov, 1966. 157.l.

14 K.SZ.Davletov, 1966 175-176.l.

15 Macher Ede 1892. 6.l.

16 Macher Ede 1892. 7.l.

17 Bodor András 197o. 11-12.l.

18 Sarkady János 1953. 1oo.l.

19 Sarkady János 1953. 9o-91.l.

2o Macher Ede 1892. 2o.l.

21 Bodor András 197o. 5.l.

22 Székely Erzsébet, 1957. 29.l.

23 A magyar irodalom története 1.kötet 1964. 366.l.

24 Kovács Ágnes, 1958. 13.l.

. / .

25 A.N.Afanaszjev, I. 1957. XVI.l.

26 Dähnhardt Oszkár, 19o5. 158.l.

27 Dähnhardt Oszkár, 19o5. 158-166.l.

28 Honti János, 1962. 8o-81.l.

29 N.I.Kravcov, 1971.

3o Dr.Braun Soma, é.n. 54.l.

31 V.P.Anyikin, 1959. 81.l.

32 V.P.Anyikin, 1959. 74.l.

33 V.P.Anyikin, 1959. 76.l.

34 V.P.Anyikin, 1959. 84.l.

35 V.P.Anyikin, 1959. 85.l.

36 V.P.Anyikin, 1959. 83.l.

37 V.P.Anyikin, 1959. 77.l.

38 V.P.Anyikin, 1959. 77.l.

39 Honti János, 1962. 8o.l.

4o V.J.Propp, 1975. 145.l.

41 V.P.Anyikin, 1959. 71-72.l.

42 Dr.Braun Soma, é.n. 83-97.l.

43 Kriza János, 1956.II. 449.l.

44 Honti János, 1962. 52-53.l.

45 Honti János, 1962. 58.l.

46 Honti János, 1962. 59.l.

47 V.J. Propp, 1975. 37.l.

48 V.J. Propp, 1975. lol.l.

49 V.J. Propp, 1975. 163-164.l.

5o Honti János, 1962. 35-36.l.

51 Honti János, 1962. 66.l.

52 Honti János, 1962. 81.l.

53 E.V.Pomeranceva, 1969. 6.l.

54 V.P.Anyikin, 1959. 9o.l.

55 Kovács Ágnes, 196o. III. 1o95.l.

56 E.V.Pomeranceva, 1969. 6.l.

57 Sándor István, 1964/4 548.l.

58 Honti János, 1962. 74.l.

59 A.N.Afanaszjev, I. 47o-471.l.

Felhasznált irodalom

Aarne, Antti - Thompson, Stith 1928.
The Types of the Folk-Tale. FFC N°74.
Helsinki, 1928.

Афанасьев. А.Н. 1957.
Народные русские сказки. Москва, 1957.

Аварские народные сказки. Москва, 1972.

Aiszóposz meséi. /Fordította, a bevezető tanulmányt irta és a jegyzeteket összeállitotta Bodor András/ Bukarest, 1970.

A királlyá választott kutya. /Válogatta: T.Aszódi Éva/ Budapest, 1973.

A magyar irodalom története. /Szerkesztette: Klaniczay Tibor/ I.kötet Budapest, 1964.

Andrejev, N.P. 1960.
Mesetipusok Aarne-rendszerü mutatója. /Forditotta: Kovács Ágnes/ Budapest, 1960.
Eredetije: Leningrád, 1929.

Аникин.В.П. 1959.
Русская народная сказка. Москва, 1959.

Arany László 1862.
Eredeti népmesék. Pest, 1862.

Arany László 1901.
Magyar népmesegyüjtemény. IV.kötet Budapest, 1901.

./.

Arany László - Gyulai Pál 1872.

Elegyes gyüjtések. Magyar Népköltési Gyüjtemény /MNGY/ I. Pest, 1872.

Benő István - Dömötör Sándor 1960.

Régi magyar népmesék Berze Nagy János hagyatékából. Pécs, 1960.

Beck Zoltán 1965.

Néphagyományok Orosházáról és környékéről. Gyula, 1965.

Benedek Elek 1896.

Magyar mese- és mondavilág. 5.kötet Budapest, 1896.

Berze Nagy János 1907.

Népmesék Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből. MNGY IX. Budapest, 1907.

Berze Nagy János 1940.

Baranyai magyar néphagyományok. I-III.Pécs,1940.

Berze Nagy János 1957.

Magyar népmesetipusok. I.kötet Pécs, 1957.

Berze Nagy János 1961.

Égigérő fa. Pécs, 1961.

Dr.Braun Soma é.n.

A népmese. Budapest, é.n.

Давыдов, К.С. 1966.

Фольклор, как вид искусства. Москва,1966.

Dähnhardt Oszkár 19o5.

A természetrajzi mesékről. Ethnographia,XVI. /19o5/ 158-166.l.

Dégh Linda 1942.

Pandur Péter meséi. Uj Magyar Népköltési Gyüjtemény /UMNGY/ III.-IV. Budapest, 1942.

Dégh Linda 1955.

Kakasdi népmesék. UMNGY VII. Budapest, 1955.

Dömötör Sándor 1944.

Kedvet virágoztató magyar népmesék. Budapest, 1944.

Erdélyi János 1855.

Magyar népmesék. Pest, 1855.

Gaal, Károly 1963.

Die Volksmärchen der Magyaren im südlichen Burgenland. Wien, 1963.

Hegedüs Lajos 1952.

Moldvai csángó népmesék és beszélgetések. Budapest, 1952.

Heltai Gáspár 1958.

A bölcs Esopusnak /Aisopos/ és másoknak fabulái és oktató beszédei, valamint azoknak értelme, melly fabulákat egybeszerzette és Kolozsvárott anno 1566. kiadta --, most pedig a mai kegyes olvasónak átirta és átnyujtja Keleti Arthur Budapest, 1958.

. / .

Honti János 1962.

Válogatott tanulmányok. Budapest, 1962.

Horger Antal 19o8.

Hétfalusi csángó népmesék. MNGY X.Budapest,19o8.

Illyés Gyula 1953.

Hetvenhét magyar népmese. Budapest, 1953.

Illyés Gyula - Ortutay Gyula é.n.

Magyar parasztmesék. Budapest, é.n.

Ipolyi Arnold 1913.

Ipolyi Arnold népmesegyüjteménye. MNGY XIII. Budapest, 1913.

Kálmány Lajos 1881.-91.

Szeged népe. I-III.kötet Arad-Szeged, 1881-91.

Kálmány Lajos 1914.

Hagyományok és rokonnemüek. I.-II. Vácz, 1914.- Szeged, 1914.

Kocsisné Fóris Mária 1956.

Felsőtiszai népmesék. Debrecen, 1956.

Konsza Samu 1957.

Háromszéki magyar népköltészet. Marosvásárhely, 1957.

Kovács Ágnes 1944.

Kalotaszegi népmesék. UMNGY V-VI.Budapest,1944.

Kovács Ágnes 1958.

Magyar állatmesék tipusmutatója. Budapest,1958.

. / .

Кравцов, Н.И. 1971.

Русское народное поэтическое творчество. Москва, 1971.

Lengyel Dénes 1963.

La Fontaine. Budapest, 1963.

Macher Ede 1892.

A mese és /Jean de/ Lafontaine. Lőcse, 1892.

Magyargyerőmonostori népköltészet. /Gyüjtötte és bevezette: Olosz Katalin/ Bukarest, 1969.

Magyar népköltészet. /Szerkesztette: Ortutay Gyula/ III. /Népmesék/ Budapest, 1955.

Magyar népmesék. /Szerkesztette: Ortutay Gyula, Dégh Linda, Kovács Ágnes/ Budapest, 1960.

Молдавские сказки. Кишинёв, 1965.

Ortutay Gyula 1940.

Az aranyszóló. Budapest, 1940.

Ortutay Gyula 1940.

Fedics Mihály mesél. UMNGY I. Budapest, 1940.

Penavin Olga 1971.

Jugoszláviai magyar népmesék. UMNGY XVI. Budapest, 1971.

Пропп, В.Я. 1969.

Морфология сказки. Москва, 1969.

Magyar forditása: A mese morfológiája. Budapest, 1975.

R.Berde Mária 1938.

A gyémánt emberke. Nagyvárad, 1938.

./.

Специфика фольклорных жанров. Москва, 1973.

Sarkady János 1953.

Aisopos és az aisóposi mese.

ELTE Bölcsészettudományi Karának Évkönyve az 1952-53.évre Budapest, 1953.

Sándor István 1964.

A mesemondó dramaturgiája. Ethnographia LXXV. /1964/ 523-556.l.

Sándor László 1958.

Magyar népmesék. Uzshorod, 1958.

Székely Erzsébet 1957.

Heltai Gáspár válogatott munkái. Bukarest,1957.

Szendrey Zsigmond 1924.

Nagyszalontai gyüjtés. MNGY XIV. Budapest,1924.

Русские народные сказки /Е.В.Померанцева/ Москва, 1969.

Török Károly 1872.

Csongrádmegyei Gyüjtés. MNGY II. Pest, 1872.

Традиционный фольклор Владимирской деревни. Москва, 1972.

1. sz. melléklet /M/1/

Ortutay, Katona: Magyar Parasztmesék

/33/

Miért huzza a róka a farkát?

Mikor a szárnyas állatok háboruskodtak a négylábu állatokkal, a szárnyas állatok kijelölték a bögölyt mint vezért, a négylábu állatok meg a rókát. A róka volt köztük a generális, a tábornok ur.

Összegyültek mindnyájan a négylábuak, nagy táboruk volt. A medve le-föl járt a táborban, egyszer meglátja a nyulat, meg a szamarat. Ment egyenesen a rókához, sehogy sem volt megelégedve, azt mondta a rókának:

- Ha már háboruskodunk, minek köztünk a nyul? Ha meglátja az ellenséget, mindjárt megszalad! Meg minek az a tunya szamár is?

- A nyul, minekutána jól tud futni, - mondt a róka - jó lesz postásnak; a szamár meg nagyokat tud orditani, jó lesz trombitásnak! Te meg, medve komám, jó leszel dobosnak! Nekem pedig szép nagy farkam van, az lesz a zászló. Csak azt nézzétek! Mig fölfelé tartom a farkamat, addig ne féljetek, nincs semmi baj; de ha lecsapom, akkor ki merre lát, arra fus-

. / .

son!

Összementek, csatáztak a szárnyas állatokkal, de egyik sem győzött. Egyszer a szárnyas állatok közül a vezér, a bögöly elgondolt egy jót! Megkereste a rókát. Egyenesen nekiment, a farkaalját megcsipte. A róka tartotta magát egy darabig; de sokáig nem állhatta, lecsapta a farkát.

Mikor ezt a négylábu állatok meglátták, elordították magukat, elszaladtak. Igy győztek aztán a szárnyas állatok.

A róka is azóta mindég huzza a farkát. Nem tartja föl, hogy a bögöly meg ne csiphesse az alját.

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

2.sz. melléklet /M/2/

Magyar népmesék

III.

379. Mióta szagolja egymást a kutya?

Az Uristen csak ugy hagyott a kutyának egy font hust, mint a lelkösnek. A kutyák azután kompániagyülést tartottak, hogy ezután, ha hust főznek, ne főzzenek külön-külön, hanem kompániában, ugy az étel is jobb lösz, meg ugyis tudják már, hogy egyre egy font hus esik.

Voltak tizenketten. Választottak maguk közt egy szakácsot. A szakács elkezdte főzni a hust egy nagy fazékban, a többi pedig nyugodott még a szakács főzött. Mikor möglátta a szakács, hogy jól alszik a tizenegy, elkezdte a szakács a hust szödögetni ki a fazékbul. Addig szödte, még a legutolsó darabot ki nem szödte kóstolásképp, mind mögötte. Hogy jóllakott a szakács, a tüz mellett elaludt. Egyször felérzik a káplár, látja, hogy a szakács alszik a fazék mellett, jó nagyot vág rajta.

- Hát te mit csinálsz?

Fölugrott a szakács, azt mondja:

- Jaj, uram, én is fáradt voltam, elszunnyadtam.

. / .

- Mögfőtt-e már a hus? - kérdözi a káplár.

- Nem néztem még, a tüzet mögraktam, elálmosodtam, oszt elaludtam.

A káplár megfogja a kalánt, mögkavariti, hát csak a vizet tanálja.

- Hát a hust hova tötted, hiszen szömünk láttára beleraktam?

Azt mondja:

- Én elüsmeröm.

- De hát hova tötted a fazékbul, hun van a hus?

- Nem tudom.

- Terád volt bizva. Hogyha sorsot nem tudsz felüle mondani, olyan huszonötöt verök rajtad, hogy még másik tizenkét font hus se érdemli!

- Már én nem töhetök rula, én elálmosodtam, oszt elaludtam.

Azt modja:

- Te ötted mög, te voltál a szakács!

- Én nem öttem, tüzet raktam, elaludtam, tizenkettőnk közül möglophatott akármölik.

Erre a zajra felérzött mindnyáji, mind azt mondta:

- A szakács ötte mög.

A szakács mönti magát, ü nem ötte. Azt mondja a káplár:

- Mindjárt mögtudjuk, ki ötte möt a hust. Sorban

szagoljuk mög egymást. Ez napságtul fogva mönjön a kutya az utcára, a másik kirohan, mindjárt meg akarja önni, összefordulnak, szagulják egymás farka alját, hogy ki ötte mög a hust? Mikor osztán jól mögszagolták egymást, a hust mög nem találik mög, kibékülnek.

3.sz. melléklet /M/3/

Kálmány Lajos: Szeged népe

III.

8. Mé kurta a nyul farka?

Miko mönt a kutya mög a nyul vándollani, nagyon hideg vot, osztán monta a nyul, hogy jó vona tüzet gyutani, mer ü fázik. Hát osztán tüzet gyutottak, a kutya oda fekütt a tüz mellé, osztán nem akarta oda eresztени a tüszhön a nyulat. Osztán mögharagudott a nyul, belelükte, a kutya kiugrott, ekapta a nyul farkát, de a nyul farka elszakatt, csak egy kicsi maratt ott; azuta kurta a nyulnak a farka, mög azuta harakszik a kutya a nyulra.

4.sz. melléklet /M/4/

Kálmány Lajos: Szeged népe

III.

6. Mióta zavarja a kutya a nyulat?

Az állatok összegyüttek jácczani, még akko jó barátok vótak. Játékbu tüzet raktak; ott jácczott a nyul is, mög a kutya is. Akkor még a kutyának szinte ojan szőrös vot a talpa, mint sem a nyulé. A mint jácczottak, a nyul belelükte a kutyát a tüzbe, oszt leégött a szőr a talpáru; akkor mögharagudott a kutya a nyulra, azuta mindég zavari.

5.sz. melléklet /M/5/

Kálmány Lajos: Szeged népe

III.

Mióta haragszik a kutya a nyulra?

Azelőtt a kutyának a talpa szőrös vot, a nyulnak mezitelen, a nyul fázott, a kutya nem. A kutya ecczör lefekütt a napra, a nyul oda mönt, leborotválta a szőrt a talpárul, a magáéra raggatta; azuta fázik a kutya télön, azuta harakszik is a nyulra, ha el biri fogni, elfogi.

6.sz. melléklet /M/6/

Ortutay: Fedics Mihály mesél /UMNGY I./
17. 3o1. oldal

Vasváriba történt, az az ember még sógorom is vót. Meglütt eggy rókát. Meg vót lüve. Összekötötte a lábát, rávette a puskacsüre. Viszi hazafel. Itt az ángolkertnél ment hazafele. Mikor odaért a sarháho, leugrott a róka a hátárul. Csak nagyot néz, a mazzag maratt a puskacsőn.
Nézi a rókát, az meg mengyen visszafele. "Na, - azt mongya magába, - még igy se jártam soha." Visszafordul a róka: "Nem jártál soha?" "Nagyot néztem, - azt mongya, - de mán lüni nem mertem többet."
"Kérdezd meg, - azt mongya a róka, - Balog Gyuritul, hogy járt velem!"
Majd üdővel találkozik avval a gazdaemberrel, az is nagy puskás vót. "Mongyad mán Te Vaszilu, hogy jártál a rókával?" Felei néki a Balog: "Hát akkor te is megjártál mán vele? Hogy jártál vele?" "Hm, gondold meg, - azt mongya, - meglüttem. A lábát összeköttöttem a Plásztány hegy alatt, a puskacsüre vettem. Vittem hazafele az ángolkert sarkáig. Mikor odaérek, leugrik a hátamrul. Mégha nem fogom a puskát, a lábom fejére esik az ágya. Visszanézek utána, gondolko-

./.

zok, gondolkozásomba azt mondom: , Na még igy nem jártam soha!' Még számitottam, hogy utána lüvök, de hogy megszólalt, nem mertem többet lüni. E nem jó róka! , Nem jártál igy sose? Kérdezd meg Balog Gyuritul, hogy járt vélem!' - monta. Azér kérdezem tülled, hogy te hogy jártál vele?"

"Na, - azt mongya, - hogy jártam! A rossz nyáras alatt meglüttem, én is összekötöttem a lábát és viszem haza. Igaz, hogy éccaka vót, estennet. Hát hun veszem észre, Bátorba vagyok, a Szenvér leesett, mer a sirokon ott bukdostam, oszt nem tuttam felfogni, hon vagyok. Csak mán mikor reggel hajnallott. En akkor furcsábban jártam vele, mint te, mer annyira összetört, alig tuttam hazamenni. Akkor ment el a róka tülem is, nekem is a mazzagot hatta."

Hát történtek ezelőtt ijenek sokszor.

7.sz. melléklet /M/7/

Hegedüs L.: Moldvai csángó népmesék és beszélgetések

Szent András és a farkasok

Vót eccer, amikor vót, hetethét országon eggy öregnek három fija. Hát, azog beáltak johásznok, csobánkottak az erdőgbe, osztám megérték szent András estéjit. Asz mongya a küssebbik eccse: "Na, ide halgassál, - aszongya - én el fogok menni, mekhalgassam, hoty szent András mit jelent, hova küdi a farkasokot, hogy nem küldi-e hezzánk a johoinkat megegyék a farkasok."

Hát, elmenen a gyerek, kimenen a határbo, felhág egy naty fáro. Amikor felment a naty fáro, hát egy éjféle felé győnek a farkasok. Szent András fehér lóra felülve, hát rendezi eggyiket és a másikot es. "Te elmész ide, megeszel egy birkát. Maggad elmész, megeszel egy malacot," másik ety tehenet, másik ed bvot. Hát, mindenkinek kirendelte a vacsoráját akkor. Megjött ety hátul, ety sánta farkas. "Hát, aszongya, hát ém mit egyek?" "Hát, - aszongya - te elkéstél immá." "De méges, - aszongya - hát ém megdegejjek egésszen?" "Ed magad es,

. / .

ami van a fán!"

Hát, mi csinájjon ő ottan? Nekifogott a farkas, rágja aszt a fát körül, körmöcsöli aszt a fát, hát nem birja aszt leverni onnét. Hát, kivilágodott és indulnak a tervérjei, mekkeressék az eccsiket. Mikor kiérnek a határo, hát ottan az eccse ety fán, ety farkas még alatta. Elzavarják a farkast, leszáll az eccse, elmety haza. "No, ide halgassatog báttyajim! Velem nagy baj van!" "Mi az a baj?" "Hát, szent András asz monta, hogy e farkas ingem egyem meg." "Dehogy eszen tégedet meg, majd agyonüssük!" "No, de vigyázzatok rám, - aszongya - mert megeszen a farkas." Jól van, elmentek oda az esztenáro, lefeküttek. Aszongya: "Ide halgassatog bátyájim, - aszongya - én a közbe fekszeg bé." "Fekügyél, mert onnét nem bir kivenni." Elmenen a farkas, próbálja jobra, balra kutyák hirt kaptak, elzavarták, nem sikerüt semmi. Elmegy más este, akkor es hirt kaptak a kutyák, elzavarták. Harmadik este, mikor elment, akkor szépecskén ugy elleskődött, hogy a z eccsit kivette közillik a farkas, s evitte s megette. Reggel mikor felkelnek tesvérei: "Jaj, Istenem, elvitte a farkas az ecsémet." Mennek keresik, hát mektalálták bejjebb a gödörbe az eccsinek a fejit. Siratózni foktak ot, hogy mi csinájjanak, meg-

ette a farkas. Nohát, aszongya: "Várjál, majd mink elintézzük mind neked a sorsodat!" - aszongya.

Akkor lesni fokták, hogy még elmenen, többet nem ment oda, met még nem kellet többet neki. Az vót az, amit kiadott szent András, hogy megegye. Hát, közbe az eggyig báttyo aszongya: "Én ugy megbusultam magamot, hogy az ecsémet megette a farkas, én nem tudom mere fogjak?" "Hát, - aszongya - há mi van veled?" "Hát, én elmegyek világot" - aszongya. "De hogy - aszongya - ingem it hacc egyedül a johokval?" "Hát, legyél te es, - aszongya - mert én elmenek." Elment az eccse. Ment, ment, addig ment, nagy erdőkön keresztül, bébotorkált ott egy nagy erdőbe. Addig éhezett, ameddig elpusztult. Várta az eccsét, várta, nem még jött az eccse. Há, mi csinájon ü? Elmegy bé a faluba panaszkodni. Mongya ott a rokonságnok, hogy ő a testvérjeiből nem maradot semmije. "Hát, - aszongya - idehagassál! Csinált te es a dógodat, ahogy csak tudod." Szegény addig busult, hogy még máma es busul, ha meg nem hótt.

. / .

8.sz. melléklet /M/8/

Kálmány Lajos: Hagyományok

I.

16. A medve

Vot a világon egy szögén aszszon, vot annak egy okos lánya, vot a faluba egy, ... medve is feleségöstül, a felesége is medve vot, arul vot hirös, hogy a kis gyerököket összefogdosta, zsákba rakta, hazavitte oszt mögsüttette. Hát a kis lánt az anynya kikütte az erdőre fát szödni, de ráparancsolt: "Lányom! vigyázz! mög ne fogjon a medve!" "Ne féjjön, édösanyám! okos vagyok én!" A mint szödögeti az erdőbe a fát, hát ecczör csak odamén ám a medve: "Jó napot, kis lányom! mit dógozol?" "Szödöm a fát, bácsi!" mondja a kis lán. "Gyere velem, kis lányom! vöszök neköd czukrot." hija a medve. "Nem mögyök, mer becsapsz"! mongya a kis lán. A mint a kis lány másfele nézött, mögkapta a nyakát, belegyukta a zsákba, bekötötte, a válára kapta vitte hazafelé. A mint mönt, möndögélt, ecczör csak /félredolgára/ köllött mönni, letötte a zsákot, ü maga mög féremönt az erdőbe. A kis lánnak se köllött több, kiszabaditotta magát a zsákbul, a zsákot telirakta szervijántüsökkel, fölmászott a fára. A medve fölkapta

. / .

a zákot, vitte hazafelé. A mint mén, möndögél, nagyon szurta a hátát a tüsök. "Ne szurd a hátam, kis lán - mongya a medve - mötaposlak!" Csak mönt, möndögélt, csak szurta a hátát, ecczör csak levetötte a hátárul / a zsákot/, mög taposta jól. Mikor hazaért, beszól az asszonynak: a feleséginek: Fücsd be jól a kemönczét, itt a pecsönynye! Aval ü elmönt ki /félredolgára/. Kibontja az aszszon, hát teli van szervijántüsökkel. Mögharagudott ere az aszszon: "Hol vagy, te? naplopó! hát ijennel tötöd te az idöt?" Bemén asztánya medve, mutattya neki az aszszon, hogy mit hozott? Mögharagudott a medve, kimönt az erdöbe: "No mögájon az a lán!" Hát a mint kiér az erdöbe, a kis lán mögén ott van, mögén mongya neki: "Mit szödöl, kis lányom?" "Gajjat, édös bácsi!" mongya a kis lán. "Gyere elő csak! hosztam neköd czukrot, itt van a zsák fenekin, csak vödd ki!" A mint a kis lán odahajol a zsákhon, mökfokta a medve, belegyukta a zsákba, vitte hazafele nagyvigan, de amint odaért a fához, mögen le köllött tönni a zsákot, a kislán kibut belőle, teli rakta küvel. Fölvötte a medve a zsákot, vitte hazafelé nagyvigan, aszonygya a medve: "Ne nyomd a hátam, kis lán! mer mögtaposlak!" De a kü csak nyomta a hátát, levetötte a hátárul a zsákot, jól mögtaposta, mög-

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

térgyelte. Mikor hazamönt, aszongya: "No, aszszon! hosztam mán harapnivalót, csak jól fült lögyön a kemöncze!" Aval ü elszalatt /félredolgára/. Hát az aszszon a mint akakrja vetni befele, hát! láttya hogy küvel van tele a zsák, az aszszon roppant mérög- be gyütt: "No, Isten bogara! vén medvéje! tégöd ugyancsak becsapnak mán, még az önnivalót se tudod bekeresni!" Mos mán mögharagudott a medve, mögfogatta, hogy történynyön akármi, nem lösz igy többet. Utnak indult ismét az erdő felé, hát amint mén, tanájja a kis lánt. "Hová, hová? kis lányom!" "Megyek az erdőbe!" mongya a kis lán. "Gyere velem! én is megyek, maj hamarabb kiérünk!" "Nem megyek, mer becsapsz!" De asztán csak möntek, möndögéltek az erdő fele, ecczör aszongya a medve: "Nézz hátra, kis lányom! kigyün utánnunk?" A kis lán hátranézött és a medve a zsákba tötte. "No! - gondolta magába - mos nem ülök le hazájig." Nem is ült le hazájig.

Mikor hazamönt, aszongya az aszszonnak: "Befütt-e mán aszszon! a kemöncze? hozom a pecsmynyét!" Aval lehajtotta a zsákot, ü mög eszalatt /félredolgára/. Az összon befütötte a kemünczét, aszongya a kis lánnak: "Gyere, üj a lapátr, kis lán! nészd mög; befütt-e a kemöncze jól?" "Én nem tudok édös anyám fölülni, de ha mögmutatytya, hogy köll, akkor szive-

sen fölülök a lapátra! Hát a medvemönyecske rákuporodott a lapátra, a kis lán mög belükte a kemönczébe, föltötte az előtét és elszalatt! Écczör csak mén befelé a medve: "Asszon! nagyon égött szagot érzök, aszt a füszfán fütyülő mindönit az apádnak! ha mögégetöd aszt a jó pecsönynyét, tégöd öszlek mög! De hát hun van az asszon, hogy nem gyün még se!" Nem várta az aszszot, kivötte a kemönczébül a pecsönnyét, hozzá fogott önni: "Jaj, de rágós ez a hus! de azé mögöszöm, asztán kimék az erdőbe, hátha fát mönt ki az aszszon szönni?"

Hát a mint kiér az erdőbe, hát a kis lány ott van! kiját neki: "Jó vót-e a hus? medve bácsi!" Odanéz a medve, hát a kis lán ugrál előtte. Ere a medve ojanmérges lött, hogy mögütötte a guta, a kis lán pedig hazamönt, a mije vot a medvének, mind az üvé lött, mert ü szabaditotta mög a lányokat, mert a medve mind mögötte vona.

9.sz. melléklet /M/9/

Szirmai Fóris Mária: Felsőtiszai népmesék

Miska meg a medve

Egyszer vót, hun nem vót, az óperenciás tengeren is tul, egy nagy erdőn is tul, ami a tenger partján nőtt, vót egy falu. Abba faluba lakott egy favágó, annak vót egy fia, akit Miskának hittak. Ez a favágó nagyon erős vót, még a medvék is adót fizettek naki. Hát egyszer a nagy barna medve elfelejtette elküldeni az adót, a három kosár lépesmézet. Mérges lett a favágó, azt mondta a fiának:

- Hallod-e, Miska fiam, érzel-e annyi erőt magadban, hogy a barna medvétül az adót beszedd?

Hát bizony Miska sokat hempergett a barna mackókölyökkel, de az anyamedvétül egyszer olyan pofont kapott, hogy a helyrül lehempergőzött vőna, ha az a nagy tölgyfa meg nem fogja ott az erdő közepe táján. Nem mert ajálkozni az adóbeszedéshez. Egy osztán gyült az adó vagyis a méz - de a barna mackónál. Már jó sok év eltelt azóta, mióta az apja küldte Miskát adót szedni. Egyszer az édesanyja beteg lett, nagyon kivánta a mézet. Miska nagyon szerette az anyját, igy osztán elhatározta, hogy elmegy, oszt hoz mézet akárhogy is. Hát fel is készült az utra. Vitt

magával egy nagy kast, abba egy csomó száraz bikkfa ágat, tüzszerszámot, meg egy nagy kést. Járta az erdőt mindenfele, de nem talált egy kevés mézet se. Igy osztán mit vót mit tenni, el kellett a barna medvéhez menni. Mikor odaért a barlang szájához bekiáltott:

- Itthon vagy-e, barna medve? Eljöttem az apám helyett adóért.

- Jól van - mondja a barna medve - , ha eljöttél, vedd el, osztán vidd el.

Hozzáfogott a nagykéssel, benyult, osztán körülvágta a fa odvát. Igen, de a teteje meg az alja megfogta a lépeket. Össze-vissza marták a méhek Miskát. Hiába vitte az ecetes vizet, nem használt. Mire hazament, a feje olyan nagyon megdagadt, mint egy gönci hordó. No hát már ez megvan, de még méz nincsen. Mig ü odajárt, osztán a méz miatt bajoskodott, az édesapja a szomszédasszonytul kért egy csupor mézet azzal, hogy ugyis hoz Miska, osztán megadja hamar. De Miska nem hozott, csak egy puha tökfejet, amit ha jól megnyomtak vóna, ki is pukkadt vóna. Ilyet azért nem tettek vele otthun, hanem jól kikacagták.

Megmagyarázta az apja, ha máskor adót behajtani megy, több esze legyen. Ha maga nem elég erős, vigyen

inkább két zsándárt is, de nekik csak egy Zsandár meg egy Finánc vót. Vót ugyanis a favágónak két szép kutyája, osztán azokat nevezték el igy.
Mikor Miskának lelohadt a feje, meg a pofont is elfelejtette, ujra csak elindult az adót behajtani. Elhitta a két kutyát is magával. Amint mennek, találkoznak egy pár szép fácánnal. Éppen az esküvőjükről jöttek, igen boldogok vótak. Se láttak, se hallottak. A két kutya még jóformán meg se futotta matá, mind a kettőt odavitték Miskához.
"Na ez igy jól van" - gondolta Miska.
Igy osztán ment tovább, a két kisérővel, a fácánok meg bekerültek a kasba. Hát amint mennek, ujra meglát a két kutya egy rókapárt. Azok is házasodni akartak biztosan, mert észre se vették jóformán, mikor a két kutya nyakukba tette a lábát. Megroppantották a rókák gerincét, osztán azok is a kasba, a fácánok mellé kerültek. No, most már vótak négyen.
Azt mondja Miska a két kutyának:
- Többet már ne fogjatok, mert nem birja a gazdátok.
Hát jól van, igy osztán csak mentek, oszt szimatoltak. Egyszer csak a két kutya felszökik magosra, el-elkap egy lomposfarku nagy medvét. Megijed a medve, és üvöltve igéri, hogy megadja már az adót, csak a farkának kegyelmezzenek a csendőrök.

- Jól van - mondja Miska - , de hol a méz?
- Hát nem látod te golyhó, itt van ebbe a nagy fazékba, de vigyázz, mert a fedele rádesik, osztán agyoncsap. "Mi lehet az?" - gondolkodik Miska. Nézi, nézegeti, de sehogy se tudja kitalálni, hogy mi az, amibe a méz van. Hát maga, Józsi bácsi, ki tudja találni, hun vót a méz? No hát ne találgassák, megmondom, két szikla közt, ami alatt a barlangja vót a medvének, ott vót négy nagy méhescsalád. Vót ott méz elég, de csak nagyon fortélyosan lehetett kivenni a kü közül. Miska körülnézett, hogy is vehetné ki a mézet. Addig-addig nézegette, mig a kutya észrevette, hogy a barlang végibe egy görénycsalád van. Nosza néki, elkezdték kaparni, furni a fődet, mig a görényt megfogták, a gazdájuk lábához tették. Szinte mutatták:
"Mindent megkapsz, amit akarsz, kedves gazdám!"
Hej, amikor meglátta ezt a medve, hogy márt ott a fácán pár, róka pár, most meg a görény is, fogta magát a feleségével meg a négy kis medveboccsal odamentek, könyörögtek, hogy csak üköt ne bántsa Miska, szedje össze az egész mézet, vigye haz. Jövőre majd lesz, ami lesz - gondolta a medve - , jövőre megnő az ü négy fia, osztán majd elbánnak azok Miskával. Jól van, de még méz mindig nincsen. Fogta ma-

gát Miska, a juharanyat berakta a nyilásba, és meggyujtotta. Vót ott olyan szag, de olyan, hogy elájult vóna még a hótt ember is tüle. Megvót a haszon, mert a méh mind elszállt a fészekrül, mikor osztán üres vót a helyük a szikla közt, Miska fogta a nagy kést, osztán kivágta a lépeket. Vót ott annyi méz, hogy háromszorra se birta hazavinni. Megörült az apja is, az anyja is, mert a fácánokbul jó leves meg sült lett, a rókának a bürit, meg a görényét eladták a vásárba, abbul vettek jó szekeret, luvat, azóta azon hordják a sok jó fát. Miska takaros, jó fiu vót, kapott jó feleséget, apjával, anyjával lakott az erdőbe, a barna medve meg szorgalmasan meglátogatta üköt, s az adót szorgalmasan fizeti még ma is.

lo.sz. melléklet /M/lo/

Szirmai Fóris Mária: Felsőtiszai népmesék

A medvekirály

Egyszer vót, hun nem vót, az óperenciás tengeren is tul, de nagyon is tul, vót egy nagy erdő. Abba az erdőbe lakott a barna medve. A Fekete medve is közel vót, a tenger is közel, ott meg a fehér medve lakott. Nagyon sokan vótak, osztán nem vót rend köztük. Elhatározták, hogy választanak maguknak királyt. Igen, ha csak ugy ment vóna, hogy összegyülnek, osztán kiválasztanak egyet. De nem lehetett olyan könnyen megcsinálni a királyválasztást. Kihirdették, hogy a nagy tisztáson gyüjenek össze az erős, egészséges medvék, majd ezek közül megválasztják a királyt.

Össze is gyült a sok szép nagy medve. De az egész közt a legerősebb és a legszebb egy szép nagy fehér medve vót. Igen, de az olyan gőgös vót, hogy csak messzirül nézte a többieket. Pedig ha közelebb jött vóna ü lett vóna a király. Tudta ezt a fehér medve, de nem bánta, hogy ha nem is választják meg, ü nem megy a többi közé. Hogyisne, hogy osztán összekenjék az ü fehér bundáját. Igy osztán a többség megválasztotta a legszebb barna medvét királynak. Csi-

náltattak is neki azonnal egy szép ki koronát meg egy pálcát a cigánykovácccsal. De egy vót a baj, a korona mindig leesett a fejirül. Mikor osztán országos dógokba kellett határozni, a korona hun itt vót, hun ott vót, de soha nem vót a király fejin. Ebbül osztán sokszor baj lett. Egyszer is, mi történt, az ember, aki mindig ellensége vót a medvének, megtámadta a Medveországot, a nagy erdőt, hajtókkal és puskásokkal körülállták az erdőt, na, most ha a medvekirály odamegy egy pár fiatal medvével és beszél a vadászok vezetőjével, biztosan elmulik a baj a medvenemzetségrül, de a korona megint sehun. No hát mi is legyen most, tanácskoznak, tanácskoznak, végre azt mondja egy kis medvebocs, király atyám, grácia fejemnek, én odaadom a sapkát, tegye a fejibe, azt fogják hinni a vadászok, hogy az a koronája. Hát jól van, hozd elő a te sipkádat, lássuk. Hiszen sokféle sipkát láttunk már, de ilyet biztosan nem láttunk még. Ennek vót két nagy füle, és a teteje lyukas vót. Ez a sipka egy kimustrált piros pléh fazik vót. Elég furcsa vót a nagy medve fejin, de ü azt hitte, ez még jobban áll a fejin, mint a korona. No hát el is indult a két legénnyel a vadászokhoz. Azok meg, amikor meglátták a medvekirályt, fején egy rossz fazikkal, elkezdtek kacagni, de ugy,

. / .

hogy harsogott az erdő bele.

- Hát csak ilyen koronát kapott felséged a népitül? - kérdezi a vadászmester - hiszen nálunk ilyen garmadával van a szemétdombon.

Meghallja ezt a két fiatal medve, hogy milyen olcsó a korona, igy biztos a királyság is, odasündörgőznek a vadászokhoz, igen megbarátkoznak. Annyira, hogy a két fiatalt mindjárt meg is kötötte egy élelmes vadász. A vén medve meg el is felejtette, hogy miért jött a vadászokhoz. Igy osztán mikor visszacammogott a családjához, kérdezik: mit végzett? Hát semmit nem tudott mondani. De reggel nagy puskaropogásra, medveorditásra kőttek fel. Az egész erdőt felverték a vadászok, már nemcsak a barna, de még a fekete medvék tanyáját is megtámadták. Hej nagy vót az ijedelem, ha ez igy megyen, két három nap kipusztitják a medvenemzetséget ebbül az erdőbül. Nagyot kiált a medvekirály:

- Aki akar, velem jön, meglátjuk, ki lesz az erősebb, a medve vagy az ember.

Erre elindult a sok medve, a királynak is a fejin vót a korona, mert az egyik bocs rajta ült, de az apja mérges morgására felugrott rula. No hát az emberek most meglátták, kivel van dóguk. Igy indultak el. De még jól össze se szedelőzködtek, egy kemény

mogyoró /puskagolyó/ odavágódik a király koronájához. Megütötte jól, de nagyobb baj nem lett belüle. De megmérgesedett a medvekirály és olyat bődült, hogy egy gyengeszivü vadász menten szörnyethótt ijedtibe. No, lett nagy kavarodás, a medvék szinte csatasorba a király mellett indultak rohamra a vadászok felé. Szinte mindegyik kinézte a maga emberit. Ülre is mentek vóna, ha a király nem inti le a medvéket. Igy osztán csak egy vadász hótt meg, a többi meg várta, hogy mi lesz. Tudták, hogy ha most megtámadják a medvéket, akkor azok széjjeltépik a vadászokat. Nagy vót az erdő, de minden levelen ült egy-egy levelibéka, osztán ugy figyelték, mi lesz. Az adta vóna hirül a többi erőlakónak, ha valami lett vóna a vadászok meg a medvék közt. Hát igy állottak majdnem egész nap farkasszemet nézve egymással az ember meg a medve. De jött az este, éhes vót mind a kettő. No most mi lesz? Azt mondja a medvekirály:

- Halljátok-e, vadászok, hagyjatok itt minket, és igérjétek meg, hogy nem bántjátok a medvét soha, akkor mi nem bántjuk az embert. Elmehettek békességgel innen.

- Na - gondolták a vadászok -, hogy mi hagyjuk üköt, oszt nem lesz semmi bajunk. Hát ha lesz, ha nem mi

medvetalp kocsonyát akarunk még enni sokat. Nem megyünk el addig, mig vagy tiz medvét le nem lövünk. Mutassa meg a király melyiket akarja elpusztitani, és ük azt lövik le. Hát csak az kellett a medvéknek, hogy tizet közülük. No hát melyik az a tiz? Kit ad oda a király? De a király jobban szerette az alattvalóit, semhogy egyet is odaadott vóna.
Azt mondta a vadászoknak:
- Nékem minden egyes medve drága, akit ti meg akartok ölni, körömszakadtáig védekezni fogunk, tehát vigyázzatok!
Ekkor üzent hadat a medve az embernek. A vadászok rápuskáztak vagy négy szélen álló medvére, de a király és a többi medve ugy megpocsékolták a vadászokat, hogy alig maradt épkézláb ember köztük. A medvekirály egy kis alacsony vadászt annyira megszoritott, hogy alig lehetett leválasztani a király mellirül. Vót is nagy öröm otthon a családba, mikor hazamentek a medvék, mert két szép fényes szerva vót a királymedvének. De nem a fejin, hanem a mellin. A kis alacsony vadász a vadászkését szurta bele a királynak a szivibe, mikor az nem használt, elővette a szalonnázó bicskáját, oszt azt is beleszurta, a másik oldalárul. Oszt mégis élt a medvekirály. Hát ilyen erősek voltak a medvék.

. / .

Hát el is terjedt a hire ennek a dolognak. Már még a favágók se akartak az erdőbe menni, mert féltek a medvéktül. De fa meg kellett. Igy osztán sokára csak felcihelődött tiz-tizenkét favágó, osztán elindultak az erdőbe fát vágni. De nem jó csinátak, mert csapatostul mentek. A fejszét a válluton vitték, meglátta egy medve, és hazaszaladt:

- Itt vannak a vadászok, hozzák a hajitóbotot a válluton.

- Nem kell félni - mondja a király -, csak rendbe kell menni a csatára.

Hát ugy is vót, elül ment a medvekirály, utána a többi. De már ekkor vágták a fát a favágók javában. Mikor meglátták a medvéket szörnyen megijedtek, aló mars, fel mind a fára. A medvék meg azt hitték, hogy onnan akarják majd hajigálni üköt, ami a multkor is majd átütötte a király koponyáját, nagyon megijedtek. De a király nem azért vót az ország esze, hogy észre ne vegye, hogy a hajitóbotot ott hagyták a fa alatt az emberek. Odament egyhez, osztán a kezibe vette, schogy se tudta megérteni, hogy azon egy nagy fényes nyelv van. Elkezdte babrálni, mig a balta kiesett a kezibül, leesett, osztán elvágta az egyik lábát. Hej, de nagyon orditott, mert azt tudott, olyat, hogy a favágók reszkettek a fa tetejibe. De hát

ez már megvót. A többi medve odament, nyalták a király vérit. Addig gondolkoztak, mig osztán kisütötték, hogy ezek az emberek nem vadászok, ezektül nem kell félni. Hazamentek, és két nagy tál mézet hoztak. Letették a fa alá, és azt mondták:

- Halljátok-e, mi nem bántunk titeket, de ti se bántsatok minket, hanem ha látjátok, hogy a vadász ki akar irtani minket, adjátok hirül!

- Hát jó - monták a favágók.

Megkötötték a szerződést, hogy ahun a favágók vágják a fát, oda nem megy medve, mert ott jár az ember. Azóta ha a medve az erdőbe favágást hall, behuzódik a barlangjába, vagy felmegy a magaslatra, egyik helyen alszik, másik helyen málnázik. Mert a favágó télen vág fát vagy nyáron. Télen alszik a medve a barlangba, nyáron meg az irtásokba málnázik. Ritkán találkozik az emberrel, de mivel kötés van köztük, csak akkor támad, ha az ember kezdi. De akkor osztán életre-halálra megy a harc. Egyik biztosan ottmarad. Igy a medvekirály nem tud a népének békét biztositani, mert a medvebunda meg a medvetalpa még mindig kivánatos csemege, különösen a nagyuraknak.

. / .

11.sz. melléklet /M/11/

Magyar népmesék 3. Bp. 196o.

393. A hét kecskeolló

Egyszer, volt, hol nem volt, hetedhét országon is tul volt egyszer egy kecske. Annak a kecskének volt hét kicsi gidája. /Az jól szaporitott!/ Egyszer azt mondta az öreg kecske:

- Vigyázzatok, s maradjatok otthun, mert én megyek ki a mezőre, hogy hozzak nektek friss füvecskét.

- Jól van, szót fogadunk - mondták a kis kecskefiak.

Az öreg kecske elment a mezőre, de visszakiáltott, hogy:

- Bé ne engedjetek senkit, mert én nem jövök haza, csak estére.

Hát egy ordas farkas ott hallgatódzott a ház mellett. "Na - gondolja magában -, itt máma csak lesz valami." Alig telt el egy-két óra, odament az ablakhoz, s bészólott a kiskecskékhez:

- Kedves kisfiacskám, nyisd ki az ajtót, mert hoztam nektek friss füvecskét.

Jót nevettek a kiskecskék:

- Hiszen a mi anyánk estére jön haza, s a hangja sem ilyen vastag, mint a tied.

Megbosszankodott a farkas, elfutott ki a ritre.

. / .

Ott látott egy nagy tábla ripát. Kihuzott egy jó nagyot, megette, hogy vikony hangja legyen. Visszaszaladt az ablakhoz, s mondja a kiskecskéknek, mert nagyon vásott a foga a kis gidóhusra:

- Nyissátok ki az ajtót, mert hoztam nektek friss füvecskét.

Már ippen akarták kinyitni az ajtót, mikor a legnagyobbik kiniz az ablakon, s látja, hogy milyen fekete a lába, s rákiált a többire:

- Ki ne nyissátok az ajtót, hiszen a mi anyánknak fejir a lába, nem fekete.

Szörnyen mirgelődött a farkas, hogy nem sikerül semmi. Gondolja magában, bémegy a városba, s szalad egyenesen a pékhez. Mondja, hogy hamar egy zsák lisztet vegyen elő. A pék ippen dagasztott, s kérte a farkast, hogy várjon. De a farkas nagyon türelmetlen volt, s nem várhatott tovább, s belémászott a nagy tekenyő tésztába. Örült magában: "Most eszem én a gidóhust!" s ment visszafelé. Mostanra már jó dilutánra járt az idő, s feltette a lábát az ablakpárkányra, hogy gondolják a gidák, hogy az anyjok jött haza. S még a hangja is olyan vikony volt, s a lába fejir, a kis gidók tényleg azt gondolták, hogy az anyjok jött haza. S békiált az ajtón:

- Kedves kis fiacskám, eresszetek bé, mert hoztam

friss füvecskét.

A kis gidák nagyon ujjongtak örömökben a fünek, s kinyitották az ajtót. Hát uram teremtőm, lett ordítás, mikor belipett a farkas. Egyik bujt a pad alá, a másik a szuszinkba! /Volt is ott szuszink! A kecskének nincs bórendezise!/, harmadik a hamulyukba, negyedik az óratokba. Másik három ugy megijedt, hogy a ház közepiben maradt, nem tudott elfutni. /Bébujt volna egy gyufáskatulyába. - Csak az nem volt, mert nem cigarettázott a kecske./ A farkas rögtön békapta, de még mindig nem volt megeligedve. Kihuzta a padbul is, a szuszinkbul is, a hamulyukbul is, de az órajuk olyan pici volt, hogy nem fért bé a farkasnak a szája, hogy kivegye a hetediket is. A hetedik, nem tudom, hogy ijedtiben vagy örömiben olyan pici lett, ugy összehuzódott, hogy a farkas már nem törődött véle.

- Jaj, de jóllaktam - kenegette a hasát a farkas.

- Jó lesz kimenni a rétre, egy jót aludni egy fa alatt.

Kiment, s lefeküdt egy nagy eperfa alá, s ott mily álomba merült. Estére asztán jü haza az öreg kecske a mezőrül. Szinte meghalt ijedtiben, amikor meglátta, hogy nyitva az ajtó, s sohul senki. Kezdte kiabálni:

. / .

- Gidili, midili, gyertek elő.

A kicsi még akkor is meg volt ijedve, hogy nem mért szólani. Az öreg kecske elkezdett keservesen sirni, hogy hova lettek az ü gyerekei.

Hát amint ott siránkozik magában, egyszer csak megszólal valaki:

- Ne sirjon, drága, jó anyám, mert itt vagyok én.

Előjön a kisgida, nagyon örül az anyjának, hogy meglátta, de még jobban a friss füvecskének, amit hozott. /Akkor neki sok jutott!/ Mert bizony olyan éhes volt szegény, hogy korgott a gyomra.

- Hát a többi testvérkéd hun van? - kérdezi a kecskemama nagy szomoruan.

Elpanaszolta, hogy hogy csapta bé üket a nagy ordas farkas.

- Jaj - azt mondja -, akkor azt láttam, amint a kertben alszik. Olyan nagy a hasa! Hamar keressil tőt, cérnát, ollót - módja az öreg kecske a fiának.

Mig a fia keresett tőt, cérnát, ollót, addig az öreg kecske egy kicsit kipihente magát, mert bizony, aki öreg az mán elfárad. Hamar elindultak, ki a kertbe. Látják, hogy a farkas még mindig alszik. Azt mondja a kecske a kisfiának:

- Eredj hamar, szedd tele a kötinyedet kovaccsal.

Addig az öreg kecske vigigvágta a farkasnak a ha-

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

sát. A kicsi kecskefiuk mind kiugráltak belőle. Örömökben elkezdtek ugrálni, tapsolni és kiabálni.
- No, de vige legyen a játiknak - szólt az öreg kecske -, gyorsan a kovacsot hozzátok, mig föl nem ibred.

Egy pillanat alatt ott volt a kovacs. Megtöltötték a farkasnak a hasát, az öreg kecske kezdte varrni. Akkor jut eszibe, hogy a gyüszüjit otthun felejtette, s egyik ujja meg volt kelve. Hamar a legkisebbiket elszalasztotta a gyüszüje után, s elhozatta, s bévarrta a hasát, s rögtön ráparancsolt a gyermekeire, hogy takarodjanak haza, mig föl nem ébred, mert akkor jaj lesz nekik. Haza is mentek s az ablakból niztik, hogy mikor ibred a farkas. Egyszer felibredt a farkas, nagyon meg volt szomjazva. Gondolja magában: "Jó lesz lemenni a patakra, már ez a hat gidó ugyancsak kivánja a vizet itt a gyomromban." Hát amint feláll, megzördül a kovacs a gyomrában. Csak ugy mosolyog magában, hogy zörög, s elindul, s elkezdi egyszer mondani:

- Hahaha, mi zörög a hasamba?
Olyan, mintha kovacs volna,
Pedig hat gidó van benne.

Mikor leirkezik a patakhoz, hát jó nagy viz folyt ott, odaáll a patak partjára, s béhajul a tizbe, hogy igyik. Amint béhajul, a kovacs mind előresuvadt benne,

s bizony az öreg farkas komát bésuvasztották a patakba a kovacsok, s vitte a viz le a patakon. Ippen a kecskéeknek a háza előtt folyt a patak. A kis gidók jót nevettek rajta, hogy az öreg farkas uszik. Uszott, de már halott volt, nem tudott sokáig uszni. S ha a farkas bele nem fulladt volna, az én mesém is tovább tartott volna.

12. sz. melléklet /M/12/

Magyargyerőmonostori népköltészet
Bukarest, 1969.

6. Forró vizet a kopacra

Volt egy kicsi kicika, ott lakott az erdőben egy kis kunyhóban. Télen nagy hideg volt, elment a farkas hozzá, kérezett bé. A malac azt mondta:
- Nem eresztelek, mert megeszel. A farkas könyörgött:
- Ereszd be csak az egyik lábamat.

Akkor a kismalac béeresztette; aztán a másik lábát. A farkas a hátuljával ment befelé. A malac zsákot tartott oda, abba ment be a farkas. A kismalac békötötte a zsák száját, lekapta a fazék forró vizet a spórról, a plattenyról, leöntötte a farkast. Akkor a farkas elszaladt, ment orditva az erdőbe. Összeorditotta a többi farkasokat. A kismalac felmászott egy fa tetejére. A farkasok keresik, meglátják a fa tetejin. Egyik a másik hátára mászik, a kopac farkas állott legalul. Amikor már érték volna el a malacot, az elkiáltja magát:
- Forró vizet a kopacra!

Erre a legalsó kiugrott ijedtibe, a többiek mind leestek. Kinek lába, kinek nyaka, kinek karja törött

. / .

ki. A farkasok széjjelszaladtak, a kismalac leszállt a fárul, visszament a házikóba, s még ma is él, ha meg nem halt.

/47/

13.sz. melléklet /M/13/

Magyar népmesék

III.

Bp. 196o.

37o. Forró vizet a kopacra!

Egyszer volt, hol nem volt, volt egy kis házikó egy sürü erdő közepén, s abban a kis házikóban lakott egy kismalac. Ez a kismalac régóta ott lakott az erdőben, és ott gyüjtötte az élelmet magának.

Egyszer egy éhes farkas ment arra, és meglátta a kis házat. Gondolta, hogy bémenyen, és aki benn van, azt megeszi. Bénéz az ablakon, és látja, hogy egy kis malac van csak benn.

Odamenyen az ajtóhoz, és kérezkedik bé:

- Te kismalac, csak az első lábamot engedd bé, mert erősen fázom.

- No jól van, béengedem az első lábadot - mondta a kismalac.

Ahogy béengedte az első lábát, ismét kérte a farkas:

- Engedd bé a másik lábamot es!

A kismalac meg volt ijedve, hogy mit csináljon, és hova tudjon menekülni, mivel már béengedte a far-

kas első felét, és már a hátulsó fele es benn volt. Hirtelen a füttő háta megi menekült. A farkas a füttő előtt ugrált, és mindenképpen el akarta fogni a kismalacot. A kismalac serényebb volt: felszökött a füttőre, s a fazékban levő forró vizet a farkasra öntötte.

A farkas orditva menekült el a kis házikóból. Elszaladt az erdőbe a társaihoz, és elpanaszolta a dolgot a kismalaccal. A farkasok esszeegyeztek, hogy megfogják, és megeszik a kismalacot. Elmentek a házikóhoz, és krezkedtek bé, hogy megmelegedjenek. A kismalac béengedte őköt, de ő közben az ablakon kiugrott, és felmászott a fára. A farkasok utánamentek, de nem tudtak mászni, s ezért egymás hátára kapaszkodtak, hogy a legfelső valahogy elérje a kismalacot. Legalól a kopac volt. Amikor már majdnem elérték a kismalacot, az elkiáltotta magát:

- Forró vizet a kopacra!

Erre a kopac farkas megijedt, kiugrott a többiek alól, azoknak lábik-nyakik törött, és halva maradtak a földön.

Igy tudott a kismalac megmenekülni a farkasoktól.

S még máig es él, ha meg nem hótt.

. / .

14. sz. melléklet /M/14/

UMNGY VI.

Kovács Ágnes: Kalotaszegi népmesék II.

86. A kis malac

Vóut eccer ety kis malac. Nagy erdőübe lakott. Nagy téil vóut. Naty téil vóut s hozzáment egy naty farkas s aszonta, hogy:

- Eressz béi kis malackám.

- Nem eresztellek, me megeszel.

- Eresszél béi, mer nem eszlek meg.

S mind ity soká deivánkosztak s eccer asz monta a farkas:

- Eresz' béi, kis malac, az elsőü lábomat.

Béieresztette a kis malac s azalatt tett oda ety fazik vizet a plaktenra s keres eléi egy zsákot s béiereszti a farkasnak az elsőü lábát. S a farkas ety kis idejig elhalgatott, de ety kis időü mulva ujra mekszóulalt. Nem eligedett mek, hogy eggyik lábát béiengette, asz monta:

- Eresz béi a másik elsőü lábomat is.

Béi eresztette a kis malac. Akkor urra csak megszóulalt:

- Eresz béi, kis malackám, az eggyik hátulsóu lábomat is!

. / .

Béieresztette. Odatette az ajtóunyillásához a zsákot s a farkas belis...elt. Béiköti hamar a kis malac a zsákot s kilöki a hóuba. Veszi s fóurou vizet, ráönti a farkasra s kijáttya:

- Fóurou vizet a kopaszra, fóurou vizet a kopaszra!

A farkas valahoty ki tutta rágni a zsákot. Emenekült nyakaszakattára, hoty hijjon sok farkasokat, hogy egyik meg a kis malacot. A azalatt a kis malac vett egy üress cséiszéit a kezibe s felment egy nagy üres fára. Jöttek a sok farkasok, keresik a kis malacot, de nem kapják. Hát ecs csak megláttya, hogy ot van a fa tetejin. Tanakonnak, hoty hoty tuggyák onnan levenni. Egy aszmonygya, hogy:

- Ájjunk egymás hátára.

- De ki ál legalul?

Asz monygya ety farkas:

- A kopasznak jöttünk segiccsigire, az ál legaloll.

A kopasz ugy is tett. Ü álott legalol s a többik ráálottak a hátára. Méig csak ety kellett vóuna, elirtik vóuna a kis malacot. De a kis malac is elorditya magát:

- Fóurou vizet a kopaszra!

A kopasz kiugrott, eszalatt, a többik leestek. Eggyiknek tört ki file, lába, keze, nyaka, dereka. A kis malac szipen leszálott, béiment a házba s ma is il, ha meg nem hóutt.

. / .

15. sz. melléklet /M/15/

Magyar népmesegyüjtemény IV. kötet
Arany László
A kis malac és a farkasok

Volt a világon egy kis malacz, annak volt egy kis háza egy nagy rengeteg erdő közepén. Egyszer, a mint ebben a kis házban főzögetett magának, oda megy egy nagy ordas farkas, beszól az ajtón:
- Eressz be, kedves malaczkám, nagyon hideg van idekint fázom.
- Nem eresztelek biz én, mert megeszel.
- Ereszd be hát legalább az egyik hátulsó lábam.
A kis malacz beeresztette az egyik hátulsó lábát. Hanem alattomban oda tett egy nagy fazék vizet a tüzhöz.
Kicsi idő mulva megint megszóllalt a farkas:
- Ugyan, kedves kis malaczkám, ereszd be a másik hátulsó lábam is.
A kis malacz beeresztette azt is. De a farkas azzal se'érte be, hanem egy kis idő mulva megint beszólott:
- Kedves kis malaczkám, ereszd be a két első lábam is.
A kis malacz beeresztette a két első lábát is; de a farkasnak az se'volt elég megint megszólalat:

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

- Édes-kedves kis malaczkám, ereszsz be már egészen, majd meglásd egy ujjal se'nyulok hozzád.
Erre a kis malacz egy zsákot szépen odatett a nyiláshoz, hogy a mint a farkas jön háttal befelé, egyenesen abba nenjen be. Azzal beeresztette. A farkas csakugyan a zsákba farolt be. A kis malacz se' volt rest, hirtelen bekötötte a zsák száját, lekapta a tüzről a nagy fazék forró vizet, leforrázta vele a farkast, azután hirtelen felmászott egy nagy fára. A farkas egy darabig orditott, mert a forró viz ugy levitte a szőrét, hogy egy szál se' maradt rajta. Azután addig hányta-vetette magát, mig utoljára kiódozott a zsák szája. Kibujt belőle, szaladt egyenesen segitséget hozni. Vissza is jött nemsokára vagy tized magával. Elkezdték keresni a kismalaczot. Addig-addig keresték, mig valamelyik csakugyan meglátta a fa tetején. Oda mentek a fa alá, elkezdtek tanakodni. hogy mitévők legyenek? mi módon fogják meg a kis malaczot? mert egyik se'tudott fára mászni. Nagy sokára aztán arra határozták, hogy egymás hátára állnak mindnyájan; mint a lédeczi birákok, ugy aztán a legfelső majd csak eléri. El is kezdtek egymás hátára felmászni. A kopasz maradt legalól, mert félt feljebb menni. Igy a többi mind az ő hátán volt.

. / .

Már olyan magasan voltak, hogy csak egyetlen egy hibázott. Az az egy is elkezdett már mászni. Akkor a kis malacz hirtelen elkiáltotta magát:

- "Forró vizet a kopasznak!"

A kopasz megijedt, kiugrott a többi alól; a sok farkas mind lepotyogott; kinek lába, kinek nyaka tört ki a kopasz meg ugy elszaladt, hogy so' se' látták többet.

A kis malacz szépen leszállott a fáról, haza ment, többet felé se' mertek menni a háza tájékának a farkasok.

16.sz. melléklet /M/16/

Penavin Olga: Jugoszláviai magyar népmesék

172. Mese a kismalacról

Eccer egy kismalac az erdőben lakozott. Vót neki éppen egy kis háza. Persze, a farkasok irigyelték az élete sorsát, a kismalacra tárgyalást csináttak, hogy valamiképpen el kellene pusztitani. Hát egy bátor farkas nekiindut, hogy ő megpróbálkozik a kismalac elpusztitásával. Hát bekopog az ablakonn, mivel téli idő vót, a kismalac kérdezi, hogy ki az. Asz mondja a farkas, hogy én vagyok, eresz be, nagyon fázok, szeretnék megmelegedni. A kismalac persze, észrevette, hogy miről van szó, azt mondja, várjál egy kicsit, mer éppen most fő a legjobban az ételem, hogy nehogy odaégjen. Persze, a kismalac nem az ételt tette föl, hanem vizet fölfóralni. No, mikor jó felforrt a viz, a farkast beengedte, hogy jöhet, de ő már várta a fóró fazék vizvel. Mikor az ajtó kinyit, a farkas jött, akkor végigöntötte avval a fóró vizvel a farkast. Persze, az a fóró viz lekoppasztotta a szőrit a farkasnak, csupasz lett a farkas, Nos ennek a farkasnak elege lett, nem vót kiváncsi a malachusra, ement, emesélte a többinek, hogy vigyázzatok, mer nehogy ti is ugy járjátok, né,

. / .

hogy jártam. Asz mondják a többiek, hogy nem ugy van az. El kell pusztitani és kész. Hát elmegy egy egész csorda farkas. Mi csináljon most a kismalac? Észrevette, hogy jön a csorda farkas, itt más mentség nincs, a háza előtt vót egy jó magas fa s arra a kismalac fölmászott a tetejébe, hogy megmentse magát. Ekkor aztán a farkasok is odajértek. Hanem mosmá meglátták, hogy a kismalac hová menekült. No nem baj. Egy kitalálta, hogy egymás vállára álljunk és ugy is elérjük a malacot, de akkor is elpusztitsuk. Persze, a csupasz farkas, aki előzőleg meg lett kopasztva, legalul állt, mivelhogy megjárta, ő legalatt marad, nem megy főjebb. Ő állt legalul, a többi rá, rá, rá, egymásra, ugyhogy már már érte volna el a legfölső a malacot. De mikor a kismalac látta, hogy mosmá megfogják, elérik, főjebb ő nem menekülhet, elkiátotta magát:

- Fóró vizet a kopacra!

No nem kellett egyéb a legalsó farkasnak, aki már kapott egyszer fóró vizet. Kiugrott a többi alu és a többi mind megjárta. Kinek lába, kinek nyaka, kinek dereka. Mind enyomorodtak és igy a kismalac megmentette az életét.

. / .

17.sz. melléklet /M/17/

Penavin Olga: Jugoszláviai magyar népmesék

147. Mese a kismalacról

Eccé vót, hun nem vót, a világon is tunan vót az Óperenciás tengörön tunnan, a kopakazalokon innen, az üveghegyeken tunnan vót egy nagy kiskoca. Annak vót három kismalacca. Maj mögharagudott rájuk az öreg koca, ezavarta üket. Mönt a három kismalac, möntek, möntek, möndögétek, eccé csak tanákoztak egy kocsi szalmával. Mondja a legöregebb:

- Bácsikám, adja neköm azt a szalmát, maj csinálunk egy kis házat.

Akkó möntek tovább. Csak ketten maradtak. Tanákoztak egy kocsi náda. Mondja neki a középső:

- Bácsikám, adja ide aztat a kocsi nádat, majd épitünk egy kis házacskát.

Má csak egy maradt, a legéslekisebb. Tanákozott egy téglászkocsiva.

- Bácsikám, adja ide aztat a téglát, épitek magamnak házacskát.

No, ekapta a téglát, épitett házat, mikó készen vót mindegyiknek a háza, emönt a farkas a legelsőhöz.

- Kismalackám, eresszé be, nagyon fázok!

Nem eresztette be. Nekiugrott, szétrugta a szalmát, megette a kismalacot. Ment tovább a másikhoz. Az se eresztette be, azt a malacot is megette, mikó szétrugta aházat. Ment a harmadikhoz.

- Kismalackám, eresszé be, mer nagyon fázok.

Nem eresztette be, nekiugrott a farkas, visszaesett, összetörte a fejit.

- Kismalackám, vigyé be a városba, lösz vásár, majd emönyünk, bevásárolunk.

No oszt akkó aszongya a kismalac:

- Hát hány órakkó indunánk?

- Maj rögge háromkó.

A kismalac főket korán, emönt, megvett a vásárba egy nagy köpülőt. Együtt visszafelé, hát szömbe tanákozott a farkassa. Mikó möglátta a farkast, mögijedt, belebujt a köpülőbe, ekezdött guruni. A farkas ezt möglátta, ekezdött szalanni, de szaladt, szaladt, ugy hogy a kismalac haza birt menni. Eccé csak mén vissza a farkas.

- Kismalackám, eresszé be! Gyüttem, hogy menjünk a vásárba.

- Én má megjártam.

- Én is megjártam, de utközben ugy megijedtem valamitü, ahogy gurut felém, nem is tudtam, hogy mit is csinájak, oszt eszaladtam.

A kismalac mondja, hogy ü vót az.

- Kismalackám, itten nem messze van egy almafa. Emögyünk oszt szödünk egy zsák almát.

- Mikó?

- Maj rögge négy órakkó.

A kismalac mingyá este emönt, oszt szödött egy zsák almát.

Mikor má ment a farkas, ü már hazaért. Akkó mondja neki a farkas, hogy itten nem messze van egy körtefa.

A kismalac megint főket korán, megszedte a körtét, ement haza. Mén a farkas osz mondja:

- Eresszé be, kismalacka!

- Nem eresztelek be.

Készitett egy nagy zsákot meg egy üzsdbe vizet. Ekezdött tüzeni, főzött, főzött. No maj mikó ez készen vót, aszongya a farkas:

- Kismalacka, erez be a farkamat!

Beeresztette.

- Erez be a hátsó lábomat!

Azt is beeresztette.

- Erez be a derekamat!

Azt is beeresztett. Ekészitette a zsákot. Odatette.

- Erez be az első lábomat!

Beeresztette.

- Erez be a fejemet.

Akkorára a viz mögfórt. Beeresztette a zsákba, beledobta a fóró vizbe. A kismalac főszaladt a legés-legés-legmagosabb fára. A farkas mire kikabajodott meg mindenféle, akkorára lement rula a szőr mög mindön. Mi csinát? Összeszödött sok farkast. Ekezdtek a farkasok egyik a másik tetejibe föláni, még egy farkas köllött vóna, oszt elérték vóna a kismalacot. Eccő csak a kismalac ekiátotta magát: "Fóró vizet a kopasznak!" A kopasz farkas kiugrott, a többi lehullott, ugyhogy aztán vége lett az egésznek. Egyiknek a keze tört e, másiknak a lába, nyaka kitört, oszt a kismalac visszamönt, aztán élt tovább az almafáva meg a körtefáva.

18. sz. melléklet /M/18/

Penavin Olga: Jugoszláviai magyar népmesék

11. A medvék és a szegény ember

Hol vót, hol nem vót, vót eccër egy szegény ember, nagyon szegény sorsban vót, felesége se vót, oszt nagyon e vót kesereddel. Akármerre fordult, bármit próbált, soha nem volt szerencséje. Hát nagyon el vót keseredde, amikó eccő együtt haza, mer akármit csinál, üneki soha soncsen szerencséje. Panaszkodott oszt az egyik szomszédjának is, a másik szomszédjának is, hogy mihöl fogjon, hogy mihöl kezdjön, hogy legyön egy kis megélhetés. Hát a szomszédok nem tudtak neki tanácsot adni, mindenki asz monda: "Hát, amint gondolod."

Hát ü aztán el is gondóta, hogy ü mindaddig mén, mig a szöme lát. Valamire majd csak ráakad. Hát ment is az ember világnak. Ment jobbra, balra, ede-oda. Hát amint eccör mén, közben nagy sirásra akad.

- De hát mik ezök, amik sirnak?

Hát nem népek. Hát mikó közelebb mén, láti ám, hogy két medve verekszik, két medve vereködött.

- Hát mi lesz most? Mi lesz most velik?

De verekösznek, de orditoznak, harapdosik egymást.

. / .

Az embörné vót olyan kis fokos, hát közibük ment. Majd én széjjelszellek benneteket. Szétszedte a medvéket az embör.

Hát most mán háromon utaztak, ü meg a medvék. A medvék is mennek üvele együtt.

Mennek, mennek, messze mennek mán. Aszondi az ember:

- Jó pajtások, hová menyünk?

- Csak gyere velem, majd megmondom, - aszondi a medve.

Hát mennek, mennek, eccer odajérnek ám az erdőódarra. Egy nagy sötét lik ott vót. Olyan nagy sötét lik ott vót. No, aszondi a medve, hogy gyere bele. A medve beleugrott, az ember utánna. A másik meg eltért másik utra, ezök meg beleugrottak a nagy mélségbe, a likba. Hát mikó beleugranak abba a nagy likba, hát ott van ám egy nagy térség, amit a medve kikapart, ott egy nagy lik vót. Hát az ember megrémült, hogy ü hova jutott, a nagy likba, a nagy térségbe. Mikó tér ü innen vissza? Hát egy jó ideig nem is tért onnan az ember vissza. Eccör aztán egy jó idő multyával hazatért az ember, hazatért a lakásába. Mesélt ám ü otthol, hogy hon vót, hon nem vót, egy nagy medvével tanyázott.

Mind az egész szomszédság odament és sokat mesélt

a medvéri nekik. Még máma is hallgatik az embört, hogy még mesél nekik.

19. sz. melléklet /M/19/

Hegedüs L.: Moldvai csángó népmesék és beszélgetések

A pap és a medve

Ugy mesélte az én édesanyám, hogy Románijábo a medvék jötteg bé, horták el éccakán a küpüköt, akinek vótak ijen küpüjik, rajküpük az erdőgból. Nohát ett ety papnak vót sok küpüje és ...mindik hijányosztak a küpük el. Hát mint hijányosztak a küpük el, elmongya a pap etykor, aszongya: "Maj kilesem én aszt, aki lopja el a küpüket, mek kezet teszek én ara."

Elment ézs bébutt ety küpübe bé és megálott ugy bévül a küpübe. A medve mikor eljött, ő minden küpüt megemelt, hogy mejik vóna nehezep, hoty töb méz legyem benne, hogy legyen, miböl egyék ő es. Hát épp ara a küpüre talát, ahol a pap vót a küpübe. Felvette szépen az ölibe a küpüt s kivitte az erdőbe, bévitte a ballangjábo, a likjábo. Béviszi oda a papot. Megrakta csukokval a lik szádát, hogy nehogy a papeszalaggyon mert a medve asz mongyák állitólak, hogy ...ejen szuka,még a pap bak, ember.

Hát akkor szépen éltek esztendejik, hozot neki

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 13.

hust a medve, hozot mindent oda, de ő nem engette a ligbol, hogy ő kijőjön. Hát akkor eggy időn tull a medve elmety szinte ő, a pap addig mesterkedet, mer ugy marat mesztelen a ligba, addig mesterkedett, addig, ide, addig oda, hoty kibutt a ligbul, hazájig egyre szalatt. Mikor hazament, ojam mesztelen vót, ojan szakdot a ruha le, bőrükvel vót felőtözve. Hazaszalatt s mikor meglátta a felesége: "Hol vótá, te pap, idáig?" "Hát, - aszongya - ne ugy vót az eset: egy nagy medve elvitt - aszongya - s ot kellet üjek vele az erdőbe, a ligba."

De a medve mikor meglátto, hogy nincs pap, akkor utánno szalatt, utánno s mind a nyomán az orával nyomászta orditva, orditva s haza. Pont odament haza, ahol a pap lakott. Akkor a vadászok lelőtték. Ity hallottam, igy monta édesanyám.

. / .

2o.sz. melléklet /M/2o/

Magyar népmesegyüjtemény IV. kötet

Arany László

A kóró és a kismadár

Egyszer volt, hol nem volt, volt a világon egy kis madár. Ez a kismadár egyszer nagyon megunta magát, rászállt egy kóróra.

- Kis kóró, ringass engemet!

- Nem ringatom biz'én senki kis madarát!

A kis madár megharagudott, elrepült onnan. A mint ment, mendegélt, talált egy kecskét.

- Kecske, rágd el a kórót!

Kecske nem ment kóró-rágni, a kóró még se'ringatta a kismadarat. Megint ment, mendegélt a kis madár, talált egy farkast.

- Farkas, edd meg a kecskét!

Farkas nem ment kecske-enni, kecske nem ment kóró-rágni, kóró még se'ringatta a kis madarat.

Megint ment, mendegélt a kis madár, talál egy tüzet.

- Tüz, égesd meg a falut!

Tüz nem ment falu-égetni, falu nem ment farkas-kergetni, farkas nem ment kecske-enni, kecske nem ment kóró-rágni, kóró még se'ringatta a kis madarat.

. / .

Megint ment mendegélt a kis madár, talált egy vizet.
- Viz, oltsd el a tüzet!
Viz nem ment tüzet oltani, tüz nem ment falu-égetni, falu nem ment kőró-rágni, kóró még se'ringatta a kis madarat.
Megint ment, mendegélt a kis madár, talált egy bikát.
- Bika, idd fel a vizet!
Bika nem ment vizet inni, viz nem ment tüzet oltani, tüz nem ment falu-égetni, falu nem ment farkas-kergetni, farkas nem ment kecske-enni, kecske nem ment kóró-rágni, kóró még se'ringatta a kis madarat.
Megint ment mendegélt a kis madár talált egy furkót.
- Furkó üsd agyon a bikát!
Furkó nem ment bika-ütni, bika nem ment vizet inni, viz nem ment tüzet oltani, tüz nem ment falu-égetni, falu nem ment farkas-kergetni, farkas nem ment kecske-enni, kecske nem ment kőró-rágni, kóró még se' ringatta a kis madarat.
Megint ment mendegélt a kis madár, talált egy férget.
- Féreg, furd meg a furkót!
Féreg nem ment furkót furni, furkó nem ment bika-ütni, bika nem ment vizet inni, viz nem ment tüzet oltani, tüz nem ment falu-égetni, falu nem ment farkas-kergetni, farkas nem ment kedske-enni, kecske

nem ment kóró-rágni, kóró még se'ringatta a kis madarat.

Megint ment mendegélt a kis madár, talált egy kakast.

- Kakas, kapd fel a férget!

Szalad a kakas, kapja a férget; szalad a féreg furja a furkót, szalad a furkó, üti a bikát; szalad a bika, issza vizet; szalad a viz, oltja a tüzet; szalad a tüz égeti a falut; szalad a falu, kergeti a farkast; szalad a farkas, eszi a kecskét; szalad a kecske, rágja a kórót; a kóró bezzeg ringatta a kis madarat.

Ha még akkor se'ringatta volna, az én mesém is tovább tartott volna.

15-65/1977. bksz.

Tárgy: Fogarasi Margit
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr.Fejér Ádám elvtársnak
tszv.egyetemi docens

Helyben

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Fogarasi Margit: A magyar állatmesék genezise, etnikus sajátosságai és kelet-európai kapcsolatai
cimü doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbirálni sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét felhivnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészitésének és benyujtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számitott harmadik hónap utolsó napjában állapitotta meg.

A mellékelt értekezést a birálat elkészitése után sziveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, 1977. márc. 28.

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM Dékáni Hivatal SZEGED

dékán

A kiadmány hiteles:

előadó

Kapták: Dr. Ferenczi Imre tszv.docens
Dr. Fejér Ádám tszv.docens társbiráló
..... tanszéki könyvtáros
..... tanszéki könyvtáros